

# Yeniden AKDENİZ

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ AKDENİZ AKADEMİSİ BÜLTENİ

■ TARİH ■ TASARIM ■ KÜLTÜR SANAT ■ EKOLOJİ

- İzmir’de Endüstriyel Tasarım Eğitiminin Dünü ve Bugünü-Can Özcan
- Çocuklar İçin Akdeniz Görsel Öyküleme ve Felsefe Atölyeleri • Toplumsal Sorunlar İçin Yeni Arayışlar Sempozyumu • Nejat Ventürk: “Boyoz, sadece İzmir’in değil, Akdeniz’in simgesi olabilir.” • Tarih Araştırma Seminerleri’nin Üçüncüsü, ‘İzmir ve Akdeniz’ Temasıyla Gerçekleşti
- Herkes İçin Ekolojik Okuryazarlık Seminerleri • Dünya’nın Acı Tadı: Şeker
- Avrupa Pilot Kenti İzmir Programı Final Konferansı ve Ufuk Çalıştayı • İzmir Körfezi Potansiyel Varlıkları ve Stratejik Hedefler Çalıştayı • İzmirKültür İletişim Toplantıları, Kültür-Sanat Aktörlerini Buluşturuyor • Tarladan Sofraya: Gıdanın Sürdürülebilir Yolculuğunu Tasarlamak- Devrim Ülkebaş
- Dr. Dilek Akyalçın Kaya: “Ortak özellikler, her kentin kendi hikâyesini yok etmemeli.” • Tasarım Uğraşının Kültürel Bağlamı-Işıl Ezgi Çelik • Buğdayın Akdeniz’deki Yolculuğu ve İncirin Akdeniz’deki Yolculuğu Konferans Bildirileri Kitapları



**İzmir Büyükşehir Belediyesi Adına İmtiyaz Sahibi**  
Mustafa Tunç SOYER

**Sorumlu Müdür**  
Ayşegül SABUKTAY

**Editörler**  
Begüm TATARİ  
Aren Emre KURTGOZÜ

**Yayın Koordinatörü**  
Ertekin AKPINAR

**Grafik Tasarım ve Uygulama**  
Şerife ASLAN YAVAŞCA

**Fotoğraflar**  
İzmir Akdeniz Akademisi Arşivi

**Kapak Fotoğrafı**  
Sakıp YAŞAR - Efes Antik Kenti

**Basım Yeri**  
Dinç Ofset Matbaa-1145/4 Sokak No:11/C Yenişehir-İZMİR  
Tel & Fax: 0232 459 49 61-63 Sertifika No: 45147

**Sayı**  
7/15 Kasım 2019

**ISSN**  
2536-4839

**Baskı Adedi**  
4000 adet

**Yönetim Yeri**  
İZMİR AKDENİZ AKADEMİSİ  
Mehmet Ali Akman Mah. Mithatpaşa Cad. No: 1087, 35290, Konak,İZMİR  
Tel: +90 (232) 293 46 13 Faks: +90 (232) 293 46 10  
Sertifika No: 44775

info@izmeda.org  
www.izmeda.org

© İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

Yeniden Akdeniz Bülteni, yılda iki defa yayımlanan ulusal süreli yayındır. Bu bülten basın meslek ilkelerine uymayı taahhüt eder. Bu bülten İzmir Akdeniz Akademisi tarafından yayına hazırlanmış olup, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin ücretsiz kültür hizmetidir. İzmir Akdeniz Akademisi'nin bedelsiz yayınıdır. Bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilmeden tanıtım için yayımlanacak yazılar dışında, İzmir Akdeniz Akademisi'nin yazılı izni alınmadan çoğaltılamaz, satılamaz.

# Toplumsal Sorunlar İçin Yeni Arayışlar Sempozyumu

**TOPLUMSAL  
SORUNLAR İÇİN  
YENİ ARAYIŞLAR  
SEMPOZYUMU**

15-16 KASIM 2019  
Ahmed Adnan Saygun  
Sanat Merkezi

taşıyan somut pratiklerin, farklı toplum kesimleri tarafından geliştirildiği izlenmektedir. Yanı sıra, artan sorunlara kentlerin yönetiliş biçimini, sivil toplumla yerel yönetim arasındaki hiyerarşik sınırları ortadan kaldıracak nitelikte, özgün yönetim pratikleri geliştirerek yanıt veren yerel yönetim örnekleri de bulunmaktadır.

Eleştirel bir söylemin ötesine geçerek, mevcut düzene alternatif yaklaşım biçimlerini somutlaştıran bu pratiklerin, farklı yönleriyle tartışılması ve elde edilen deneyimin irdelenerek, bakış açılarının ve yaklaşımlarının kavramsallaştırılması son derece önemlidir. Toplumsal Sorunlar İçin Yeni Arayışlar Sempozyumu, bunu gerçekleştirmeyi amaçlamakta olup, bu deneyimlerin oluşumuna katkıda bulunan sivil oluşumları, yerel-bölgesel yönetimleri, araştırmacı ve akademisyenleri bu sorulara yanıt aramaya davet etmektedir.

**TOPLUMSAL SORUNLAR İÇİN YENİ ARAYIŞLAR  
SEMPOZYUM PROGRAMI**  
15-16 Kasım 2019  
Ahmed Adnan Saygun Sanat Merkezi-İzmir

**15 Kasım 2019 Cuma**

**10.00-10.30 Açılış Konuşmaları**

Alp Yücel Kaya [Prof. Dr., Ege Üniversitesi, İzmir Akdeniz Akademisi Bilim Kurulu Üyesi ve Tarih Koordinatörü]  
Mustafa Tunç Soyer [İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı]

**10.30-12.00 I. Oturum**

**Yerel Yönetimde Alternatif Modeller**

Ulaş Bayraktar [Doç. Dr.]

*Paylaşan Kentler: Bir İhtimal Daha Var O Da Dayanışma mı Dersin?*

Ismael Blanco [Doç. Dr., Barselona Özerk Üniversitesi, Yönetim ve Kamu Politikası Enstitüsü Müdürü]-Ricard Gomà [Prof., Barselona Özerk Üniversitesi, Barselona Bölgesel ve Metropolitan Çalışmaları Enstitüsü Müdürü]  
*Aşağıdan Alternatifler İnşa Etmek: Barselona'da Toplumsal Yenilenme ve Yeni Belediyecilik*  
Ulus Atayurt

*Üç Örnekte Yerel Yönetim ve Dayanışma Ekonomisi İlişkisi*

**13.00-14.30 II. Oturum**

**Üretim ve Tüketimde Alternatifler-I**

Moderatör: Aslıhan Aykaç Yanardağ-[Prof. Dr., Ege Üniversitesi]

Emel Karakaya Ayalp [Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi]-Zerrin Çelik [Dr., Ziraat Yüksek Mühendisi, Tarım Bakanlığı Araştırma Enstitüsü]-Fatih Özden [Dr. Araş. Gör., Ege Üniversitesi]

*İzmir'de Alternatif Tarımsal-Gıda Sistemi ve Kentsel Gıda Planlamasının Olanakları*

Kirsten Koop [Dr., Grenoble Alpes Üniversitesi]

*Alpler'de Norm Yıkıcı Sosyal İnovasyonların Yerine Getirilmesi ve Ölçeklendirilmesi Modları*

Umut Kocagöz [Araştırmacı-Aktivist]

*Demokratik Yurttaşlık Bağlamında Gıda İnişiyatifleri*

Zafer Yenal [Prof. Dr. Boğaziçi Üniversitesi] - Derya Nizam [Dr. Öğr. Üyesi İzmir Ekonomi Üniversitesi]  
*Karakılçık ve Seferihisar Deneyiminden Ne Öğrendik? Yerel Yönetimler, Tarım ve Gıda*

**14.45-16.00 III. Oturum**

**Üretim ve Tüketimde Alternatifler-II**

Moderatör: Şükrü Özen [Prof. Dr. İzmir Ekonomi Üniversitesi]

Berkin Şafak Şener [Genç İş Kooperatifi]

*Gölgelerin Gücü Adına: Ekonomik Demokrasi İçin Sosyal Kooperatifler*

Derya Nizam [Dr. Öğr. Üyesi İzmir Ekonomi Üniversitesi]  
*İzmir'de Yerel Kalkınma Stratejileri ve Kooperatifleşme Deneyimlerinin Sosyolojik Bir Analizi*

Duriye Kayser [S.S. Urla Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi]

Pelin Atakan [CIHEAM Hanya Akdeniz Tarımsal Araştırmalar Enstitüsü]

*Topluluk Destekli Tarım: Sosyal Sermaye Sürdürülebilirlik Hakkında Ne Söylüyor?*

**16.00-17.00 Forum**

**16 Kasım 2019 Cumartesi**

**10.00-12.30 IV. Oturum**

**Adalet Arayışı ve Toplumsal Mücadeleler**

Orhan Gazi Ertekin [Hakim]

*Olağanüstü Hal ve Türkiye'de Avukatlığın Dönüşümü*  
Fevzi Özlüer [Avukat]

*Ekoloji Mücadelelerinin Hukuk Yapabilirliği ve Ekolojik Haklar Merkezi Deneyimi*

Selçuk Kozağaçlı [Avukat]-Arif Ali Cangı [Avukat]

Begüm Özden Fırat [Doç. Dr., Mimar Sinan Üniversitesi]  
*Kentsel Müşterekler Mücadelesi ve Müşterek Mülkiyet İddiaları*

Senih Özay [Avukat]

*Yeni Arayışlarda, Özellikle Adalet ve Toplumsal Mücadelelerde Arayış Denemeleri*

Hayriye Özen [Prof. Dr. İzmir Ekonomi Üniversitesi]

*Yerel Çevre Mücadeleleri, Siyaset ve Yargı*

**13.30-14.40 V. Oturum**

**Farklılıklar ve Bir Arada Yaşam**

Lülüfer Körükmez [Dr.]

*Göç, Dayanışma ve Vatandaşlık Rejimleri/Pratikleri*  
M. Cem Terzi [Prof. Dr.]

*Bunalımdan Birlikte Yaşamaya*

Fırat Genç [Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi]

*Kamusal İnkârın Çözülüşü, Karşıt İmkânlar ve Müşterekler Politikası*

**15.00-15.45 Forum**

**15.45-16.30 Değerlendirme Oturumu**

Moderatör: Alp Yücel Kaya [Prof. Dr., Ege Üniversitesi, İzmir Akdeniz Akademisi Bilim Kurulu Üyesi ve Tarih Koordinatörü]

İlhan TEKELİ [Prof. Dr., ODTÜ, İzmir Akdeniz Akademisi Kurucu Onursal Başkanı]

Uzun bir süredir hem Türkiye'de hem de tüm Dünya'da kentler; toplumsal, ekonomik ve ekolojik dar boğazlarla karşı karşıya. Çalışma koşullarından yaşam çevrelerimizi nasıl inşa ettiğimize, ulaşım biçimlerinin sürdürülebilirliğinden nasıl beslendiğimize, öğrenim ortamlarımızdan ekolojik kaynaklarımızın sürdürülebilirliğine yönelik kaygılar ve hoşnutsuzluklar giderek artmaktadır. Dünya'nın farklı coğrafyalarında süregiden çatışma koşulları nedeniyle, yerinden edilen toplumların farklı coğrafyalarda yeni bir yaşam kurmalarının getirdiği zorluklar da artmakta, toplumları birlikte yaşamının koşullarını yeniden düşünmeye zorlamaktadır. Mevcut kurumsal yapılar, bu sorunlara yanıt üretmekte zorlanmakta; üretilen yanıtların toplumun geniş kesimlerinin ihtiyaç ve beklentilerine yanıt veremedikleri gibi, giderek derinleşen ve karmaşıklaşan sorunlara köklü çözümler üretmekte yetersiz kaldıkları görülmektedir.

Bu durum, bir yandan mevcut düzenin ve onun sorunları karşısında önerilen değişikliklere eleştirilerin artmasına neden olurken; bunlara tepki olarak ortaya çıkan hareketlerse, özellikle baskı ve tehditlerin arttığı bir ortamda sönmektedir ya da etkileri sınırlı olabilmektedir. Bu koşullar, toplumları yeni arayışlara zorlamaktadır. Nitekim son zamanlarda farklı toplumsal kesimlerin mevcut sorunları aşmak üzere, farklı biçimlerde örgütlendikleri [dayanışma ağları, platformlar, topluluklar ve benzeri], mevcut düzen içinden çıkan çözüm önerilerine seçenek oluşturma iddiası

# Boyoz ve Keşkeğin Akdeniz'deki Yolculuğu



İzmir Akdeniz Akademisi, İzmir tarihini Akdeniz perspektifiyle ele aldığı çalışmalar kapsamında yaklaşık dört yıldır, Akdeniz'in tarihsel anlamda da öneme sahip çeşitli tarım ürünlerini konferans dizileriyle ele alıyor.

'Zeytin', 'üzüm', 'buğday' ve 'incir' üzerine gerçekleştirilen konferans dizilerinden sonra, bu yıl ilk olarak XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı topraklarına giriş yapan Amerika kıtası menşeli ürünleri, bu ürünlerin tüketimi ve pişirme teknikleri Akdeniz'in mutfak tarihiyle birlikte düşünülerek nisan ayında gerçekleşen konferansla ele alındı.

Bu yılki ikinci konferans, 25 Mayıs Cumartesi günü İzmir Sanat'ta [Kültürpark] Boyoz ve Keşkeğin Akdeniz'deki Yolculuğu başlığıyla düzenlendi. Moderatörlüğünü İzmir Akdeniz Akademisi Bilim Kurulu Üyesi ve Tarih Koordinatörü Prof. Dr. Alp Yücel Kaya'nın yaptığı konferansın konuşmacıları, Koleksiyoncu-Araştırmacı Nejat Yentürk ve Kültürel Araştırmalar Vakfı Mutfak

Kültürü Araştırma Programı Koordinatörü Nihal Kadioğlu Çevik oldu.

Yentürk konuşmasında, kökleri Endülüs mutfagına, Kuzey Afrika ve Orta Asya konargöçer topluluklarına dayanan boyozu; Çevik ise, Akdeniz mutfak kültüründe başat rolü olan buğdayın, törensel bir yemeğe dönüşmüş hali olan keşkeği ele aldı.

Konferansta, "Endülüs'ün Katmeri, İzmir'in Böreği: Boyoz-Yufkanın Akdeniz'deki Durakları" başlıklı bir konuşma yapan Nejat Yentürk'le bir söyleşi gerçekleştirdik. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi mezunu bir hekim olan Yentürk, gastronomi tarihi, kozmetoloji tarihi ve İzmir kent tarihi üzerine çalışıyor ve aynı zamanda bu alanların koleksiyoncusu.

## Nejat Yentürk [Koleksiyoncu-Araştırmacı]

**"Boyoz, sadece İzmir'in değil, Akdeniz'in simgesi olabilir."**



Konferansta, otantik haliyle 'dinsel kimliği olan bir ekmek' olarak tanımlanabilecek boyozun, bugün İzmir mutfagına ait bir börek türü olduğunu ifade ettiniz. İspanya'dan çıkıp,

**Osmanlı topraklarına gelen ve İzmir'de popüler bir kahvaltılığa dönüşen boyozun bu yolculuğundan kısaca bahsedermisiniz?**

Boyoz, Sefarad Yahudilerine ait, patenti onlara teslim edilebilecek bir hamur işi. Boyozu anlamının yolu, Şabat sofrasını anlamaktan geçiyor. Dinlenme ve ibadet günü, nasıl Hristiyanlar için Pazar, Müslümanlar için Cuma ise Yahudilerde de Cumartesi. Bu gün, Cuma günbatımıyla başlar, Cumartesi günbatımıyla sona erer. Diğer dinlerden farklı olarak Musevilerin, o gün ibadet dışında hiçbir şey yapmamaları gerekir. Çalışmayacak, para harcamayacak, ateş yakmayacak, yemek pişirmeyecek, hatta yanındaki insan başka bir dinden olsa dahi çalıştırmayacak. O nedenle, Şabat günü yenecek yemekler, bir gün öncesinden hazırlanmış olmalı. Peki, buzdolabının olmadığı devirlerde bu nasıl olacak? Sıcağa-soğuğa dayanıklı, ertesi güne kaldığında bozulmayacak, hazırlanması pratik şeyler olacak. Fritadalar, yani onların mücveri

diyeceğimiz şeyler, boyoz gibi hamur işleri, börektaşlar, haşlanmış yumurta gibi yiyecekler. Sefarad Yahudilerinin izlerini takip ettiğimiz zaman, bir şey yakalıyoruz. İspanya'dan sürüldüklerinde bütün Kuzey Afrika, Güney Avrupa, Balkanlar, hatta İngiltere ve Hollanda'ya da yayılıyorlar. 'Boyoz' sözcüğünü, oralarda aramamız gerekiyor. Bulgaristan ve Türkiye dışında hiçbir yerde çıkmıyor karşımıza. Türkiye'de de her yerde değil; Tire, Milas, İzmir, Edirne ve Tekirdağ'da karşımıza çıkıyor. 'Boyoz' [bolos], İspanyolcadan Ladino diline geçen çok genel bir sözcük, gerçek ve tek anlamıyla 'ekmek' demek; 15. yüzyıldan başlayarak, bütün sözlükleri taramış biri olarak konuşuyorum. Yuvarlak ekmek. Boyoz Bulgaristan, Trakya, Edirne ve Tekirdağ Sefaradları arasında, çok sert bir tür peksimetin adıydı. Bizim boyozumuzla görünüş olarak da, ağızda hissettirdiği şey olarak da, hazırlanış olarak da aynı şeyler değil. Arjantin ve Brezilya gibi birçok ülkede de, 'boyoz' adında yiyecekler

var, ama bunlar kek gibi tatlı yiyecekler. Dünya'da yemek kitapları, yemekle ilgili metinler 17. ve 18. yüzyıldan sonra sayıca artmaya başlıyorsa da öncesinde hiç yok değil. Işıl ışıl bir belge var, adı çok uzun ve Arapça. Kısaca, gastronomi dünyasındaki adıyla söyleyeyim; 13. Yüzyıl Anonim Yemek Kitabı. Bu Endülüslü yemek kitabında, 'Şabat' isimli bir katmer yer alır. Müslüman biri tarafından kaleme alınmış ve Yahudilerin de yemeklerine yer vermiş çok önemli bir yemek kitabı. Buradaki bir katmerin 'Şabat' adını taşıması açık şekilde, Şabat sofrası için hazırlanmış olduğunu gösteriyor. Kitapta yer verilen tarife göre Şabat katmeri fırında değil, tavada pişiriliyordu.

"Boyoz, 1492 yılında İspanya'dan sürülmüş Museviler tarafından İzmir'e getirildi" diye bir şehir efsanesi yaratıldı. Maalesef olaylar böyle gerçekleşmedi. Bir kere Yahudiler İzmir'e 1492 yılında değil, 1500'lerin sonu veya 1600'lerin başında geldiler. Oradan getirebilecekleri şey bir katmerdi ve katmer getirdiler. İkincisi, çok ince açılmış bir böreği [ve de baklavayı] fırınlamaya Osmanlı mutfağı da o yıllarda henüz başlamamıştı. Katmeri sac veya tava gibi açık bir yüzey üzerinde pişirdiğinizde, kabarmaz. Fakat fırına verdiğiniz zaman, hamurun içindeki su buharı harekete geçer, yufka tabakaları birbirinden ayrılır, yani kabarır. Bir katmerin böreğe dönüşmesi için fırınlanmaya ihtiyacı vardır. İşte onu bu topraklarda bulabildi boyoz. İnce yufka tabakalarının kullanıldığı bir hamur işinin fırınlanarak pişirilmesinin 15. ve 17. yüzyıl arasında gerçekleştiğini tahmin ediyoruz.

Pul pul dökülme özelliği, şu anki yaşayan yaşlı Musevi hanımların verileri içinde bile yer almıyor. Onlar biraz dişe gelmesini, kalın olmasını seviyorlar. Çünkü biz artık ortalama Türk damak tadına uygun hale getirdik boyozu. Bu inceltmeyi sağlayacak havada savurma usulünün patenti de, Rumeli göçmeni ustalardır. Bu ustaların İzmir'e yerleşmesi ve boyoz fırınlarında işe girmesiyle birlikte, boyozun tarifi şu anki haline ulaştı. Yani İzmir'de, kökü Yahudi olan bir katmerin Rumeli'den göçmüş börek ustalarıyla buluşmasıyla, bugünkü halini aldı İzmir boyozu. Gastronomik bir dönüşüm yaşadı.

#### Boyoz, Akdeniz'de nasıl bir yere sahip?

Boyoz, Akdeniz havzasında oluşup gelişmiş ve yine bir Akdeniz kentinde yaşam bulmuş bir hamur işi. Birkaç yüzyıllık geçmişi var. Bu kadar geçmişe sahip hamur işi sayısı sınırlıdır; boyoz, "Akdeniz'e ait" diyebileceğimiz birkaç tanesinden biri. O nedenle, sadece İzmir'in değil, Akdeniz'in simgesi olabilecek, Akdeniz'i çok iyi özetleyebilecek bir hamur işi olarak görüyorum. Türk, Sefarad Yahudisi ve Rumeli muhaciri börek ustaların ortak eseri. Bu üç unsurun birleştiği bir başka şehir daha bulunuyor; Saraybosna. Neden orada böyle bir böreğin gelişmediği merak edilmeli. İzmir'in bir liman şehri olması, mutfağını şekillendirmiştir; çünkü sizin liman ve çarşınızda, zaman kaybetmeden ayaküstü tüketebileceğiniz yiyecekler ihtiyacınız var. Saraybosna ise böyle bir şehir değildir.

*"İzmir'in bir liman şehri olması, mutfağını şekillendirmiştir."*

#### Konferanstaki diğer konuşmacı Nihal Kadioğlu Çevik, siyasi sınırların kültürel sınırları çizmediğini dile getirdi. Dolayısıyla, yeme-içme kültürünün de ülkelere değil coğrafyalara ait olduğunu söylemek doğru olur mu?

"Coğrafya kaderdir". İbn-i Haldun'un bu sözü yeme içme kültürünün şekillenmesini açıklaymıyor mesela; mutfak sadece coğrafya ile belirleniyor olsa, dünyada en çok pilav yiyenler niye Türkler oldu? Mesela domates bu topraklar için yeni bir bitkidir; Türkiye'de yenilişi Amerika'nın keşfinden sonraya, bundan 160-170 yıl öncesine dayanıyor, ama şimdi domatessiz yemek yapılmıyor Türkiye'de. Kahveyi ilk biz içtik. Afrika'dan getirilen bu tanelerle yapılan içecek, muhtemelen içki yasağının şehirlerde mecbur ettiği sosyalleşme mekânlarının içecek ihtiyacını karşılamıştı en başında. Aynı coğrafyadan çıkan üç semavi dinin çok farklı kültürler yol açtığını unutmamalıyım. Bugün bazı antropolojik gerekçeleri de bunlara ekleyebiliriz. Coğrafya tek başına malzemeyi belirlemiş; o da tarihin sıfır noktasında. Mutfak kültürü çok girift bir alan, fakat kesinlikle siyasi sınırlar içine hapsedilebilecek bir şey değil.

*"Türk mutfağına sahip çıkabilmek için, o kültürü sürdüren insanlarda belli bir farkındalığın, bilinç düzeyinin gelişmesi gerekiyor."*

#### Günümüzde özellikle sosyal medyada yapılan paylaşımlarda, yiyeceklerin lezzetine ve hazırlayanın maharetine vurgu yapıldığına, ama "gastronomi okuryazarlığının" eksik olduğuna değindiniz. Bunu biraz açar mısınız?

İnsanlarda bir kolaycılık ihtiyacı var. "Bana bir yer önerin, gönül rahatlığıyla orada yiyelim" denmesini bekliyorlar. Bu müthiş bir tembellik. İtiraz ettiğim şey bu. Bir yiyeceğin nasıl hazırlanması gerektiğini bil, sen kendin seç, doğru veya yanlış uygulayanı kendin tespit et. Hatta eleştir, savun ve koru. Son yıllarda yaygınlaşan "gıda ve beslenme okuryazarlığı", sağlık endişeleriyle ortaya çıkmıştı. Gıdanın hijyenik koşullarda hazırlanmasından ve kaynağından sofraya doğru koşullarda ulaşmış olmasından duyulan kaygılar bunu doğurmuştu. Benim önerim işin kültürel boyutunu kuşatıyor. Gurmelik de değil bu; sözünü ettiğim başka bir şey.

'Türk mutfağı' diye tanımlanabilecek mutfağın yazımının tamamlandığını, hatta bu mutfağın inşasının bittiğini düşünmüyorum. Çünkü daha Anadolu'daki birçok yerel tarifin, ulusal mutfaka katılması tamamlanmadı. 'Türk mutfağı' dediğimiz şeye sahip çıkabilmek için, o kültürü sürdüren insanlarda belli bir farkındalığın, bilinç düzeyinin gelişmesi gerekiyor. "Baklava Türk'tür", "lokum Türk'tür" gibi ezbere, sloganvari şeyleri arka arkaya sıralayarak, Türk mutfağı savunulmuyor.

Çok enteresan bir şey var, Türkiye'de iyi bir pizanın nasıl olması gerektiği konusunda fikir öne sürüldüğü kadar iyi bir pidenin nasıl olması gerektiği konuşulmuyor. Sözünü etmek istediğim şey bu. Mutfağında iddialı bir kültürün mensubu olan insanın, kendi mutfağını ve mutfağının

tarihini gerçekten çok iyi tanıması gerekir. Bu bilginin getireceği terbiye, yozlaşmaların önünü kesecektir. Güncel bir örnek vereyim; lokma çıtır çıtır olmalıdır, tarifinin varlık sebebi budur; lokmanın çeşni tarçındır, karanfildir, içine sıvı çikolata enjekte edemezsiniz, onu yumuşatamazsınız. Çikolatalı baklava yapılmamalı; şuruptan cevizden alınan tadı perdelersiniz. Katiyen yenilik değil, damak tadının yozlaşmasıdır bunlar. İzmir, mutfağıyla öne çıkmak istiyor. Bunun yolu, İzmirli olmaktan gurur duyduklarını söyleyenlerin gastronomik bilince sahip olmalarından geçiyor. Mesela gevreğimize simit denmesini istemiyoruz, peki gevreğin tarifini biliyor muyuz? Gastronomi okuryazarlığı, geleneğine sahip çıkmayı, sırt çevirmemeyi de beraberinde getiriyor. Sadece aldığımız hazla yetinmeyiz; bazı sorumluluklarımız ve görevlerimiz var. 'Şammali' ismi, örneğin. İzmir simidine, 'gevrek' denmesini savunuyor herkes, peki niye şammaliye 'şambali' diyoruz? Bu tatlının adı, 1980-1985'lere kadar 'şammali'ydi. İzmir'e doğru büyük iç göç hareketlerinin yaşandığı bir dönemdi. Bu değişik ada dili dönmeyenler, 'şambali' derdi. O yıllarda toy bir muhabirin yaptığı bir haberin de etkisiyle adı 'şambali' olarak kaldı, hatta patenti 'şambali' diye alındı! Bu tatlı Kıbrıs'ta, Yunanistan'da da satılır, aslında bir Suriye-Halep tatlısıdır; bütün buralarda adı 'şammali'dir. Ödemiş, Tire, Akhisar'da evlerde yapılır, adını sorun yapanlara, 'şammali' derler. Tarih olmadan kültür olmuyor, gastronomi olmuyor. Genç kuşaklar adına endişem bundan.

#### İzmir Ticaret Odası'nın girişimiyle, 2017 yılında tescil edilerek koruma altına alınan İzmir Boyozu'nun belirleyici özellikleri nelerdir?

Bizim geleneğimizde börekler sadeyağla veya tereyağıyla açılırdı, hiçbir sıvı yağla börek açılmazdı. Çarşıda satılan börekler de çoğunlukla kıymalı yapıldı. Muhafazakâr Yahudiler, asla tereyağı ve bundan elde edilen sadeyağı yemezlerdi. Eti tereyağı veya sütle birlikte yemeleri de dinlerince yasaktır. Bu yüzden kendi fırınlarında, kendi böreklerini üretmişlerdir. Tereyağına ve sadeyağa uzak durmaları, onları boyoz imalatında dönemin en bol ve en ucuz yağı olan, hatta dönemin tek kızartma yağı olan susam yağına yönlendirmişti. Yahudiler boyoz imalathanelerinde, Müslüman börekçiliğinde kullanılan sadeyağı değil, susam yağını kullanırlardı. Bir de boyozun açılma tekniğinde tahine ihtiyaç vardır. Susamyacı da tahin de susamdan elde edilir, fakat ayrı aşamalarda kullanılır. Tabii, 1950 öncesinde kalmış bir gelenekten söz ediyorum. İzmir boyozunu "İzmir Boyozu" yapan şey, tahindir. Tescili bu yönde yapıldı. Tahinsiz açılmış bir boyoz bundan böyle "İzmir boyozu" adını kullanamaz. Tahin sadece lezzet katmaz, çıtır çıtır olmasını ve saatler boyu taze kalmasını sağlar. Maalesef pahalılığı nedeniyle tahin neredeyse terk edildi. Pek az sayıda fırın ise saf tahin değil, endüstriyel yağlarla ya da ayçiçek yağıyla karıştırılan tahin kullanılıyor. İşte, savunduğum "gastronomi okuryazarlığı", bu bilince sahip kent insanının sayısının artmasını arzu etmektedir. ■

# Dr. Güldem Özatağan [Bağımsız Araştırmacı]

“Yeni gelişmeleri olumlu bir şekilde yönlendirebilmek ve geleceği farklı bir şekilde kurgulayabilmek için, bunları yeni bakış açılarıyla değerlendirmek gerekiyor.”



Uzun bir süredir ülkemizde olduğu gibi tüm dünyada kentler; toplumsal, ekonomik ve ekolojik darboğazlarla karşı karşıya. Çalışma koşullarımızdan yaşam çevrelerimize, öğrenim ortamlarımızdan ekolojik kaynaklarımıza, toplumsal yaşamın birçok bileşenine dair kaygı ve hoşnutsuzluklar giderek artıyor. Ek olarak, ülkelerindeki çatışma koşulları nedeniyle başka coğrafyalarda yaşam kuranların karşılaştığı zorluklarla birlikte toplumlar, bir arada yaşamının koşullarını yeniden düşünmek durumunda kalıyor.

Mevcut kurumsal yapıların, bu sorunlara ürettiği yanıtların toplumun geniş kesimlerinin ihtiyaç ve beklentilerine yanıt veremediği gibi, giderek derinleşen ve karmaşılaşan bu meselelere köklü çözümler üretmekte yetersiz kaldığı görülüyor. Bu durum, hem mevcut düzene hem de sorunlara karşı önerilen değişikliklere yönelik eleştirilerin artmasına neden olurken, bunlara tepki olarak çıkan hareketlerin etkileri de sınırlı kalabiliyor.

Söz konusu koşullar, toplumları yeni arayışlara itiyor. Nitekim, son zamanlarda farklı toplumsal kesimlerin mevcut sorunları aşma amacıyla; dayanışma ağları, platformlar ve topluluklar gibi çeşitli biçimlerde örgütlendikleri gözlemleniyor. Güncel sorunlara, sivil toplumla yerel yönetim arasındaki hiyerarşik sınırları ortadan kaldıracak nitelikte özgün yönetim pratikleri geliştirilerek yanıt veren yerel yönetim örnekleri de bulunuyor.

İzmir Akdeniz Akademisi tarafından 15-16 Ka-

sım 2019 tarihlerinde düzenlenecek olan ‘Toplumsal Sorunlar İçin Yeni Arayışlar’ başlıklı sempozyum, alternatif yaklaşım biçimlerini somutlaştıran, bu pratiklerin farklı yönleriyle tartışılması ve elde edilen deneyimin irdelenerek, bakış açılarının ve yaklaşımların kavramsallaştırılmasını amaçlıyor. Sempozyumda, bu deneyimlerin oluşumuna katkıda bulunan sivil oluşumlar, yerel-bölgesel yönetimler, araştırmacı ve akademisyenler bir araya getirilerek konuyla ilgili sorulara yanıt aranacak.

Sempozyum Düzenleme Kurulu Üyesi, Bağımsız Araştırmacı Dr. Güldem Özatağan ile konu hakkında görüştük.

## Toplumsal sorunlara ilişkin yeni bakış açıları

*“Yeni oluşumların kavramsal olarak irdelenmesi, yeni yaklaşımların geliştirilmesi, bir zorunluluk. Bu, yeni yaklaşımları uygulamaya geçirecek, yeni politika ve uygulama araçları geliştirilebileceğine yönelik ipuçları verecek olması açısından da son derece önemli.”*

## ve yaklaşımların kavramsallaştırılması, neden özellikle içinde bulunduğumuz zaman ve koşullarda önem taşıyor?

Belki, bugün pek çok konuda bir yol ayrımında olduğumuzu söyleyerek başlamak gerek. Bunun çok genel iki göstergesi var. Bunlardan ilki, mevcut düzenin yol açtığı siyasi, iktisadi, toplumsal ve çevresel sonuçların geçmişten aktarılan sorunları derinleştiriyor ve yeni birtakım sorun alanlarını da ortaya çıkarıyor olması. Ayrıca, hem Dünya’da hem de Türkiye’de bu sorunlara yeni çözüm arayışları ve çabalar da var. Bu durum, süregiden ve yeni ortaya çıkan sorunlara dikkat çekmeyi, yeni arayışları ve çabaları incelemeyi ve bunları ortaya çıkaran süreçleri tanımlamayı zorunlu kılıyor. Yeni gelişmeleri olumlu bir şekilde yönlendirebilmek ve geleceği farklı bir şekilde kurgulayabilmek için, bunları yeni bakış açılarıyla değerlendirmek gerekiyor.

Nitekim, pek çok konuda önemli kavramsal dönüşümler yaşanıyor. Örneğin, 1980’lerden bu yana gündemin odağında yer alan konulardan biri olan ‘yenilik’... Bu kavram, küreselleşme süreci ve rekabet gücü bağlamında ele alınmasına karşın, bugün farklı toplumsal kesimlerin, dünyanın bütününe, sürdürülebilirliğine, ekolojik dengelerine, haklara ve toplumsal adalete duyarlı bir yaklaşımla

çözümler geliştirdiğini görüyoruz. Bu durum, yeniliği ve bunun aktörlerini yeniden ele almayı gerektiriyor. ‘Toplumsal yenilik [social innovation]’, ‘Tabandan gelen yenilikler [grassroots innovation]’, ‘Sürdürülebilir dönüşüm [sustainable transition]’ gibi kavramlar, böyle bir gereksinimle gündeme geliyor.

O nedenle, yeni gelişmelerin ve geleceği farklı şekilde kurgulayabilecek yeni oluşumların kavramsal olarak irdelenmesi, yeni yaklaşımların geliştirilmesi, bir zorunluluk. Bu, yeni yaklaşımları uygulamaya geçirecek, yeni politika ve uygulama araçları geliştirilebileceğine yönelik ipuçları verecek olması açısından da son derece önemli.

*“Pek çok konuda, sorunlara köklü çözümler getirebilecek, geleceği farklı şekilde kurgulayabilecek yaklaşımların ilkeleri yavaş yavaş ortaya çıkıyor.”*

## Mevcut kurumsal yapılar, toplumsal sorunlara tatmin edici çözüm önerileri getirmekte sizce neden zorlanıyor?

Yaşanan sorunların çeşitliliği, derinliği ve karmaşıklığı kurumlaşmış düzenleme mekanizmalarında, sorunlara müdahale biçimlerinde köklü bir değişiklik gerektiriyor. Böyle bir değişim; mevcut kurumları ve bunları şekillendiren siyasi erki zayıflatıyor ve hatta kimilerini devre dışı bırakacak nitelikte bir değişimdir. O nedenle, mevcut yapılar değişime direnç gösteriyor. Ancak, hoşnutsuzlukları yönetebilmek için de birtakım çözümler sunuyor.

Fakat bu çözümler, mevcut yapının içinden çıkan, mevcut yaklaşımların uzantısı olan ‘küçük değişiklikler’ oluyor. O nedenle de sorunları kökünden çözmekte yetersiz kalıyor. Öte yandan, pek çok konuda, sorunlara köklü çözümler getirebilecek, geleceği farklı şekilde kurgulayabilecek yaklaşımların ilkeleri yavaş yavaş ortaya çıkıyor.

Bu ilkelerle şekillenen somut siyasal ve örgütsel düzenlemelerin oluşmasıysa daha fazla zaman alıyor. Ancak tüm bu karmaşa içinde, kurumsallaşmış düzenleme mekanizmalarının ve kurumsal yapıların etkinliği sorgulanıyor, onlara güven azalıyor. Tabii, bu da gerilimlerin ortaya çıkmasına yol açıyor.

**Birçok toplumda, gerek iş yaşamında gerekse kamusal hayatta hiyerarşinin keskinliğini yitirmeye başladığını görüyoruz. Sizce bu durumu tetikleyen faktörler ve bu durumun getirdikleri nelerdir?**

Aslında bugün geldiğimiz noktada, birbirleriyle ters düşen farklı gelişmelerden söz etmek mümkün. Karar mekanizmaları, büyük ölçüde sermayenin ve siyasi iradenin talepleri doğrultusunda şekilleniyor. Dünya'nın farklı yerlerinde, bunun sürdürülebilirliği karar mekanizmaları merkezileştirilerek ve hatta aşırı müdahaleci tutum ve yaklaşımlarla sağlanıyor. Bu gelişmeler, demokratikleşme ve haklar konusunda kaygıların artmasına, aşırı müdahaleci yaklaşımlara yönelik eleştirilere neden oluyor.

Diğer yandan, karar verme süreçlerinin farklı biçimlerde tanımlandığı, bu yeni tanımla şekillenen örgütlenme çabaları da bu gelişmelere eşlik ediyor. Toplumun farklı kesimleri, yaşadıkları dünyaya karşı sorumluluklarını yerine getirmek için yeni biçimlerde örgütleniyorlar. Bu örgütlenmeler dayanışmayı ve birlikte hareket etmeyi öne çıkarıyor.

Mevcut düzen içinde hüküm süren, daha hiyerarşik toplumsal ilişkilerden farklı ilişkileri öne çıkarıyorlar. Bu, temelini toplumdan alan yeni bir yönetim anlayışı, yeni bir demokrasi talebi aynı zamanda. Bu olurken de sürtüşmeler, çelişkiler ortaya çıkıyor. Ancak tüm bu olup bitenler içinde, mevcut karar mekanizmaları sorgulanıyor, bu süreçlerle belirlenen yönetim sistemleri-ne güven azalıyor.

*"Toplumun farklı kesimlerinin, özellikle de gençlerin, yaşadıkları dünyaya karşı sorumluluklarını hatırladıklarını ve edilgen konumlarından sıyrıldıklarını gösteren, geleceğe dair umut veren gelişmeler yaşıyor."*

**Gerek ülkemizde gerekse Dünya'da, gençlerin küresel meselelerin çözümü konusunda giderek daha aktif hale geldiğini görüyoruz. İsveç'ten başlayıp tüm Dünya'ya yayılan, iklim değişikliği için liderlerin harekete geçmesinin talep edildiği, 'Gelecek için Cuma Günleri' grevleri, buna örnek olarak gösterilebilir. Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?**

Bunlar, toplumun farklı kesimlerinin, özellikle de gençlerin, yaşadıkları dünyaya karşı sorumluluklarını hatırladıklarını ve edilgen konumlarından sıyrıldıklarını göstermesi açısından son derece önemli ve geleceğe dair umut veren gelişmeler. Daha da önemlisi, bu kesimler, kendilerine dayatılan bir dünyada kendi kapasiteleri, birikimleri, kimlikleriyle var olmaya çalışmanın ötesinde, hoşnut olmadıkları bir dünyanın dışına çıkmanın yollarını arıyorlar.



Dünya'nın bütününe, sürdürülebilirliğine, ekolojik dengelerine, haklara ve toplumsal adalete duyarlı yaklaşımlar geliştirmede etkin rol alıyorlar ve bir araya gelerek ortaya koydukları fikirlerle ve araçlarla yaratıcı çözüm önerileri geliştiriyorlar. Farklı bir Dünya'yı inşa etme sürecinin özneleri olarak karşımıza çıkıyorlar. Dünya'nın farklı yerlerinde ortaya çıkan bu özgün örnekler, giderek zenginleşiyor. Yeni Dünya'nın, bu farklı örneklerin katkısıyla nasıl kurgulanacağı ve sürdürüleceği önemli sorulardan biri. İlk sorunuza dönecek olursak, bu nedenle de bu gelişmelerin irdelenmesi, yeni kavramsal çerçevelerle ele alınması gerekiyor.

**Sempozyum sonucunda yerel/ulusal mı yoksa evrensel nitelikte mi çıkarımlar elde edilmesi hedefleniyor?**

Bütün bu yeni gelişmeleri ortaya çıkaran koşullar, toplumsal sorunlar, yeni arayışlar İzmir'e ya da Türkiye'ye özgü şeyler değil. Şüphesiz gelişme öyküleri ve bunların ardındaki dinamikler yöresel, ulusal niteliklere göre farklılaşabiliyor ancak birtakım kaygılarda, ilkelerde ortaklaşıyorlar, benzerlikleri de var. O nedenle, gündeme gelen gelişmeleri Dünya geneli ve Türkiye'den örneklerle ele almak, benzerliklerini ve farklılıklarını tanımlamak, ortaya çıkaran süreçleri anlamak ve değişimi yönlendiren aktörlere ipuçları sunmak çok önemli. Sempozyum da bunu yapmayı hedefliyor. ■

# Herkes İçin Ekolojik Okuryazarlık Seminerleri



Son yıllarda yaygınlaşarak gelişen 'ekolojik okuryazarlık' kavramının amacı; doğanın gezegensel temel prensiplerinin anlaşılması, öğretilmesi ve bu prensiplerle uyumlu olabilecek yaşam biçimlerinin tasarlanması doğrultusunda, farkındalık ve bilinç yaratılmasıdır.

Türkiye'de ilk kez bir yerel yönetim tarafından kentliye sunulan Herkes için Ekolojik Okuryazarlık Seminerleri'nde, farklı yaş ve meslek gruplarından toplam 60 katılımcı yer aldı. Katılımcılar, kent ve bireysel yaşamı kavrayışlarına dair, 5 hafta boyunca hem birbirlerinden hem de eğitmenlerden öğrenip, bütüncül bir 'iyi yaşam'ın olanaklarına dair düşünme ve bakış açısı kazandılar. Seminerleri tamamlayan katılımcılara katılım sertifikası verildi.

Kültürpark İzmir Sanat Oditoryum salonunda; Prof. Dr. R. Funda Barbaros, Doç. Dr. Meneviş Uzbay Pirili, Doç. Dr. Zehra Akdemir, Arş. Gör. Özge Kozal, Selin Tunçer, Pınar Börü ve Surusi Uras tarafından verilen seminerlerde katılımcılar insan-doğa-kent etkileşimini ve ekolojik sorunları derinlemesine anlama, öğrenme ve değerlendirme kapasitelerini artırırken, sürdürülebilir yaşam pratiklerinin desteklenmesi, tasarlanması ve hayata geçirilmesine ilişkin bilgi sahibi oldular.

İzmir Akdeniz Akademisi tarafından; 13 Şubat-21 Mart 2019 tarihleri arasında, Zeytin Okulu eğitmenlerinin gönüllü katkılarıyla, Herkes için Ekolojik Okuryazarlık Seminerleri gerçekleştirildi.

Yoğun ilgi gören ve katılımın ücretsiz olduğu Herkes İçin Ekolojik Okuryazarlık Seminerleri hakkında, Prof. Dr. R. Funda Barbaros [Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü], Doç. Dr. Meneviş Uzbay Pirili'nin [Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü], Arş. Gör. Özge Erdölek Kozal'a [Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü] konu hakkında görüşlerini ve bazı katılımcılara izlenimlerini sorduk.

## Herkes İçin Ekolojik Okuryazarlık Seminerleri, ne amaçla düzenlendi?

**Doç. Dr. Meneviş Uzbay Pirili:** Son 15 yıldır, gezegenimiz bizimle konuşmaya başladı, kendi dilinde. Olaylar yaratıyor; tsunamiler oluyor, buzullar eriyor... Bilim, son 15-20 yıldır, doğanın dilinin kodunu çözdü. Ekolojik okuryazarlık seminerlerimizde, bilimsel olarak ortaya konmuş olan, doğanın bize feryat ettiği bu dili herkesin anlayacağı bir şekilde anlatıyoruz.

*"Ekolojik okuryazarlık, bir sürdürülebilir yaşam öğretilisidir."*

## 'Ekolojik okuryazarlık' ne anlama geliyor?

**Doç. Dr. Meneviş Uzbay Pirili:** Ekolojik okuryazarlık eğitiminin kurucularından Fridjof Capra'ya göre, "Sürdürülebilir bir yaşam, girişimleri, ekonomisi, teknolojileri, kurumları ve fiziksel yapılarıyla doğada var olan yaşamı sürdürülebilirlik kapasitesini bozmayan dolayısıyla gezegenimizin ekolojik sistemleriyle uyumlu olarak tasarlanmış bir yaşamdır." Sürdürülebilir yaşamların hayata geçirilebilmesinde ilk adım doğanın, milyarlarca yıldır, gezegendeki yaşamı sürdürüyor olmasının altında yatan temel prensipleri, örüntüleri anlamak olmalıdır.

İkinci adımsa, ekolojik sistemlerin işleyiş prensipleriyle uyumlu tasarımları -kurumları, teknolojileri, şehirleri, ekonomik ilişkileri- hayata geçirmektir.

Ekolojik okuryazarlık da, bir sürdürülebilir yaşam öğretilisidir. Sürdürülebilir yaşamların hayata geçirilmesi doğrultusunda öncelikle, doğanın yeryüzünde, hayatı milyarlarca yıldır mümkün kılan ekolojik sistemlerinin temel işleyiş prensiplerine ilişkin farkındalık yaratmayı amaçlar. Aynı zamanda, ekoloji boyutunun da ötesine geçerek kişilerin, yaşamı kavrayışlarında yeni bakış açıları kazanmalarını özendirerek, 'iyi yaşamın' olanaklarına dair ufku ve yaratıcılığı geliştirmeyi amaçlar.

Ekolojik sistemlerin işleyiş ilkelerini ve sınırlarını kavramış, bunları sürdürülebilir topluluklar oluşturmak için kullanan ve doğayla uyumlu yaşamayı ilke edinmiş kişiye de 'ekolojik okuryazar' denir.

## Haftada bir gün olmak üzere, toplam beş hafta süren seminer dizisinde hangi temalar işlendi?

**Prof. Dr. R. Funda Barbaros:** İlk hafta, günümüzde küresel kalkınma gündeminin temel dayanağını oluşturan sürdürülebilirlik kavramı ve yaklaşımının değerlendirilmesiyle başladı. Ardından 'yaşam nedir' sorusuna, kimi yerde yeni bir bakış açısı getiren sistem teorisi yaklaşımı tanıtıldı. Ayrıca, iklim krizinin uluslararası gündemdeki yeri değerlendirildi. Sadece hükümetler düzeyinde değil, birey, toplum, hükümet ve hükümet dışı kuruluşların birlikte ve bireysel hareket etmesiyle değişimin daha kalıcı ve etkili olabilmesinin mümkün olabileceği belirtildi. İkinci hafta, ekolojik okuryazarlık öğretisinin bir diğer dayanağı olan, yeryüzüne ve birbirimize olan bağımlılığımız ilkesi, insanlığın evrensel zekâsı teması ekseninde ele alındı. İnsan

faaliyetlerine bağlı olarak, sanayi devriminden bugüne gezegenimizin temel sistemlerinde meydana gelen bozulmaların nedenleri ve etkileri üzerine odaklanıldı.

Bir sonraki hafta, 'Ekolojik Okuryazarlık' kavrayışında, özellikle 1972 yılında Roma Kulübü'nün 'Büyümenin Sınırları' çalışmasından sonra, büyümenin niteliği ve gerekli olup olmadığı ek-senlerinde yükselen tartışmaların arka planını anlamak için üzerine düşünülmesi gereken kavramsal farklılıklar ele alındı.

Dördüncü hafta, sürdürülebilirlik yaklaşımı ekolojik boyutun yanı sıra, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla bir bütün olarak ele alınarak, bu boyutlar arasındaki karşılıklı bağlantısallıklar üzerine konuşuldu. Buna ek olarak, Dünya'da giderek yaygınlaşan ekolojik toplulukların, sürdürülebilir yaşam dönüşümlerinin gerçekleştirilmesindeki kilit rolleri tartışıldı. Bu kapsamda Dünya'daki eko köylerden örnekler verildi. Gıda topluluklarının, yeni tüketim örüntüleri yaratmadaki etkileri anlatıldı.

Beşinci ve son hafta, seminere katılanların soruşturan bir topluluğa dönüşmesi için tasarlanan ve herhangi bir bilginin dikte edilmesi değil, açığa çıkarılması yöntemi olan bir uygulama gerçekleştirildi. Bu uygulamada; 'Ekolojik Okuryazarlık' seminerlerinde tüm içerik planlamalarında katılımcıların burada öğrendikleri, farkına vardıkları bilgileri, kazanımları pratik hayat deneyimine dönüştürmeleri hedeflendi.

#### Sizce, seminerler amacına ulaştı mı?

**Prof. Dr. R. Funda Barbaros:** Bu seminerlerde, 'Yeryüzünün Dilini Anlamak İçin' diye bir sloganla yola çıktık. Sanıyorum hem eğitimciler, hem de katılımcılar açısından doğanın diline ilişkin yeni bir kavrayış geliştirdi ve bu kavrayışın herkes için yeni ilhamlara yol açmasını da umuyorum. Anladığım kadarıyla, bir araya geldiğimiz bütün bu süre boyunca, herkeste bu yeni dile ilişkin bir heves, bir merak oluştu. Hepimiz için, Dünya için, gezegenimiz için iyi olduğunu umuyorum.

**Arş. Gör. Özge Erdölek Kozal:** İktisadi büyüme öteden beri, toplumların zenginliği ve gelişmişliğinin en önemli göstergelerinden biri olarak öne çıkmıştır. Bu seminerlerde, toplumsal zenginlik ve gelişmişliğin, iktisadi büyümenin yanı sıra daha kapsayıcı göstergelerle de ele alınması gerekliliği tartışılmış ve seminerler, 'iyi bir yaşamın olanaklarına' dair çok aydınlatıcı olmuştur.

**Pınar Börü:** İnsan kaynaklı küresel ısınmanın gezegenimizin doğal döngüleri üzerindeki olumsuz etkileri, gezegenimizin dayanıklılığını ciddi anlamda tehdit etmektedir. Gezegenimiz doğal bir sistem; tüm doğal sistemler gibi var olan kararlı dengesinin bozulması halinde, yeni bir doğal denge durumuna geçebilir. Dolayısıyla iklim krizi karşısında esas tehdit altında olan, gezegenimizden ziyade insanlığın yeryüzünde yaşamını ve uygarlığını güvenlik içinde sürdürebilme kapasitesidir.

**Selin Tunçer:** Seminerlerimiz boyunca "sürdürülebilirlik" olgusunu, bugünkü ve gelecek nesillerin gezegenimiz üzerindeki yaşamını hem güvenlik içinde hem de adalet ve refahla sürdürebilmesi kapsamında ele aldık. Seminerlerde, günümüzde pek çok ülkede bu doğrultuda gerçekleşmekte olan çeşitli sürdürülebilir yaşam pratiklerini tanıttık.

*"Bambaşka alanlardan bambaşka insanların aynı farkındalıkla bir araya geldiğini ve ne kadar aynı olduğumuzu, birlikte ne kadar güçlü olduğumuzu gördüm."*

#### Katılımcıların İzlenimleri

##### Tuğçe Erzin-[Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans Öğrencisi]

Hep beraber olmamız çok güzel çünkü bu konuda bir şeyler öğrenmeye, yapmaya çalışırken bazen yalnız hissediyordum kendimi. Burada, bambaşka alanlardan bambaşka insanların aynı farkındalıkla bir araya geldiğini ve ne kadar aynı olduğumuzu, birlikte ne kadar güçlü olduğumuzu gördüm.

##### Dr. Sema İlhan [Tıp Doktoru]

İnsanı, doğadan bağımsız bir varlık olarak algılamak mümkün değil. Hem insan için hem de doğa için sürdürülebilir bir yaşamı anlatan çok güzel bir program. Benim için insanın iyileşmesi, ruhsal ve fiziksel bir bütünlük içeriyor. Şu anda insan, maalesef doğayla kopukluk yaşıyor ve farkında olmadan doğaya verdiğimiz her türlü zararı kendi bedenimizde deneyimliyoruz. Hastalarım, sürekli olarak bunu anlatıyorum. Önümüzdeki yıllarda, her birimizin davranışı kritik önem taşıyor. Bana göre çok umut veren, çok güzel örnekleri paylaşan ve kendi yaşamında da bunu oluşturmuş çok iyi eğitimcilerle çalışan, çok hoş bir programdı.

##### Tufan Fırat Göksel [Sosyal Hizmetler Uzmanı]

İnsanın, doğayla ilişkisini canlandırmak ve bunu tekrardan inşa etmek üzere bir düşün yolculuğuna çıkmak istiyordum. Seminerler, bu düşün yolculuğunda bana çok iyi kılavuzluk etti. Bu çalışmayı, hem insanın kendini tanıma süreci hem de çevreye ilişkin yaklaşımını tekrar değerlendirmesi açısından çok kıymetli görüyorum.

##### İnci Nazlıcan Sağırbaş [Mimarlık Öğrencisi]

Disiplin olarak mimarlıkla ilgili bir şeyler öğrenebileceğimi düşünürken, hayatın içinden ve kendimle ilgili birçok şey olarak çıktım bu seminerlerden. Mesleki anlamda da bakış açım kesinlikle değişti, farklı disiplinleri gördüm, farklı bakış açılarından baktım. Sadece mesleki anlamda değil, bir genç olarak her gün hayatımda kullanabileceğim bilgiler edindim.



##### Burçak Temel [Tıbbi Biyolog, Drama Eğitmeni]

Bir sivil toplum kuruluşunda, gönüllülere ekoloji eğitmenliği yapıyorum. Gönüllüler de çocuklara bu eğitimi veriyorlar. Burada, bizim eğitim programımızda bulunmayan mimari ve medeniyet gibi konulara da girdik. Onları da, eğitim programımıza almayı planlıyorum. Bu yüzden, bu eğitim bana çok şey kattı. ■

# İZMİR'DE ENDÜSTRİYEL TASARIM EĞİTİMİNİN DÜNÜ VE BUGÜNÜ

**Dr. Öğretim Üyesi A. Can ÖZCAN** [İzmir Ekonomi Üniversitesi-Endüstriyel Tasarım Bölümü Başkanı]

*30 yıla yaklaşan bir sürecin tam da içinde yer alarak, ne kadar objektif olunabilirse...*

Dünya'da ve Türkiye'de, 1960'lardan başlayarak halen yaşamakta olan aktif kuşakları, X-Y ve Z olarak adlandırmak genel bir sınıflandırmadır. 1960'larda doğan, bireyciliği ve rekabeti önemseyen X kuşağı, 1980'li ve 1990'lı yıllarda doğan, yetenek ve başarı odaklı sosyal medya kuşağı olarak da adlandırılan Y kuşağı, devamında gelen 2000'ler sonrasının dijital odaklı Z kuşakları bugünün sosyal yapısını oluşturmaktadır. Bu üç kuşağın özellikle Türkiye'deki sosyal, ekonomik ve ideolojik şekillenmesinde, 1980'li ve 1990'lı yılların Dünya'daki globalleşme hareketiyle Türkiye'deki sosyal dönüşümler ve yükseköğretim yapılanmaları da çok etkili olur. Türkiye ve İzmir'deki endüstriyel tasarım eğitim süreci de, bu üç kuşağın yaşam döngüsü içinde başlamış ve bugünlere gelmiştir. 1960'lı ve 70'li yıllarda, kendi eğitim çağlarında şu ya da bu sebeple yurtdışına sürgün edilmiş şairlerin yurt özlemini dile getirdikleri vatan güzellikleri dizelerini içeren şiirlerle büyüyen X kuşağı bugün Türkiye'de okumaktan ve yaşamaktansa, Y ve Z kuşağı olan çocuklarıyla birlikte gönüllü olarak yurtdışında okumayı, çalışmayı ve yaşamayı istemektedir. X, Y ve Z kuşakları arasında ciddi anlayış farklılıkları olsa da, bu üç kuşağın bir arada yaşadığı son 50 yıllık süreç, tüm Dünya'da profesyonel anlamda uzmanlaşmış ve iyi eğitim almış kişilerin her zaman olduğundan daha fazla belirleyici olduğu ve nitelikli meslek ve beceri eğitiminin ciddi olarak önem kazandığı bir dönemdir.

Bu sürece, Türkiye'deki yükseköğretim alanında yaşanan büyük niceliksel ve niteliksel gelişmeler de eşlik eder. Örneğin Türkiye'deki yükseköğretimin en yetkili kurgulayıcısı ve denetleyicisi olan Yüksek Öğretim Kurumu [YÖK], bu dönemin başlangıcı sayılabilecek 1980'li yılların başında hayata geçer. 1980'lerin sonuna kadar, sayısı yurt genelinde 30'un altında olan üniversiteyle sadece 3 tane lisans düzeyinde endüstriyel tasarım programı bulunmaktadır. 1990'ların sonuna gelindiğinde, üniversite sayısı 70'in üzerine çıkmış olsa da, endüstriyel tasarım programlarının sayısında pek bir artış görülmez. 2000'lerden günümüze gelen süreçteyse üniversite sayısı 200'ü bulurken, endüstriyel tasarım programlarının sayısı da 20 yıldan kısa bir süre içinde, 6'dan 44'e çıkar. Bu demektir ki, X-Y-Z kuşaklarının Türkiye'deki tasarım alanları da dahil olmak üzere, mesleki ve zihinsel eğitimini şekillendiren yükseköğretim kurumlarında İzmir'de de olmak üzere kayda değer bir hareketlilik yaşanmıştır.

İzmir üniversiteleri bu sürece 1980'lerde Ege Üniversitesi ve Dokuz Eylül Üniversitesi olmak üzere 2 üniversiteyle katılmış, 2000'li yıllara gelindiğinde bunlara sadece İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nün katılmasıyla [1996], bu sayı 3'e çıkmıştır. İzmir'de, Endüstriyel Tasarım alanında açılan ilk üniversite eğitim programı, o da yüksek lisans seviyesinde olmak üzere, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü içinde gerçekleşmiştir. 2000-2019 yılları arasındaki yaklaşık 20 yıllık süreç içerisinde İzmir'de üniversite sayıları 3'den 7'ye çıkarken, endüstriyel tasarım programlarının sayısı da 3'e ulaşmıştır [İzmir Ekonomi Üniversitesi ve Yaşar Üniversitesi'nde lisans ve İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nde yüksek

lisans programı]. Bu yazının kaleme alındığı 2019 yılı Ağustos ayında İzmir’de yer alan İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü de, Endüstriyel Tasarım lisans programına ilk öğrencilerini almış ancak henüz eğitime başlamadığı için bu program, lisans programlarına dahil edilmemiştir. 2019-2020 öğretim yılından itibaren, İYTE’deki lisans eğitiminin de bunlara katılmasıyla toplam program sayısı 4 olacaktır.

Endüstriyel tasarım eğitiminin İzmir üniversitelerinde, 1990’lı yıllarda başlayıp günümüze uzanan serüvenini anlamak için bu tarihsel süreci olduğu kadar İzmir’in, bir kent olarak kimlik ve karakterini de iyi analiz etmek gerekir. Ülkenin nüfus açısından üçüncü büyük şehri olan İzmir, yakın zamana kadar Türkiye Cumhuriyeti’nin gerek konum, gerekse kültürel olarak pozitif anlamda Batılı ve çağdaş bir kimlik yakıştırılan kenti olagelmıştır. Ayrıca, İzmir, ekonomik olarak da Türkiye’nin büyük ve en gelişmiş şehirlerinden biri, kimilerince de [ki bunlar daha çok İzmirliğin kendileridir] en gelişmiş şehridir. Bu algıda şüphesiz ülkenin olduğu kadar Asya kıtasının da en batısında, Akdeniz’le ve Akdeniz uygarlıklarıyla iç içe geçmiş bir liman kenti olmasının getirdiği coğrafi konumu da etkili olmuştur; ama yine de bu İzmir’in kozmopolit kent kimliğini açıklamak için yeterli değildir. Hollandalı, Venedikli, Cenevizli tüccarların ticaret limanı olduğu kadar, Hindistan’dan ve Asya’dan İpek ve Kral yollarına çıkan deve kervanlarının da son durağıdır İzmir [bölgede deve güreşlerinin bu kadar yaygın olmasının nedeni de budur zaten]. Öte yandan İspanya’daki engizisyonlardan kaçan Sefarad Yahudilerinin ya da İtalya’dan Fransa’dan deniz yoluyla gelen Levantenlerin yurdu olan bu kıyı kenti, Anadolu’da üç bin yıl hüküm sürmüş Hititlerin kıyısına kadar gelip, hiç ayak basmadıkları bir yerdir aynı zamanda da. Akdenizli liman kentlerinin çoğu için benzer bir durum söz konusudur. Dahil oldukları kara uygarlıklarından bağımsız olarak gelişmiş, kendilerine özgü tarihleri ve karakterleri vardır İzmir gibi şehirlerin. Bu açıdan bakıldığında, ne İskenderiye tam anlamıyla tipik Mısırlı bir kenttir, ne de Marsilya tipik bir Fransız, ya da Genova tipik bir İtalyan karakteri taşır. Ait oldukları kara uygarlıklarının tarihlerinde, önemli roller üstlenmiş olsalar da kendi kent karakterleri o kara uygarlıklarıyla tam anlamıyla örtüşmez. İzmir de bir anlamda dahil olduğu Selçuklu, Osmanlı, hatta Cumhuriyet dönemi Türkiye’sinin zaman zaman tamamen dışında, zaman zaman sadece uzağında kendine özgü bir kent kimliği oluşturduğu tarihsel süreçlerden geçmiştir. İzmir, uzak uygarlıklara yakın uygarlıklara, uzak duruşuyla ön plana çıkan bir Akdeniz liman kentidir. Hititlerin, üç bin yıl boyunca hemen yanı başında bir imparatorluk kurmak için savaş verirken, kıyısına inmedikleri bir kenttir. Binlerce kilometre batısındaki Sefarad mutfağına yakın, birkaç kilometre uzağındaki Anadolu türküsüne uzak tutar kendisini. Batılı anlamda en çağdaş kent olmakla övünürken kurulan ilk üniversitesinde, bugün bile yabancı dilde eğitim sonradan kurulan üniversitelere göre gelişmemiştir.

1970’li ve 1980’li yılların İzmir’inde, Türkiye’nin üçüncü şehri dense bile sadece biraz liman ve ticaret, biraz da çevresindeki doğal ve kültürel zenginlikler nedeniyle hareketli, bir İstanbul ya da Ankara’ya kıyasla daha rahat yaşamı tercih edenlerin yaşadığı, Türkiye’nin ‘emekliler şehri’ sıralamasında yine ilk üçe girebilecek, hatta birinci bile olabilecek bir kimliği vardır.

1980’li yıllarda İzmir’de, Endüstriyel Tasarım okumak için bir üniversite yoktur ama o gün olduğu gibi bugün de var olmaya devam eden ve nitelikli gençlerin yetiştiği ilk ve ortaöğretim kurumları vardır. Bu kurumlarda yetişenlerin ciddi bir çoğunluğu, tercihlerine veya aldıkları puanlara göre özellikle İstanbul ve Ankara’daki üniversitelerde okurlar. Endüstri Ürünleri Tasarımı bölümü İzmir’deki üniversitelerde olmadığı gibi İzmir’lilerin de çok yakından tanımadığı, kentteki sanayi kuruluşlarının da, Türkiye geneli gibi, çok da tanıyıp talep etmedikleri bir meslektir. Zaten Türkiye’de özellikle imalat endüstrilerinin tasarım ve tasarımcı ihtiyacı ancak 1990’larda, önce krizler ya da Gümrük Birliği ve ihracat zorunlulukları gibi dünyada yükselen globalleşme dalgasına entegre olmak için biraz da gönülsüz bir zorunluluk olarak ortaya çıkacaktır. Bu gönülsüz-zorunlu tasarım ihtiyacı duygusunu, Türk imalat ve hizmet sektörünün bugün de üstünden atabilmiş olduğunu söylemek zordur. Yine de 1980’li yıllara gelindiğinde, İzmir’den tek tük de olsa endüstriyel tasarım gibi özelleşmiş bir uzmanlık alanında yüksek öğrenim görmek isteyenler çıkar ve bunlar ya İstanbul’da İDGS-İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi’ndeki [şimdiki Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi] ya da çoğunlukla, Ankara Orta Doğu Teknik Üniversitesi bünyesindeki Endüstri Ürünleri Tasarımı bölümlerini tercih etmek durumunda kalırlar. Bunlardan İDGS’deki bölüm 1971’de, ODTÜ’deki bölüm de 1979 yılında kurulmuştur. İDGS Endüstri Ürünleri Tasarımı bölümünün kurucuları, sanat dallarına yakın duran bir anlayışı benimserken, ODTÜ Mimarlık Fakültesinde mimarlık disiplinine daha yakın duran, zaten lisans eğitimi genellikle mimarlık olan öğretim elemanlarınca kurgulanmış bir tasarım anlayışı vardır. Halen de Türkiye’de sonradan açılan tasarım bölümlerinde, bu iki gelenekten biri diğerine göre daha baskın bir kimlikle ortaya çıkıyor. Bunlardan İDGS, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, kökleri, 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’na uzanan, Avrupa kökenli geleneksel akademik yanları ağır basan kurumlara iyi bir örnek iken, ODTÜ ise 1950’li yıllarda Marshall yardımıyla aynı dönemde Türkiye’nin tanışıp benimseseceği, Amerika’ya özgü kampüs üniversitesi modeline dayalı, gelenekselci olmayan bir üniversite ve eğitim modeline örnektir. Avrupa’nın daha geleneksel ve eskiye dayanan kurumları üzerinde gelişen üniversiteleriyle Amerika’nın daha geç, neredeyse sıfırdan ama bir planlama ve işletme mantığıyla kurgulanmış üniversiteleri arasındaki kimlik farkları, Türkiye’de de özellikle Endüstriyel Ürün Tasarımı/Endüstriyel Tasarım programlarının hayata geçirildiği kurumlarda

halen gözlenir. Bu arada, 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren İstanbul Marmara Üniversitesi'nde de Mobilya-İç Mimarlık Bölümü'nde ikili atölye sistemine geçilmiş [İç Mimarlık ve Mobilya ve Ürün Tasarımı] ve ilk endüstriyel ürün tasarım projeleri üretilmeye başlamıştır. Ancak, Endüstri Ürünleri Tasarımı, Marmara Üniversitesi'nde 1985 yılında bağımsız bir bölüm haline gelmiştir.

İşte İzmir'de 1990'lı yıllarda endüstriyel tasarım ve moda tasarımı gibi alanlarda ilk yükseköğretim programlarını başlatacak olanlar da, 1980'li yıllarda özellikle ODTÜ Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü'nde lisans okuyan kişiler olacaktır. Bu kişilere ilk önemli desteği de kendilerinden önce bu meslekle bir şekilde İzmir dışında okurken ya da profesyonel olarak çalışırken tanışmış, özellikle Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde idari görev almış daha önceki kuşaklardan mimarlar, şehir bölge plancıları ve güzel sanat disiplinlerinden öğretim elemanları verecektir. 'Endüstriyel Tasarım' adı altında, İzmir'de başlatılan ilk yükseköğretim programı, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi bünyesinde 1996 yılında açılan yüksek lisans programı olsa da, Endüstri Ürünleri/Endüstriyel Tasarım programı kurulması anlamında ilk adım Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil Sanatları bünyesinde Moda Aksesuarları Tasarımı Uzmanlık Alanı Programı olarak atılır. Bu üniversitede, Tekstil Sanatları ve Seramik gibi bölümlerde endüstriyel tasarım uygulamaları yapılıyor olsa da, bu bölümlerin hiçbirisi bünyelerinde bir endüstriyel tasarım ders ve program kurgusunu barındırmamaktadır. Ancak bu bölümlerdeki eğitim programları son iki yıllarında çeşitli uzmanlık alanlarına ayrılmaktadırlar ve Tekstil Sanatları Ana Sanat dalı bünyesinde de 1990-1991 öğretim yılında 'Dokuma', 'Baskı' gibi uzmanlık alanlarına ilave olarak, bir anlamda endüstri ürünlerinin, seri üretim, malzeme, üretim yöntemleri, planlama, pazarlama, kalite, kimlik gibi kavramlarının uygulama projeleriyle de desteklendiği, 'Moda Aksesuarları Tasarımı' uzmanlık alanı programı başlatılır. Zaten bu programı başlatanlar, daha sonra da İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi'ndeki ilk Endüstriyel Tasarım Yüksek Lisans Programı'nı [1996] ve İzmir Ekonomi Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi'ndeki ilk Moda Tasarımı Lisans Programı [2001] ile Endüstriyel Tasarım Lisans Programı'nı [2004] başlatan aynı kişiler olacaktır. Bu programlara; 2012 yılında Yaşar Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi'nde açılan Endüstriyel Tasarım Lisans Programı da katılacak, bu programın kurucuları ve yürütücüleri de ekseriyetle İzmir'de adı anılan daha önceki endüstriyel tasarım eğitimi programlarında eğitim görmüş ya da öğretim elemanlığı yapmış kişiler olacaktır.

1990'lı yıllarla başlayıp günümüze dek süregelen İzmir üniversitelerindeki Endüstriyel Tasarım programlarının, kendilerine özgü nitelikleri var

mıdır diye sorulacak olsa cevap 'kesinlikle evet' olacaktır. Bunlar arasında; 'İşbirliği ve İletişim' ve 'İnsan[lar] ve İzmir'in Kendisi' başlıkları, kentteki Endüstriyel Tasarım Eğitimi'nin en ayırt edici ve en özgün özellikleridir denebilir.

**1- İŞBİRLİĞİ VE İLETİŞİM:** Kişisel düzeyde başlayan ve kurumsal, bölgesel, ulusal ve uluslararası yönde gelişen işbirlikleri ve iletişim, İzmir'deki Endüstriyel Tasarım lisans ve yüksek lisans programlarının ayırt edici niteliklerinden birisidir. Kişisel düzeyde İzmir'de endüstriyel Tasarım eğitimi başlatan ve sürdüren kişiler diğer tasarım disiplinlerinden profesyonellerle, mühendislerle, mimarlarla, şehir bölge plancıları, işletmeciler ve hemen hemen tasarımla ilgili her kesimden insanla kişisel ve kurumsal düzeyde olumlu işbirlikleri geliştirmişler, bu da İzmir'deki endüstriyel tasarım eğitiminin önemli özelliklerinden birisi haline gelmiştir. Farklı disiplinlerden uzmanların takım çalışmasını gerektiren uygulama ağırlıklı eğitim projeleri kurumsal düzeyde de gerek endüstriyel sektörlerle, gerek yerel yönetim birimleriyle, gerekse de sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde hazırlanmaktadır. Yöredeki keçe gibi, çömlek gibi geleneksel el sanatları üreticilerinden yüksek teknoloji ürünleri ve çok uluslu otomotiv sektörüne kadar gerek bölgesel, ulusal, gerekse uluslararası endüstri kuruluşları; İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, İzmir Ekonomi Üniversitesi ve Yaşar Üniversitesi bünyesindeki, 'Endüstriyel Tasarım' programlarıyla çeşitli eğitim ve uygulama projeleri gerçekleştirmektedirler. Menemen çömlekçilerinin İEÜ-Endüstriyel Tasarım Programı ve Polonya Varşova Sanat Akademisi ile ortaklaşa gerçekleştirdikleri Menemen çömleğinin tasarımla geliştirilmesine yönelik 'KULP Projesinden' [2013-2015], Yaşar Üniversitesi Endüstriyel Tasarım Bölümü'nün göçmenlere yönelik geliştirdiği sosyal sorumluluk projelerine veya Tarih, Vestel ya da IKEA gibi büyük uluslararası sanayi kuruluşlarının hemen hemen bütün üniversitelerle yürüttükleri ortak projelere kadar İzmir'deki endüstriyel tasarım programlarının özellikle uygulama ayağında yöresel, ulusal ya da uluslararası sanayi kuruluşları, yerel yönetimler ya da sivil toplum kuruluşları aktif olarak yer almaktadır. Üniversite Sanayi işbirliğinin de daha organize hale gelmesiyle bu işbirlikleri sadece eğitim projeleriyle sınırlı kalmayıp, profesyonel hizmet alış verişine dayalı uygulama projelerine de dönüşmüştür. Hatta bu amaca yönelik tasarım hizmeti veren 'Teknoloji Transfer Ofisi' ya da 'Tasarım Araştırma ve Uygulama Merkezi' örnekleri, üniversite bünyelerinde kurulmuş ve bu birimlerde öğretim elemanları ve öğrenciler profesyonel tasarım projelerinde deneyim kazanmışlardır. Şehrin ve bölgenin güçlü yanlarından biri, belki de birincisi olan gıda ve tarım gibi alanlardaysa uzmanlık derecesinde deneyim kazandıracak tasarım projeleri gerçekleşmiş ve halen de gerçekleşmeye devam etmektedir.

'Gavur' lakabıyla anılan bir şehirde, endüstriyel

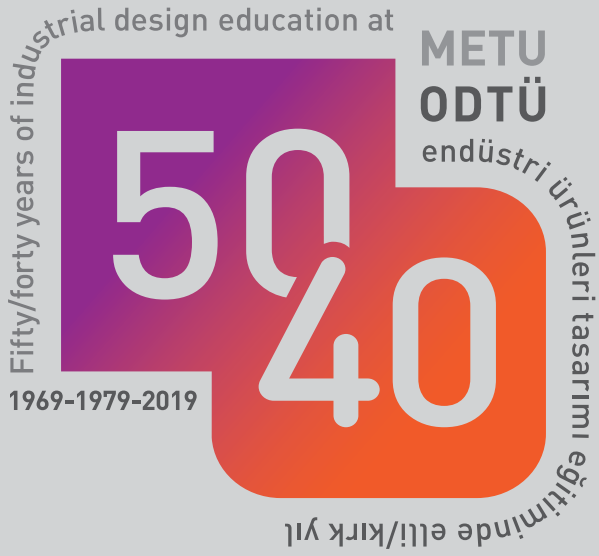
tasarım bölümlerinde de yabancı öğretim elemanlarıyla işbirlikleri de önemli bir ayrıcalık olmuştur. 1990'lı yıllarda ilk 'Endüstriyel Tasarım' programları hazırlıkları yapılırken Türkiye'nin olduğu kadar, İzmir'in de en önemli problemlerinin belki de başında yetişmiş akademik insan kaynağı eksikliği gelmekteydi. O başlangıç yıllarında İzmir'e gelen endüstriyel tasarım eğitimi almış kişiler genellikle ailesi burada yaşayan ve İzmirli olduğu için, İzmir'de yaşamayı tercih eden bir avuç kişiydi. Eğitim verecek öğretim elemanı bulmak, eğitim alacak öğrenci bulmaktan daha zordu. İzmir'deki vakıf üniversitelerinin kuruluş aşamasındaki ciddi ve cesur öngörülerini sayesinde, İzmir'deki endüstriyel tasarım programlarında azımsanmayacak sayıda yabancı ve tecrübeli tasarım eğitmeni görev almıştır. İstanbul ve Ankara'daki programlarla kıyaslanmayacak kadar az öğrenciyle, çok uluslu bir eğitim kadrosu, İzmir'de endüstriyel tasarım programlarının başarılı bir başlangıç yapmasını sağlamıştır. Örneğin İEÜ Endüstriyel Tasarım Bölümü'nden 2010'lu yıllarda mezun olanlar; hem Hintli, hem Güney Afrikalı, hem Alman, hem Amerikalı, hem de Portekizli ve İngiliz ya da Yunanlı hocalardan tasarım öğrenerek mezun olmuşlardır. Bugün İzmir'de 'Endüstriyel Tasarım' programı bulunan üç üniversiteden ikisi WDO-Dünya Tasarım Örgütü üyesi olduğu gibi, bu kurumun ülke iletişim sorumlusu da yine İzmir'dedir. WDO-Dünya Tasarım Örgütü'nde İzmir'in Dünya Tasarım Başkenti adaylığı, Japonya gibi ülkelerdeki üniversitelerin Endüstriyel Tasarım bölümleriyle devam ettirilen süreklilik kazanmış atölye çalışmaları ve işbirliği projeleri, şehirdeki Endüstriyel Tasarım programlarının işbirliği ve iletişim yetenekleri sonucu ortaya çıkmıştır.

**2- İNSAN[LAR] ve İZMİR'İN KENDİSİ:** Pek çok konuda olduğu gibi, eğitimde de sistemlerin ve kurumsallaşmanın önemi büyüktür. Öte yandan özellikle Türkiye'de kurumların başarısının kişilere bağlı olduğu da neredeyse kültürel bir özelliktir. İtfaiyelerden belediyelere, bankalardan üniversitelere kadar bütün kurumlar ortak kurumsal ilkelerle hareket etseler de, bunlardan bazıları daha iyi ve başarılıdır. Bunda da en önemli faktörün, o kurumsal yapılar içindeki insanlardan kaynaklandığı görülür. İzmir'deki 'Endüstriyel Tasarım' eğitimi veren programlarda görev alan insanlar da, bu kurumların olumlu anlamda ayrışmalarına yol açan en önemli etkenlerin başında gelmektedir denebilir. Kuruluşundan işletilmesine kadar İzmir'deki 'Endüstriyel Tasarım' programlarına halen katkı sağlayan insanlar kadar, bu kurumlarda eğitim görmüş öğrenciler de kişisel karakterleri, çalışkanlıkları ve özverileriyle ayrışır. Her ne kadar profesyonel ve mesleki bilgi, beceri, yöntem ve araçların kazandırılması olsa da 'Endüstriyel Tasarım' eğitimi de özünde insana, insanlık kültürüne yapılan bir katkıdır. İzmir'de 'Endüstriyel Tasarım' eğitiminin, 1990'lı yıllardan bugüne kadar geçen sürecinde gerek öğrenci gerek öğretim

elemanı olarak içinde yer almış kişiler, bugün bulundukları her yer ve konumda değerli işler yapmaya devam etmektedirler. 1992 yılında DEÜ, Moda Aksesuar Tasarımı uzmanlık programının ilk mezunlarının tamamı, bugün ya profesyonel anlamda Türkiye'nin en başarılı tasarımcıları ya da akademik anlamda en değerli öğretim elemanları arasında yer almaktadırlar. Aynı şey 1996 yılından beri faaliyet gösteren İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü'ndeki Endüstriyel Tasarım Yüksek Lisans programı, 2004 yılından beri İEÜ, İzmir Ekonomi Üniversitesi, Endüstriyel Tasarım programı, 2012 yılından beri de Yaşar Üniversitesi Endüstriyel Tasarım Bölümü öğrencileri ve öğretim elemanları için de geçerlidir. Uluslararası tasarım ödülleri alan, Amerika'dan Japonya'ya ve İtalya'ya pek çok ülkede profesyonel tasarımcılık yapan, çok-uluslu büyük sanayi kuruluşlarından kendi kurdukları tasarım odaklı firmalara kadar başarılı tasarımcılık kariyerleri olan ya da bugün İzmir'in bir tasarım kentine dönüşmesine özverili katkıda bulunan kişiler, bu programların öğrencisi ya da öğretim elemanı olmuşlardır.

Son olarak, İzmir'in özelde 'Endüstriyel Tasarım' eğitimi, genelde mimarlıktan görsel iletişim tasarımına kadar uzanan çeşitlilikte bütün tasarım disiplinleri için geçerli olabilecek ayrıcalıklı özellikleri arasında -kesinlikle ihmal edilmemesi gereken özelliği yine- bir kent olarak İzmir'in kendisidir. [Bazen histerik ve hırçın ama çoğunlukla yumuşak ve yaşanılabilir.] İkliminden doğasına, [her şehir gibi asla yaşanmamalıydı denilen trajedileri] tarihinden kozmopolit kültürel kimliğine kadar İzmir çok özel ve güzel bir şehirdir. Büyükşehir ve ilçe belediyelerinden sivil toplum kuruluşlarına, İzmir Akdeniz Akademisi gibi tasarımı kendisinin ve kentin öncelikli meselesi haline getirmiş kurumlarından, 'Kıyı Projesi' gibi, 'İyi Tasarım Günleri' gibi tasarım olgusunu şehrin kendi kimliğiyle ilişkilendirdiği uygulama ve etkinliklerine kadar İzmir, özellikle endüstriyel tasarım eğitimiyle geç tanışmış olsa da onu hızla benimsemiş ve Türkiye'de olduğu kadar Dünyada da, onu en içtenlikle bağrına basmış özel bir şehirdir. ■

# ODTÜ ENDÜSTRİ ÜRÜNLERİ TASARIMI EĞİTİMİNDE 50/40 YIL



**Prof. Dr. Gülay HASDOĞAN** [ODTÜ-Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü Başkanı]

2019 yılı, Türkiye’de Endüstri Ürünleri Tasarımı eğitimi tarihi açısından iki önemli gelişmenin yıldönümü. Bu yıl, Orta Doğu Teknik Üniversitesi olarak Türkiye’de açılan ilk endüstriyel tasarım dersinin 50., Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü’nün kuruluşunsa 40. yılını kutluyoruz.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Birleşmiş Milletler Teknik Yardım Programı’nın önerisiyle yine Birleşmiş Milletler’in görevlendirdiği, içinde Pensilvanya Üniversitesi’nden Prof. Holmes Perkins’in de bulunduğu bir ekiple, 1956 yılında Orta Doğu Yüksek Teknoloji Enstitüsü adıyla kuruldu. 1959 yılında çıkan kanunla bugünkü adını alan Orta Doğu Teknik Üniversitesi, kuruluş misyonunda da yer aldığı gibi bölgedeki konut ve şehirleşme sorunlarına çözüm bulmayı hedefleyerek, ilk kurulan Mimarlık Bölümü ile eğitime başladı.

Uluslararası nitelikte bir üniversite olarak kurulan ve eğitim dili İngilizce olan ODTÜ, Türkiye’deki mevcut üniversitelerden çok farklı bir yönetim, terfi ve eğitim modeli benimsemişti. ODTÜ, başlangıç yıllarında eğitimini baraka gibi geçici mekanlarda verdiği için ‘gecekondu üniversitesi’ olarak anılıyor, sıra dışı eğitim modeli nedeniyle vereceği diploma sorgulanıyordu. Dolayısıyla ilk öğrenciler bu üniversiteyi tercih ederek, kendi adlarına bir risk almışlardı. ODTÜ, 1963 yılında bugünkü kampüs alanına taşındı; yeniliğe ve yaratıcı düşünceye açık yapısıyla, kısa zamanda Türkiye’de yükseköğrenim sisteminde birçok yenilik getirerek çağdaş eğitimin öncüsü oldu ve tanınmış Dünya üniversiteleri arasında yerini aldı. İlk öğrencilerin bir kısmı, eğitmeni olarak görev alarak ODTÜ’nün misyonunu sürdürdüler. Özgür bir çalışma ve araştırma ortamı sağlaması, üniversitenin altyapısının kurulmasından arazinin ağaçlandırılmasına kadar bütün süreçlerde öğrencinin de katılımını sağlaması, bugün ODTÜ öğrencisini ve mezununu Türkiye’de özgür ve çağdaş düşünceyi temsil eden konuma getirdi.

ODTÜ’de bir endüstriyel tasarım bölümünün kurulması planı, üniversitenin kuruluş yıllarına dayanır. Prof. Perkins, 1957 yılında ODTÜ için hazırladığı gelişme planında Mimarlık Fakültesi içinde, bir endüstriyel tasarım bölümünün kurulmasını önermişti.<sup>1</sup> İzleyen yıllarda bu plan zaman zaman gündeme geldiye de ilk endüstriyel tasarım eğitimi, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı [AID] tarafından ODTÜ’de Endüstriyel Tasarım Bölümü’nü kurmak üzere görevlendirilen endüstriyel tasarımcı David K. Munro’nun, 1969 yılında ODTÜ Mimarlık Bölümü’nde açtığı dersle başladı. Munro, 1969 sonbaharında ODTÜ’ye, kurulacak bölümün programını yazmak, yerel endüstriyle irtibat kurmak ve eğitim vermek amacıyla geldi; ARCH 361-461-Industrial Design seçmeli stüdyo derslerini, Aralık 1969 yılında Mimarlık Fakültesi’nin üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerine, Arch 601 dersiniyse Mimarlık Yüksek Lisans programında, lisansüstü öğrencilere yönelik açtı. ODTÜ’nün kuruluş misyonuna paralel olarak, endüstriyel tasarım dersleri ve kurulması planlanan bölüm yerel endüstriyle yakın ilişki kurmayı hedefliyor ve yürüteceği projelerle hem endüstriye ekonomik katkı sağlamayı, hem de üniversiteye destek getirmeyi amaçlıyordu.

Munro, 1972 yılının yazına kadar ODTÜ’de kaldı; açtığı seçmeli stüdyo derslerinde birçok öğrencinin endüstriyel tasarım sürecini deneyimlemesini sağladı; yerel dergiler ve gazetelerde alana ilişkin yazılar yazdı; Mimarlık Fakültesi’nde Endüstriyel Tasarım Yüksek Lisans Programı’nın kurulması için öneri geliştirdi. Ancak o dönemde koşulların uygun olmaması nedeniyle, bu program hayata geçirilemedi.

Munro’nun önderliğinde, Mayıs 1972’de ODTÜ Mimarlık Fakültesi’nde açılan, endüstriyel tasarım hakkında genel bilgi veren ve ODTÜ’de yapılan öğrenci çalışmalarından örnekler içeren ‘Endüstri Tasarımı Dünyası’ sergisi, bu alana yönelik ülkemizdeki ilk sergi oldu. Munro’nun dersini alan, yüksek lisansını yine onun danışmanlığında endüstriyel tasarım üzerine yapan

<sup>1</sup> Er, H. A., Korkut, F. ve Er, Ö., 2003. “U. S. Involvement in the Development of Design in the Periphery: The Case History of Industrial Design Education in Turkey, 1950’s-70’s.”, *Design Issues*, c: 19 s: 2, ss: 17-34.

ve ODTÜ Mimarlık Fakültesi'nde akademisyen olarak çalışmaya başlayan fakülte üyeleri Mehmet Asatekin ve Güner Mutafl bölüm kurma çalışmalarını sürdürdüler, endüstriyel tasarım konusunda seçmeli ders vermeye devam ettiler. Kuruluş çalışmalarında yer alan Serim Denel, 1971 yılında 'Endüstriyel Tasarım Tarihi' başlıklı lisansüstü dersi geliştirdi. Öğretim elemanlarının yanı sıra, Kemal Kurdaş, Aptullah Kuran, Orhan Özgüner ve Mustafa Pultar başta olmak üzere, ODTÜ'nün yöneticileri de endüstriyel tasarım bölümünün kurulması için çaba harcadılar. Sonuç olarak, ODTÜ Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü, 8 Mayıs 1979 tarihinde kuruldu ve aynı yıl güz döneminde lisans eğitimine başladı.

40 yıllık süreçte bölüm, Türkiye'de olduğu kadar Dünya'da da yeni sayılabilecek bir mesleğin eğitimini geliştirmenin yanı sıra yerel ölçekte mesleğin tanıtımını yapmayı da misyon edindi. Bölümün ilk öğrencileri, ODTÜ'nün ilk öğrencileri gibi bilinmeyen bir mesleği seçerek kendi adlarına risk almışlardı. İlk mezunlar iş ararken, mesleğin ne olduğunu da endüstriye ve iş çevrelerine anlatmak durumunda kalıyorlardı. Meslek yeni olduğu için, eğitim verecek ve deneyim aktaracak uzman sayısı azdı. Mesleğe yönelik uzmanlık alanları ve bilgi kaynakları oluşturmak, dolayısıyla öğretim üyesi yetiştirmek her zaman zorlu bir uğraş oldu. İlk 15 yılında, eğitim, çok kısıtlı sayıda öğretim elemanı ile verildi. Öte yandan, bilgiyi belirli kalıplar içinde vermek yerine, özgür araştırma ve fikir geliştirme ortamı sağlayarak öğrenciyi güçlü kılan bir eğitim yaklaşımı benimsendi.

İlk mezunların, akademisyen olarak kadroya girmesiyle 1990'ların ortalarından itibaren eğitim kadrosu güçlenen bölüm, pek çok ulusal ve uluslararası etkinliğe imza attı. Tasarım derslerinde yürüttüğü öğrenci projelerinde endüstri kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumlarıyla, özgün işbirliği modelleri geliştirdi. Bu modeller, diğer eğitim kurumları için de yönlendirici oldu.

ODTÜ Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü bugüne kadar 1200 lisans, 150 Yüksek Lisans, 20 Doktora mezunu verdi. Mezunlar, Türkiye'de ve Dünya'nın pek çok ülkesinde tasarım mesleği ve eğitiminin geliştirilmesinde önemli roller oynuyorlar. Eldeki verilere göre mezunların yaklaşık dörtte biri yurtdışında, yoğunluklu olarak Avrupa ülkelerinde ve Kuzey Amerika'da yaşıyor. Türkiye'de yaşayan mezunların yaklaşık %80'i Ankara ve İstanbul'da ikamet ediyor. Yine eldeki verilere göre, lisans mezunlarının %8'inin sahip olduğu en yüksek derece doktora, %30'unun kiye yüksek lisans. Mezunların yaklaşık beşte biri, eğitim sektöründe çalışıyor. Türkiye'deki tasarım akademisyenleri, 39 farklı üniversitede görev yapıyorlar. Bunların arasında çok sayıda bölüm başkanı olması, tasarım eğitiminde ODTÜ etkisinin yüksek olduğunu gösteriyor.

Tasarım eğitiminde iki önemli kilometre taşının 50. ve 40. yıldönümlerini kutlamak, yarım asırlık serüvende önemli dönüm noktalarını anmak ve emeği geçen eğitimcilere ve kuruluşlara teşekkür etmek



amacıyla 28 Haziran 2019 tarihinde, ODTÜ Mimarlık Fakültesi'nde paneller ve sergiler düzenlendi. Düzenlenen panellerden ilki bölümün ilk yıllarında eğitime önemli katkılar vererek etki yaratmış Tevfik Balcıoğlu ve Maryse Poseneer Erkip ile bölümden emekli olan Mehmet Asatekin, Ali Günöven, Hasan Saltık, Refik Toksöz ve Canan E. Ünlü'yü bir araya getirdi. İkinci panelse, farklı yılların mezunlarından farklı sektörlerde göre yapan sekiz mezunu, Neslihan Kaya, Şükriye Özcan, Benan Kapucu, H. Alpay Er, Guita Farivarsadri, Özlem Yalım, Muzaffer Koçer ve Beyza Doğan'ı bir araya getirdi. Eğitimcilerin ve mezunların gözünden ODTÜ deneyiminin geçmişten bugüne anılar ve anekdotlarla tartışıldığı paneller, mezunlar ve öğrenciler tarafından izlendi.

Panellerle birlikte, iki farklı serginin açılışı yapıldı. Bunlardan ilki: 'Between Modernization Aspirations and Political Instability: Foundations of ID Education at METU, 1950s-1970s', ODTÜ Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü'nün 1950'lerde başlayan kuruluş hikayesini dönemin politik ve sosyal bağlamı içinde ele alıyor. Diğer sergi, 'METU D.I.D.! Forty years of the Department of Industrial Design 1980s-2010s' ise bölümün 40 yıllık tarihindeki önemli kişilere, olaylara, mezunlara, proje çıktılarına ve dönüm noktalarına değiniyor. Sergiler, sonbahara kadar fakültede yer alacak.

ODTÜ Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü'nün kuruluş hikayesi, bir çok açıdan ODTÜ'nün kuruluşuna benzer. Dolayısıyla Türkiye'nin modernleşme misyonunun içinde yerini bulan endüstriyel tasarım mesleği, yenilikçi bir yaklaşımla kurulan Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde rahatça yerini bulmuş, bölüm gücünü ODTÜ'nün

sağladığı özgür düşünme ortamından almıştır. Böylelikle tüm olanaksızlıklara rağmen tasarım eğitiminin ihtiyaç duyduğu yaklaşım biçimleri, ODTÜ'nün misyon ve felsefesiyle uyum içinde 50 yıl bir arada gelişebilmiştir.

50 yıllık süreçte, birçok ülkeden ve Türkiye'den çok sayıda akademisyen eğitime gönüllü katkı verdi. Bölüm, eğitime yönelik pek çok hayalini mezunlarının, endüstrinin, sivil toplum örgütlerinin, kamu kurumlarının, çok sayıda yerli ve yabancı kuruluşun uzmanlık desteğiyle gerçekleştirdi. Tasarım eğitimimize ve araştırmalarımıza katkıda bulunan, tüm iç ve dış paydaşlarımıza yürekten teşekkür ederiz. ■

# GÖÇÜN İÇMEKANLARI: DOĞU AVRUPA VE GÜNEY ASYA ARASINDAKİ GLOBAL VERNEKÜLERİ DÜŞÜNMEK



Resim 1: Rahman'ın Viyana'daki araştırmasını gerçekleştirdiği devlet arşivi: Haus, Hof- und Staatsarchiv

**Öğr. Gör. Dr. Esra BİCİ NASIR**

Exeter Üniversitesi'nde Sanat Tarihi ve Görsel Kültür Bölümü'nde öğretim üyesi olan Dr. Sabrina Rahman, Ağustos ayında İzmir'e geldi. Rahman'ın güncel araştırma odakları; post-koloniyal bağlamda mimarlık, moda, garafik tasarım ve içmekan tasarımının arakesitini şekillendiren ortak estetik, politik ve ekonomik pratiklerdir. Bu bağlamda, süregelen araştırmasıyla ilgili, Rahman, 4T [Tasarım ve Tasarım Tarihi Topluluğu] etkinlikleri kapsamında 5 Ağustos'ta İzmir Mimarlık Merkezi'nde Diaspora<sup>1</sup> ve Doğu Avrupa ve Güney Asya'da İçmekan Tasarımı konulu bir seminer verdi.<sup>2</sup>

Rahman'ın araştırması, Hindistan ve Doğu Avrupa'nın çoklu etnik nüfuslarının sırasıyla, İngiltere ve Avusturya bağlamında, emperyal tasarıma dair kurgulanan programları algılama ve ilişkilendirme biçimlerine odaklanıyor. Dahası, bu araştırma, özellikle içmekan tasarımının, coğrafi sınırların ötesinde, yerel kimlik ve kozmopolitlik fikirlerine nasıl katkıda bulunduğunu irdelemekte. Rahman'ın Berkeley Üniversitesi'nde gerçekleştirdiği, Habsburg İmparatorluğu'ndaki tasarım ve etnisite kavramları arasındaki ilişkiyi incelediği doktora tezinden<sup>3</sup> ilk dayanağını alan çalışma, daha sonra 2011-2012 yılları arasında Avusturya'da Wien Müzesi'ndeki ve 2015 yılında İngiltere'de Bilson Craft Gallery'de savaş sonrası sosyal konut konusu üzerine gerçekleştirdiği kürotoryal çalışmalarla<sup>4</sup> derinleşmiş durumda. Çalışmanın önemli bir merkezi olan ulusaşırı odaksa, Rahman'ın Pakistan'a yaptığı aile ziyaretleri esnasında yaşadığı kişisel deneyimler ve aynı zamanda Londra ve West Yorkshire'da diaspora topluluklarıyla paylaştığı ortak yaşantıdan ilhamla belirmiş.

<sup>1</sup> Bu yazıda diaspora, 'herhangi bir ulusun veya inanç mensuplarının ana yurtları dışında azınlık olarak yaşadıkları yer' olarak kullanılmıştır. [Türk Dil Kurumu]

<sup>2</sup> Organizasyon için sayın Prof. Dr. Tefik Balcıoğlu, Prof. Dr. Erdem Erten ve Batuhan Taneri'ye çok teşekkür ederiz.

<sup>3</sup> Rahman, S.K. [2010]

<sup>4</sup> Bilston's Happy Housing: Otto Neurath's Vision for Post-War Modern Living [Bilston Craft Gallery]

Read more at <https://humanities.exeter.ac.uk/arthistory/staff/rahman/#K8j98OzBgWMdp5RO.99> [Erişim Tarihi: 23.09.2019]

Rahman'ın tartıştığı bazı önemli noktalar şöyledir: Göç etmenin maddi kültürü ne olarak düşünülebilir? Bu maddi kültür, daha geniş çaptaki melezleşme ve aidiyet söylemleriyle birlikte, bir global vernekülerin gelişimine nasıl yön verebilir? İçmekan tasarımı, etnik homojenliğe elverişli olmayan çoğul kültürler içinde, göç etmenin anlatılarını nasıl inşa eder?

Bu şekilde başlayan araştırma, 19. yüzyıl ortalarında, Londra ve Viyana arasındaki emperyal değiş tokuş zamanlarındaki göçmen topluluklarının modern ve çağdaş içmekan tasarım pratiklerini ve bu pratiklerin imparatorluğun son dönemlerinde belirliğini inceler. Bu etkileşimler, Londra ve Viyana'daki önemli sanat ve tasarım aktörleri tarafından başlatılan ve daha sonra yaygınlık kazanan bir dizi trans-emperyal [transimperial] karşılaşmalar sonucu oluşmuştur. 1851 yılında, Henry Cole ve Richard Redgrave Londra'da yer alan South Kensington Müzesi'nin kamusal işlevini zenginleştirmek için fikir toplamak amacıyla, Viyana'ya bir dizi ziyaret düzenlemişlerdir. Bu ilgi, Viyana ayağında da karşılık bulmuş ve Viyana Sanat Tarihi Okulu'nun kurucusu olarak kabul edilen Rudolf von Eitelberger de South Kensington Müzesi'ni incelemeye Londra'ya gitmiştir. Eitelberger, Viyana'ya Habsburg İmparatorluğu'nun kültürel, ekonomik ve politik anlamda yeniden canlandırılması fikirleriyle dönmüştür. Söz konusu değiş tokuşlar, ilerleyen yıllarda sanat, tasarım ve kimlik alanlarında gerçekleşecek önemli tartışmaların ve uzlaşmaların başlangıç noktasını oluşturmuştu. Politik figürlerden genel halk tabakasına; kültürel eleştirmenlerden girişimci, sanatçı ve zanaatkarlara, Avusturya ve İngiliz İmparatorlukları, tasarımın, estetik anlamda modern ve sosyal düzlemde uluslarüstü bir kıvamla geliştiği önemli bir mecra haline gelmesine şahit olmuşlardır. Uygulamalı sanatlar, yüksek kültürün paradigmatlarıyla bağını kopardığı ve biçimle işleve aynı oranda odaklandığı için, tasarım, estetik hiyerarşileri ortadan kaldıran ve etnik sınırları aşan bir potansiyeli hayata geçirmeye başlamıştır.

Araştırmancının Avusturya ayağına bakıldığında, önemli bir kilometre taşının 1915 yılında, gerçekleşen, War Aid: Art, Trade and Industry Serving the War Aid Effort adlı içmekan sergisi olduğu görülür. Burada, Doğu Cephesi'nden kaçan ve Viyana'ya sığınan Ruten kadınların nakış işleri sergilenmiştir. Bu sergi, 1920'lerdeki diasporik içmekanların maddi kültürü için başlangıç mahiyetinde olmuştur. 1920'lerin Viyana'sında, Bukovina'dan gelen Ruten göçmenlerin ve Bosna ve Galiçya'dan gelen Müslüman ve Yahudi göçmenlerin gündelik pratikler ve içmekan tasarımı yön verisi oldukça ilginç bir noktadır.

Göçmen grupların, I. Dünya Savaşı boyunca tekstil tasarımları oldukça ünlenmiştir. I. Dünya Savaşı'nın sonu ve 1918 yılında Habsburg İmparatorluğu'nun çöküşüyle, Viyana'da kayıtlı bir milyona yakın göçmenin çoğu emperyal öznel olarak, Orta ve Doğu Avrupa'da kurulan ardıl devletlerin, ulusal kimlik kurgularına uyum yordu. Bu noktada Rahman'ın, Josef Frank'ın [1931] 'alternatif modernlikler' kavramını mevcut bağlama oturtması oldukça anlamlıydı. Avusturya-İsveç kökenli tasarımcı Josef Frank<sup>5</sup>, Doğu Avrupa verneküler zanaatını, Avusturya Werkbund'un çalışmalarındaki modern tasarımla birleştirmeyi çoğunlukla desteklemiştir. Frank, 1919 yılında kaleme aldığı 'Furnishing the Living Room' isimli makalesinde, 20. yüzyıl evindeki tarihin, hissiyatın [sentimentality] ve Modernizmin arakesitine odaklanmıştır. Böylelikle Frank, 'eski dünya' ile post-emperyal Avusturya bağlamındaki etnik azınlık topluluklarında beliren 'yeni dünya'nın buluşmasıyla ilgilenmiştir. Bu buluşma, yerelin kentliyle, zanaatın seri-üretimle uzlaşmasını da içeriyordu.

Rahman, devam eden çalışmasında, diaspora mensuplarının nakış ve marangozluk gibi evcil düzene hizmet veren yerel zanaatlarını, yerel kültürel merkezlerin, kafe, bar ve mağazaların tasarımında da devam ettirme ve geliştirme biçimlerini incelemeyi amaçlar. Viyana'daki yerel ve devlet koleksiyonlarında tutulan 20. yüzyıldaki gündelik yaşama dair fotoğraf arşivlerindeki koleksiyonları inceler [Resim 1]. Ayrıca, etnolojik koleksiyonlar kapsamında, nesne-merkezli araştırmalar yapar. Bu koleksiyonlar, 20. yüzyıl Habsburg İmparatorluğu'nun kültürünü yansıtan tekstil ve mobilyalardan önemli örnekleri içermektedir.

Çalışmanın Avusturya ayağını içeren 1920'lerin Viyana'sı ve İngiltere ayağını kapsayan 1950'lerin Bradford'u birbirinden çok uzak bağlamlar gibi görünse de, ortak noktaları, her iki kentinde imparatorluk sonrası [post-emperyal] etnik azınlık toplulukların yuvası haline gelmesidir. Ayrıca Rahman'ın sırayla; Viyana ve Bradford kent merkezlerini çalışması anlamlıydı çünkü 19. yüzyıldan beri süregelen, Avusturya ve İngiltere emperyal tasarımları arasında iç içe geçmiş tarihi şemalar da bulunuyordu. Viyana bağlamında gerçekleşen etkileşimlerden otuz yıl sonra, benzer bir fenomen İngiltere'de de belirecekti. 1947 yılında Hindistan'ın bölünmesiyle ve aynı zamanda II. Dünya Savaşı sonrası baş gösteren

işgücündeki yetersizlikler sonucu, yeni bağımsızlığa kavuşan Pakistan'dan Pencap ve Keşmir bölgelerinden ayrılan göçmen topluluklar, Bradford'da West Yorkshire'a yerleşmiştir. Bu gruplar, tekstil fabrikalarında çalışmışlardır. Arşiv araştırmasının İngiltere ayağıysa, Bradford ve Leeds şehirlerinde geçer. Rahman, buradaki incelemesinde, Pencap ve Keşmir tekstil fabrika işçileri ve aileleri bağlamında, verneküler tasarım ve gündelik hayat arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmayı amaçlar. Dahası, hem evcil iç mekandaki hem de Bradford'un ünlü köri restoranlarının fotoğrafları, Pencap, Keşmir ve West Yorkshire'ın yerel kültürleri arasında önemli bir uzlaşmayı gözler önüne sermektedir. Rahman bu incelemelerin yapılmasının, doku ve görsel bulgu üzerinden diasporadaki kamusal hayat ve kamusal içmekanlar arasındaki ilişkiye dair daha kapsamlı bir kavrayışı geliştireceğine inanır. Bu anlamda araştırmacının konuşması esnasında sunduğu, bir dizi slayt özellikle dikkat çekicidir. İngiliz kıyafetleri giymiş, İngiltere kraliçelerinin tablolarının önünde poz veren bir Pakistanlı garson, erken Viktoryan stiline sahip Chesterfield kanepelerinin Pakistan tekstil haritalarıyla aynı dekor içinde olması, melezleşme ve aidiyet konusunda önemli tartışmaları gündeme getirir. Endüstriyellemenin önemli bir sembol nesnesi olan 'bobin'in formundan evrilmiş kafe kanepelerinin hemen yanındaki sütunun Pakistan'ın geleneksel otobüslerinde kullanılan desenlerle dekore edilmesi yine benzer minvalde performanslardır. Göçmen topluluklar, yerel zanaat anlamında etkileyici bir dizi yeteneği kendileriyle birlikte kent yaşamına katmışlardır. Rahman, bu durumu tasarımın sosyo-politik içerimleri olarak değerlendirmektedir. Böylelikle, evcil ve kamusal içmekanlar, Doğu Avrupalıların Viyana'da ve Güney Asyalıların Bradford'da, göç deneyimlerini ifade edebildikleri önemli alanlar haline gelmiştir. Ayrıca bu alanlar, imparatorluğun bitişinin, azınlık yerleşimler içerisinde yeni mekanlar üretmesini sağlamıştır.

Rahman gerçekleştirdiği konuşmasında, göçmen evlerinden yerel kültürel merkezlere, restoran ve mağazalara pek çok içmekanı göstermiştir. Bu incelemelerde, Rahman, 19. yüzyıl ortalarından başlayarak, İngiltere ve Avusturya bağlamındaki diasporik toplulukların, erken post-kolonyal bağlamlarda nasıl bir kolektif kimlik ürettiklerine dair bir anlayış geliştirmeyi hedeflemiştir. Etnik ve sosyo-ekonomik konuları uzlaştırmada tasarımın ve maddi kültürün araçsallaştırılma biçimlerini deşifre etmek oldukça ilginç ve düşündürücü oldu. Rahman, küratöryal metotlar kullandığı araştırmasında, göç ve kültürleşme [acculturation] süreçleri üzerinden, bir 'global verneküler'in nasıl geliştiğini analiz etmek için disiplinler arası bir yaklaşıma sahipti. Doğu Avrupa ve Güney Asya'da hüküm süren Emperyal egemenliğin son dönemini oluşturan ortak estetik, politik ve ekonomik pratikler, Viyana ve Bradford kent merkezlerindeki erken post-kolonyal manzarayı şekillendirmiş, maddi kültürün zaman ve mekanın ötesine geçerek yayılmasını sağlamıştır. Bu noktada; Rahman'ın, Paul Gilroy'un [2004] *After Empire* adlı eserinde üzerinde durduğu 'dost kültür' [convivial culture] kavramını ele alması anlamlı oldu. Bu

bağlamda, tasarımı, diaspora topluluklarında, dost kültürün tarihselleştirilmesi açısından büyük bir potansiyel olarak düşünmek ufuk açıcı oldu. Bölgesel zanaat pratiklerinin yeniden canlanmasıyla, çoğalan global ürünlere erişim konusunda isteğin artması eşzamanlı gelişen durumlar. Rahman'ın, *dost kültürü*, bu anlamda ele alarak, Josef Frank'ın kanonik [canonical] modernizme alternatif bir yaklaşım getirdiği *Architecture as Symbol* [1931] adlı eserini yeniden ziyaret etmesi ve alternatif modernlikler üzerine yoğunlaşması anlamlıdır. Zira Frank, adı geçen eserinde, vernekülerin *hissiyatını* [sentimentality] ve renkliliğini, çağdaşları Walter Gropius ve Le Corbusier gibi elit modernistlerin dogmatik ilkelerinin üzerine koymuştur. Sonuç olarak, Viyana ve Bradford'daki vaka çalışmalarıyla, diasporik toplulukların yeni bir coğrafyaya yerleşme biçimlerini gerek evcil içmekanlar aracılığıyla, gerekse kamusal bir mekansal kimliğin inşası yoluyla var etme imkanlarını düşünmek ve tartışmak, dolayısıyla bir 'global verneküler'i tahayyül etmek oldukça zihin açıcıydı.

## Referanslar

- Frank, J. *Architecture as Symbol: Elements of New German Building*, Vienna: Schroll.
- Gilroy, P. [2004] *After Empire: Melancholia or Convivial Culture?*, London: Routledge.
- Rahman, S. K. [2010]. Berkeley Doctoral thesis: *Designing Empire: Austria and the Applied Arts, 1864-1918* PhD German Studies, University of California,
- Rahman, S. K. [book in process]. *Empires of Design: Historicism, Modernity and the Politics of Global Living*.

<sup>5</sup> Frank, güncel anlamda da günümüzde Stockholm'da yer alan içmekan tasarım firması Svenkst Tenn'in renkli ev tekstillerinin arkasındaki figür olarak üne sahiptir.

# ‘TARLADAN SOFRAYA: GIDANIN SÜRDÜRÜLEBİLİR YOLCULUĞUNU TASARLAMAK’- 29 HAZİRAN DÜNYA ENDÜSTRİYEL TASARIM GÜNÜ MİNİ-JAM ETKİNLİĞİ



**Dr. Öğretim Üyesi Devrim ÜLKEBAŞ** [Yaşar Üniversitesi Endüstriyel Tasarım Bölümü]

Dünya Tasarım Örgütü'nün [WDO] The Global Goals Jam ortaklığıyla, Dünya'nın çeşitli yerlerinde eş zamanlı olarak 29 Haziran Dünya Endüstriyel Tasarım Günü Mini-Jam etkinliği düzenlendi. Dünya Endüstriyel Tasarım Günü'nü kutlamak adına, bir günlük tasarım maratonu olarak kurgulanan bu etkinliğin İzmir ayağıysa Endüstriyel Tasarımcılar Meslek Kuruluşu-İzmir Şubesi ve İzmir Büyükşehir Belediyesi Akdeniz Akademisi'nin ortaklaşa organizasyonuyla, 'Tarladan Sofraya: Gıdanın Sürdürülebilir Yolculuğunu Tasarlamak' temasıyla gerçekleştirildi.

The Global Goals Jam girişimi, 2016 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın önerisi üzerine, Digital Society School tarafından Dünya tasarım topluluklarını Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri çerçevesince bir araya getirmek amacıyla kurulmuştur. Girişimin önerdiği fikir geliştirme yöntemlerini kullanarak yerel bağlamdaki yaratıcı ekiplerle, konuyla ilgili diğer disiplinlerden katılımcıların birlikte çalışabileceği iki günlük bir etkinlik olarak kurgulanan The Global Goals Jam, yerel sorunlar üzerinden uzun vadeli hedefleri destekleyici, kısa vadeli müdahale önerileri geliştirerek Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

## **Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri**

Sürdürülebilirlik, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 1987 tarihli Brundtland Raporu'nda, "gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasından ödün vermeden, bugünkü neslin ihtiyaçlarının karşılanması" olarak tanımlanmıştır. Birleşmiş Milletler üye ülkelerin ortaklığında Ocak 2016'da kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, diğer bir deyişle Küresel Hedefler hem insanlar hem de gezegenimiz için bugünden başlayarak, yaşamı sürdürülebilir

biçimde iyileştirme amacıyla 2030 yılına kadar ulaşılmaları hedeflenen 17 maddelik evrensel eylem çağrısıdır. Yerel öncelikler üzerinden küresel anlamda kapsayıcı, birleştirici ve birbiriyle bağlantılı bu 17 madde, küresel bağlamda ekonomik ve sosyal eşitsizliğin azaltılması ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasına odaklanmaktadır.

29 Haziran Dünya Endüstriyel Tasarım Günü Mini-Jam etkinliğinin çerçeve başlığı olan, 12 numaralı Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi; Sorumlu Tüketim ve Üretim ise ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmayı denge içerisinde gerçekleştiren, doğal kaynakların etkin kullanıldığı, çevresel bozulmaya sebebiyet vermeyecek şekilde üretim-tüketim ilişkilerinin dönüştürülmesini amaçlamaktadır. Kişi başına düşen gıda israfı ve kayıplarının azaltılması, Hedef 12'nin özellikle vurguladığı başlıklardan biridir. Bu kapsamda etkinliğin İzmir organizasyonu, gıda üretimi ve tüketimi açısından kadim ve zengin bir kültüre sahip Akdeniz havzasının önemi ve konunun güncel sorunlarına odaklanma amacıyla etkinlik başlığını 'Tarladan Sofraya: Gıdanın Sürdürülebilir Yolculuğunu Tasarlamak' olarak belirlemiştir. Yerel sorunlara odaklanarak, küresel anlamda Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne katkıda bulunmayı amaçlayan The Global Goals Jam etkinliklerinin bu ayağında Sürdürülebilir Gıda Sistemi'nin tesisi için tasarım müdahaleleri ortaya koymak amaçlanmıştır.

Sürdürülebilir Gıda Sistemi, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin merkezinde yer alan bir konudur. Sürdürülebilir Gıda Sistemi; ekonomik, sosyal ve çevresel temellerin tehlikeye atılmadığı tarım, ormancılık veya balıkçılığa dayanan gıda ürünlerinin üretilmesi, toplanması, işlenmesi, dağıtımı, tüketimi ve atılmasını içeren faaliyet ve aktörlerden oluşan sistem olarak tanımlanabilir.

### Türkiye Tarımsal Üretiminde İzmir İlinin Önemi

Gediz, Küçük Menderes ve Bakırçay havzaları gibi verimli arazilerin varlığı ve uygun iklim özellikleriyle, İzmir tarımsal üretim açısından ayrıcalıklı bir konumdadır. Aynı zamanda Aliağa ve İzmir gibi Türkiye'nin önemli limanlarına sahip olmasıyla; tarım, gıda ve hayvancılık sektörlerinde ihracat açısından da önemli bir konumdadır. Bunun yanında, Türkiye'nin önemli tarımsal üretim ve sanayi merkezlerinin yer aldığı Ege Bölgesi'nin coğrafi olduğu kadar sosyal ve ekonomik olarak da merkezi konumundadır. Bütün bu unsurların etkisiyle, İzmir tarımsal örgütlenme ve kalkınma açısından faal bir rol oynamakta olan bir ildir. İzmir ilinde üç yüzün üzerinde tarımsal amaçlı kooperatif bulunmaktadır. Bunun yanında çeşitli üretici birlikleri ve son yıllarda gıda sisteminin sürdürülebilir kılınmasında sıklıkla adı geçmeye başlayan aktörlerden, Gıda Toplulukları da İzmir'de yaygınlaşmaya ve etkinleşmeye başlamıştır.

Ne var ki, Türkiye'nin en kalabalık üçüncü kenti olan İzmir, nüfus açısından ve ekonomik olarak Dünya'nın en hızlı büyüyen metropollerleri arasında yer almaktadır. Bu büyüme, tarımsal üretim ve gıda sektörü açısından önemli bir noktada olan İzmir'i pek çok önemli sorunla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu sebeple İzmir İli/Kenti için bir Tarımsal Gelişme ve Yerleşme Stratejisi, Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi, İzmir Modeli ve Küçük Menderes Havzası Sürdürülebilir Kalkınma ve Yaşam Stratejisi gibi İzmir Büyükşehir Belediyesi, Akdeniz Akademisi ve Türkiye'nin köklü üniversitelerinden akademisyenlerin iş birliğinde sürdürülebilir ve yerel kalkınma üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Tarımsal üretim ve gıda sektörüyle bu çalışmalarda, sürdürülebilir ve yerel kalkınma açısından önemli bir noktada yer almaktadır.

Bunun yanında İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin konuyla ilgili gerçekleştirdiği şu girişimlerden söz edebiliriz: Bademler Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi işbirliğiyle hayata geçirilen, kentli nüfusun doğal, geleneksel tarımsal üretim yöntemleri ve kırsal yaşamla tanıştırmasını amaçlayan Bademler Doğal Yaşam Köyü ekoturizm projesi; 1-5 yaş grubu çocuklara sağlıklı süt temini için Tire Süt Kooperatifi'yle gerçekleştirilen Süt Kuzusu projesi; maliyeti düşük, verimi yüksek tarımsal üretim yönteminin yaygınlaşmasını amaçlayan Topraksız Tarım Kursu; ve son olarak, üreticinin doğrudan tüketiciyle buluşmasını sağlayan Pagos Üretici Pazarı.

### 'Tarladan Sofraya: Gıdanın Sürdürülebilir Yolu' Tasarlamak'

29 Haziran Dünya Endüstriyel Tasarım Günü Mini-Jam etkinliği kapsamında küresel, ulusal ve bölgesel anlamda önemli, çok katmanlı bu konuyu ele almak için yaratıcı ekipler konuyla ilgili çeşitli organizasyon, birlik ve enstitülerden pek çok farklı alandan bilgi birikimi ve deneyime sahip katılımcılar bir araya gelmişlerdir.

Etkinliğe kooperatifler ve gıda topluluklarını temsilen; Batı İzmir Topluluk Destekli Tarım Grubu [BİTOT], Homeros Gıda Topluluğu, İzmir Büyükşehir Belediyesi Bademler Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Çekirdek İzmir Permakültür Kolektifi; konuyla ilgili olarak Tarım ve Orman Müdürlüğü-Kırsal Kalkınma ve Örgütlenme Şube Müdürlüğü'nden, Tarım ve Orman Bakanlığı Uluslararası Tarımsal Araştırma ve Eğitim Merkezi Müdürlüğü'nden, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nden uzmanlar; tarım ve gastronomi iletişimini temsilen Apelasyon; endüstriyel tasarım alanı ve Endüstriyel Tasarımcılar Meslek Kuruluşu [ETMK] İzmir Şube üyeleri başta olmak üzere görsel iletişim tasarımı, sosyoloji, şehir ve bölge planlama gibi alanlardan kişilerle, gıda üretimi-satışı yapan kişiler katılmışlardır.

Etkinliğin ilk yarısında; etkinliğin yapısı ve konusuyla ilgili kısa sunumlar yapılmıştır. Bu sunumlarla, farklı disiplinlerden gelen katılımcıların konuyla ilgili katkılarına ne olabileceğine dair fikir kazanmaları amaçlanmıştır. Devamında; İzmir, Türkiye ve küresel ölçekte konunun güncel durumu, temel sorunlarına dair bilgi ve deneyimlerin paylaşıldığı soru cevap oturumu gerçekleştirilmiştir. Etkinliğin ikinci yarısında, çalışma ekipleri belirlenerek Mini-Jam oturumuna geçilmiştir. Ekipler, The Global Goals Jam girişiminin önerdiği fikir geliştirme yöntemlerini uygulayarak farklı konular üzerinden tasarım önerileri ortaya koymuşlardır.

Etkinliğin son aşamasında çalışma ekipleri, kısa sunumlarla tasarım önerilerini diğer katılımcılarla paylaşmışlardır. Gıda sisteminin farklı noktalarına odaklanan öneriler yerel olduğu kadar, küresel bağlamda da sürdürülebilirliği amaçlamaktadır. Uygulama ve tohum kiti tasarımını içeren Erken Yaşta Bilinçlendirme önerisi, geleceği şekillendirecek olan çocukların dijital platform üzerinden olduğu kadar gerçek hayat tecrübesi olarak da tarım ve gıda sistemine yönelik bilgi, farkındalık ve deneyimlerinin artırılmasına yöneliktir. **Aslında Ekmek** önerisiyse, Türkiye gıda tüketim alışkanlıklarında önemli bir yeri ve kültürü olmasına rağmen özellikle son yıllarda gıda güvenliği ve israfı konularında olumsuzlukların yaşandığı ekmeğin, buğday ve un ile birlikte üretim ve tüketim yolculuğuna odaklandı. Bu öneri, çalışmayı ortak bir marka/yöreye özgü bir kimlik altında birleştirerek ekmeğin yeniden keşfini hedeflemekteydi.

Benzer şekilde, **Nitelik Ürün Alternatif Satış Platformu** önerisi birbirlerine ulaşmakta güçlük çeken tüketicilerle çevre ve insan sağlığına zarar vermeyen ve adil fiyatlı gıda üreten küçük ölçekli üreticileri bir araya getirmeyi amaçlıyordu. Öneri küçük ölçekli üreticilerin ekonomik olarak dâhil olmakta zorlandığı sertifikasyon sistemi yerine, tüketicinin üreticiyi birinci elden takip edebileceği ve geri bildirimde bulunabileceği, nitelikli ürünü koruma altına alacak alternatif gıda güvenliği kanalı sunmaktaydı.



**Gıda Merkezi** önerisiyse markalaşma ve alternatif tüketim kanallarının oluşturulmasına odaklandı. Kuzey yarım kürenin ilk hasadı olan ve Dünya'ca bilinmesine rağmen iç pazarda hak ettiği tanınırlığa sahip olmayan Kemalpaşa kirazının kısa süreli yaşam döngüsünü değer zincirinde avantaja dönüştürmek ve ürünün markalaşmasını sağlamak amaçlanıyordu. Bunun için, üreticiden daha sistemli, hızlı ve verimli bir şekilde ürünün toplanması ve tedarik zincirinin ilk aşaması olan birincil üreticinin ürünlerini getirdiği Alım Merkezleri'nin ekonomik ve sosyal çekim merkezi olarak tekrardan yapılandırılması hedeflenmekteydi.

**[ÇİFT]Çİ- Çiftçilik İletişim Sistemi** önerisi çiftçileri odağına almakla beraber üniversite, devlet ve özel sektörden kurum ve şahıslar gibi tarımsal üretimin tüm aktörlerini kapsayan bir ağ kurmaya odaklandı. Bu öneri, tarımsal üretime yönelik aktörlerin bilgi ve deneyimlerini paylaştığı bir platform olmanın yanında, uzun vadede ağ içerisindeki veri kümelerinin ekonomi-politik bağlamda da sürdürülebilir tarımsal üretim stratejilerine dönüşmesini hedefleyen bir sistemdi. ■

# 4T ULUSLARARASI TASARIM VE TASARIM TARİHİ SEMPOZYUMU



**Öğr. Gör. Emre YILDIZ** [Yaşar Üniversitesi Grafik Tasarım Bölümü]

Bu yıl, 13.'sü düzenlenen 4T Uluslararası Tasarım ve Tasarım Tarihi Sempozyumu, '*Tasarım ve Otorite*' [Design and Authority] başlığı altında İzmir Mimarlık Merkezi'nde 2-4 Mayıs 2019 tarihleri arasında gerçekleşti. İki ana konuşmacı olmak üzere, Atlantik'in iki kıyısından da katılım bulan 37 davetli konuşmacıyla, 24 sunumdan oluşan sempozyumu toplamda iki buçuk güne yayılan bir maraton olarak özetlemek mümkün. İki yılda bir organize edilmeye başlanan bu geleneksel sempozyumu, sadece uluslararası ölçekte profesyonellerin çalışmalarına kulak verme imkânı veren bir etkinlik olarak görmektense, farklı disiplinlere mensup tasarımcıların ve araştırmacıların İzmir kentinde bir araya gelip deneyimlerini paylaştıkları, beklenen ve özlenen bir buluşma olarak da ele almak gerek.

Tasarım ve Tasarım Tarihi Topluluğu olarak anılan 4T'nin, görünürlüğü yüksek ve uluslararası ölçekte gerçekleşen en büyük organizasyonu olan bu sempozyum, özellikle sürekliliği göz önüne alındığında, uzun süredir devam eden istikrarlı emeklerin bir sonucu. Geçmişte farklı üniversitelerin bünyesinde gerçekleşen etkinlik, son iki yıldır tamamen bağımsız bir şekilde, kentin kalbinde, Mimarlar Odası'nın incelikli

ev sahipliğiyle İzmir Mimarlık Merkezi'nde gerçekleşiyor. Sempozyum özellikle deneyimli akademisyenlerle, yenilikçi ve genç araştırmacıları aynı düzlemde buluşturmasıyla öne çıkıyor. Bunun yanında, farklı tasarım disiplinlerinde eğitim gören öğrenciler içinse hem profesyonellerle tanışma, hem de güncel ve tarihsel tasarım içeriklerine ulaşma bakımından dinamik bir etkinlik ortamı sunuyor.

Bu yılın tema başlığı olan '*Tasarım ve Otorite*' ise, daha çağrı metninden itibaren birçok konuyu tartışmaya açan bir *agent provocateur*. Başlık, otoritenin tasarımla kesiştiği çerçeveleri çizmeye çalışırken, internet aramalarında dahi dolaysız biçimde hukuki konuların açığa çıktığı bir gündemde, otoritenin hangi ürünün hangi süreçlerde tasarlanacağına dair tasarımcı üzerindeki güncel baskısıyla karşılaşmak şaşırtıcı değil. Bu baskı kimi zaman geleneksel bir *status quo* olarak karşımıza çıkarken, bazen de kültürel bir değere duyulan saygı olarak vücut bulabiliyor. Otoritenin, hem güç sahipleri hem de güce maruz kalanlar tarafından kabul edilmedikçe gerçeklik bulamadığı bu düzlemlerde, tasarım eğilimlerinin de kendi çıkmazlarını yaratarak, kendi uygulayıcı-tüketicileri üzerinde otoriteler kurduğu senaryolarla karşılaşmak mümkün.

Buna karşın dijital mecraların günümüz iletişim araçları içindeki baskınlığı, bilginin paylaşarak

demokratikleştirilmesini sağlarken aynı zamanda paylaşma sürecini, mümkün kılan teknik araçları da her türlü otoriteden muaf hale getiriyor. Tasarımcının tasarımıyla kurduğu müelliflik ilişkisine bağlı olarak ortaya çıkan otoriteyi yerle bir eden bu yeni tasarım yöntemleri, tasarımcıların hem eğitim hem üretim süreçlerine Ortodoks olmayan bakış açıları geliştirmesini gerekli kılıyor. Bilhassa otoriteyi yaratan ya da yıkan, otoritenin uygulayıcı aracına ya da bizzat kendisine dönüşen, kültürel üretimi yönlendiren ve hatta otoritarizm tarafından dikte edilen tasarım anlayış biçimlerini de mercek altına alan sempozyum çağrı metni, tüm bu yaklaşımlara ve daha fazlasına kucak açan bir anlayışa sahip.

Tasarım disiplinleri düşünüldüğünde, oldukça meydan okuyucu sayılabilecek başlıklara sahip bu çağrıya başvuran sunumlarla, verilen yanıtlar da tabu olan birçok konuya değinmekteydi. Mimarlık, grafik tasarım, endüstriyel tasarım ve tekstil tasarımı gibi temel tasarım disiplinleri altında sınıflandırılabilir olan sunumlar, sempozyum programı dahilinde oldukça tanımlayıcı başlıklar altında toplanmışlardı. Her oturumun başlığı ve içeriği konu benzerliği bakımından tutarlılık arz ederken, o konu kapsamında farklı söylemleri içerdikleri için yeni tartışma alanları açma potansiyelini de barındırıyordu. Bu durum, özellikle her oturumun en sonunda gerçekleşen soru cevap kısmı için verimli tartışma zeminleri hazırladı. Ayrıca sunumların başlıkları arasındaki bu uyum ve çeşitlilik arasındaki ince dengenin, bir düzen ve yapı arz etmesi beklenen ve tam da bu sebepten ötürü bizzat bir otorite teşkil eden sempozyumun program akışına eleştirel bir dinamizm kattığı söylenebilir.

3 ve 4 Mayıs günleri boyunca süren oturumlara sahne olan sempozyumun açılış gecesi, 2 Mayıs akşamı iki ana konuşmacıdan biri olan Frederic J. Schwartz'ın sunumu ve ardından yapılan resepsiyonla gerçekleşti. Bauhaus'un 100. Yılı bağlamında, tasarım dünyasında Alman otoritesinin güncel yanına değinen Schwartz, *Bauhaus ve Eleştirel Teori: Sıkıntılı bir İttifak* [Bauhaus and Critical Theory: An Uneasy Alliance] başlığına sahip sunumuyla, tarihsel olarak dar ancak derin bir parantezi kapsayan bir konuşma gerçekleştirdi. İkinci ana konuşmacı olan Alison J. Clarke'ın *Tasarımın Politikası* [The Politics of Design] isimli sunumuydu,

sempozyum programında oturumların başladı-ğı 3 Mayıs gününün sonunda yer aldı. Diğer tüm sunumlar iki günlük maraton boyunca farklı başlıklı oturumlarda dinleyicilerle buluştular.

*Kamusal Alan, Sanat ve Otorite [Public Space, Art and Authority]* konularını bir potada toplayan ilk oturum, mekân ve tasarımı otorite merceğiyle okuyan üç sunuma ev sahipliği yaptı. İzmir Darağaç semtinde sanatçı atölyelerinin kamusal dinamiklere etkisini sorgulayan üç yazarlı sunumu, kentlinin güncel sanat vasıtasıyla kamusal alana aidiyetini yorumlayan bir sunum takip ederken, otorite karşıtı mekânsal deneyimler üzerine odaklanmış olan bir üçüncüsüyle oturum sonlandı.

Endüstriyel tasarım disiplini çerçevesinde okunan ve *"Otorite, Kültür ve Ürün Tasarımı" [Authority, Culture and Product Design]* başlığı ile gerçekleşen ikinci oturum ise kadınların tabu konusu olan menstrüasyon periyoduna yönelik ürünlerin tasarım süreci ve sonuçları üzerine bir araştırmanın sunumu ile başladı. Türk tütün ve sigara ambalajlarındaki otorite sembolleri üzerine yapılmış bir araştırmayı paylaşan ikinci sunumun ardından çay bardağının Türk kültüründeki yerini ve kökenini tartışan üçüncü sunum da norm bildiğimiz geleneksel değerlerin nasıl tasarlanabilir ve üretilebilir olduğunu ortaya koymuş oldu.

Günün son oturumunu, direkt olarak grafik tasarım disipliniyle ilişkilendirmek mümkün. Ancak bünyesindeki sunumların, *'Otoritarizm Karşısında Tasarım' [Design vs. Authoritarianism]* gibi daha büyük bir üst başlık altında toplanmış olmasının sebebi, içeriklerindeki çeşitlilik ve söylem zenginliği idi. Unicode yazı standardının, az konuşulan dillerin alfabeleri için neye mal olduğunun altını çizen ilk sunum, düzen arayışından doğan kaçınılmaz otoritenin gerekliliğini sorgulayarak oturumu başlattı. İkinci sunumun konusu olan Nazi işgali sırasındaki, İtalyan direniş matbaalarının tarihsel detaylarıysa, grafik tasarımın bir üretim aracı olan dönemin baskı tekniğinin başka tür bir otoriteye karşı nasıl bir direniş aracı olarak kullanıldığını ortaya koydu. Oturumun ve günün son iki sunumu da, Portekiz özelinde yerel tarihin farklı grafik ürünler üzerinden, farklı dönemlerde ortaya çıkmış otorite figürlerinin izlerini nasıl taşıdığını örnekleyen sunumlardı.

Sempozyumun ikinci günü; mekânsal, tarihsel ve işlevsel üç sunumun, *'Otorite, Otoritarizm ve Tasarım' [Authority, Authoritarianism, Design]* gibi kapsamlı bir başlık altında ele alındığı ilk oturumla başladı. Portekiz Dünya Sergisi'nin diktatörlüğün ve coğrafi modernizmin nasıl aynası olduğunu tarihsel tasarım dinamikleri üzerinden okuyan ilk sunumun ardından, Türkiye ölçeğinde önemli bir otorite sahnesi olan Taksim Meydanı'nın tasarım sürecinin yeniden ele alındığı önermeler içeren ikinci sunumla, iki farklı otorite yaklaşımının izlerini okumak mümkün oldu. Göç rotaları üzerinde hareket eden bireylere, işlevsel tasarım senaryoları önererek, tasarım sürecine faydalanıcıyı da katan ve yeni işlevlendirilmiş kullanıcı rolleri icat eden dijital



bir arayüzü paylaşan son sunumsa, günümüzde küresel ölçekte göçmenlere ve mültecilere karşı geliştirilen otoriter davranış modellerine eleştiri getiren tasarım anlayışları sunmaktaydı.

İlk oturumu takip eden, ikinci ve üçüncü oturumları belki de birlikte ele almak daha doğru olacak. Çünkü ikisinin de salınım merkezi, müelliflik ve tasarımcının aidiyetiydi. İkinci oturum *'Otoriteyi Korumak, Müellifliğe Sahip Çıkmak' [Safeguarding Authority, Reclaiming Authorship]* olarak tanımlanırken, üçüncüsü *'Otorite, Müelliflik ve Yazar' [Authority, Authorship, Author]* başlığıyla karşımıza çıkıyordu. Bu iki oturumun ortak yönü, trademark olgusuyla denebilir. İkinci oturum; hangi tasarım disiplinine ait olursa olsun, endüstriyel tasarım ya da mimarlık, fark etmeksizin ağırlığını tasarımın eğitim kefesine kaydırıp öğrenci ve yeni mezun profilleri üzerinden 'aidiyet' ve 'müelliflik' kavramlarını tartışan üç sunum içeriyordu. Üçüncü oturumsa, modernizm sonrası tasarımcının müellifliğinin siyasi otoriteye karşı verdiği savaşı ve günümüzde tasarımcıların aidiyetleri üzerinden inşa edilen başka bir otorite çeşidini irdeleyen sunumlardan oluşuyordu.

Otoritenin sınırlarının masaya yatırıldığı sempozyumun, *'Meydan Okuma Mı? Yoksa Güçlendirme Mi? Otoritenin Sınırları' [Challenging or*

*Reinforcing? Limits of Authority]* başlıklı son oturumuydu, tasarıma dair otoriter gücün sosyal medya vasıtasıyla nasıl yerel üreticilerin gündemine geldiğini tartışan bir sunumla açıldı. Ikea ürünlerini hack'leyerek Ikea'nın otoritesini sarsan ancak bu yolla aynı otoritenin aracı haline gelen, böylelikle simbiyotik bir varoluşa evrilen iki tasarım aktörünün hikayesi ve benzer bir biçimde, iki büyük yazılım devi olan Adobe ve Libre'nin karşılıklı güç dengeleri kurması aynı oturumun içinde iki farklı sunum olarak yer alan ve birbirlerini besleyen başlıklar olarak okunabilir.

*'Tasarım ve Otorite'* konusunu, farklı bağlamlar içinde etkin bir biçimde ele almaya özen gösteren 13. Uluslararası Tasarım ve Tasarım Tarihi Sempozyumu, çeşitli tasarım disiplinlerinden profesyonellerin, akademisyenlerin ve öğrencilerin dinleyici olarak geniş katılımıyla gerçekleşti.

Umuyoruz ki, önümüzdeki yıllarda da tasarım disiplinlerine kucak açan dinamik bir organizasyon olmayı sürdürecektir olan 4T Sempozyumu, hem kent ölçeğinde hem de ulusal düzeyde dirsek temasını kaybetmeyen tasarımcıların ve tasarım tarihçilerinin bir araya gelmek için hevesle bekledikleri bir etkinlik olarak var olmaya devam edecek. ■

# TASARIM UĞRAŞININ KÜLTÜREL BAĞLAMI



**Yrd. Doç. Dr. Işıl Ezgi ÇELİK** [Ajeenkya Dy Patil University-Hindistan]

Tasarım uğraşı, Dünya'nın her yerinde benzer bir etkinliği işaret ediyor olsa da tasarım anlayışı, kültürel bağlam içinde şekilleniyor. Vakit nakittir diyerek zamanı sermaye olarak kodlayan Amerika Birleşik Devletleri'nde, Ford Motor Company, üretimi hızlandırmak için aralıksız çalışan yani bir kere dönmeye başladığında, bir daha kolay kolay durmayacak olan üretim bandını tasarladı. Sonuç olarak, artan üretimle birlikte banttan çıkan hatalı ürünleri tekrar üretim sürecine sokmaya yarayan devasa bir yan sanayi ortaya çıktı. Toyota Motor Corporation üretim bandı tasarımını Japonya'ya ithal ettiğinde banttan hatalı çıkan her parça bandı, süresiz olarak durdurdu. Üretim sürecinin hangi aşamasında olursa olsun, tüm çalışanların katılımıyla parçanın hatalı çıkmasına neden olmuş olan sorun bulunup çözülünceye dek. Böylece çalışanların üretime yabancılaşmak yerine, üretim sürecine daha aktif katıldığı insan-makine işbirliğine dayalı sosyo-teknolojik Toyota Üretim Sistemi kuruldu. Toyota'nın üretim bandının kesintisiz olarak dönmeye başlaması tabii ki görece epey bir zaman aldı. Japon tasarım anlayışının farklılığına neden olan etkenlerden biri şüphesiz Japon kültürünün ilerlemeci değil, döngüsel oluşu. Ancak döngüsellik olgusu da yine farklı kültürel bağlamlarda farklı yaklaşımlar ortaya çıkıyor.

## Döngüsel Tasarımın İki Ucu Mükemmeliyetçi Japonya

Dünya üzerinde aynı zaman ölçere tabi olsak da, Dünya'nın her yerinde zaman farklı algılanıyor ve haliyle farklı akıyor. Japon kültürü, yaşamı diğer kültürlerle göre daha uzun vadeli tasarlayan mükemmeliyetçi bir kültür. Ancak Japon kültüründe mükemmeliyet, ulaşılması imkansız bir ideali değil tekrara olanak veren tamamlanmış bir formu işaret ediyor. Geleneksel Japon Tiyatrosu Noh'nun, 16. yüzyılda mükemmel formuna kavuştuğuna karar verilmiş ve o dönemden beri, yani yüz yıllardır, Noh tiyatrosu artık zamanın işlemediği bir formun tekrarından ibaret. Ne yapıldığından çok, o şeyin nasıl yapıldığına değer veren süreç-odaklı Japon kültürü zaman içinde gelişip tamamlanan sistemler tasarlıyor ve bir yerden bir yere nasıl gidileceğinden, çayın nasıl içileceğine kadar yaşam bu mükemmel sistemler ağına tekrarları aracılığıyla işliyor. Kişisel farklılıkların göz ardı edildiği, insanların içerisinde kolayca değiştirilebilir birer çark olarak yer aldığı bir sistem kültürü Japonya. Hangi sistem içerisinde, hangi pozisyonda olursanız olun yeriniz bir başkası tarafından kolayca doldurulamaz değil. Kişisel güçleriniz, zayıflıklarınız ne olursa olsun bir sistemin varlığı, başarısı, ömrü size bağlı değil. Ortalama bir insanın kolayca yürütebileceği, dakik bir saat gibi işleyen, hem oluşumu hem ömrü uzun vadeli mükemmelleştirilmiş tasarımlar hakim Japonya'da. Dolayısıyla bugün içe kapalı muhafazakar Japonya'nın karşı karşıya olduğu en büyük sorunlardan biri dünyayı kasıp kavuran değişimi ve sosyal yaşamın aralıksız artan hızını içselleştirmek için çok daha fazla zamana ihtiyaç duyuyor olması.

## Pratik Hindistan

Spektrumun diğer ucundaysa şüphesiz yaşamın en kısa vadede kurgulandığı coğrafyalardan biri olan Hindistan yer alıyor. Ancak günübirlik, pratik tasarımların hayata geçirilebildiği, sadece bunların işlev kazanıp değer bulduğu sömürge sonrası Hindistan, çok dilli, çok tanrılı, çok dinli, çok yağışlı, çok güneşli, çok hareketli, çok renkli ve kaotik. Hindistan'da farklı bir düşünce, başka bir zaman rejimi hakim. Kal kal [yarın yarın] en sık kullanılan ifadelerden biri. Kompleks tren ağlarında dakikalık sapmaya yer vermeyen kuralcı ve mükemmeliyetçi Japonya'nın aksine, Hindistan'da kal kal şeyleri sürekli bilinmeyen bir geleceğe erteleyen, ciddiyetsiz, muğlak bir yaşam anlayışını ifade ediyor; çünkü, söz konusu

o yarın uzun süre gelmiyor. Hindistan'da öngörülemezlik hakim. Yapıp tamamladığınızı düşündüğünüz şeyler yollarına çıkan beklenmedik engellerden sekip size sürekli geri dönüyor. Ne kadar uğraşırsanız uğraşın yapılacaklar listesi kısalıyor. Yine de işleyen devasa bir makine Hindistan. Dünya ölçeğinde yoğun nüfusuyla rekabetin yaşamsal olduğu bir makine. Robotik alanında dünya öncülerinden olan Japonya makineleri insansılaştırırken, Hindistan'da insanlar hayatta kalabilmek için basit makinelerle rekabet ediyor, onların yerini almaya çalışıyor ve bu rekabete de Hindistan'a dair neredeyse her şeye olduğu gibi jugaad damgasını vuruyor. Jugaad beklenmedik zorluklar karşısında sınırlı olanakları kullanarak pratik, doğaçlama, dolayısıyla kısa vadeli, etkili bir çözüm bulabilmek demek. Koşulların getirdiği belirsizlik ve rekabet nedeniyle pratikliğin bir zorunluluk olduğu, süreçten çok sonuç odaklı Hindistan'ın kalbi bir yaşam stratejisi olan jugaad ile atar. Ancak Jugaad aynı zamanda yeniliğin de ham maddelerinden biri. Levi-Strauss'un bricoleur olarak adlandırdığı el işçisi, mühendisin sonsuza açılan evreninin aksine kapalı bir evrende yaratır.<sup>1</sup> Tasarımı için gerekli yeni alet ve maddeleri yaratabilen mühendisin aksine, el işçisi kapalı evrenindeki mevcut elemanları kullanarak tasarlar. Bricolage bir yaratım arzusunun ya da ihtiyacının doğrudan doğruya maddi olanaklara maruz kaldığı, maddi olanakların adeta vektörel bir güç olarak tasarıma katıldığı bir üretim biçimini işaret eder. Levi-Strauss bu farklı üretim biçimlerinden birinin diğerinden daha üstün olmadığını düşünüyordu. Bricoleur'un görsel sanatlardaki karşılığı Henry Darger'ın benzersiz kolaj çalışmaları ya da Richard Greaves'in şizofrenik binaları gibi çağdaş sanat dünyası tarafından art brut olarak tanımlanan eserler düşünülüğünde, bricolage uğraşının barındırdığı yaratıcı potansiyel daha da belirginleşiyor. Benzer biçimde, bir bricolage etkinliği olan jugaad da barındırdığı yaratıcı potansiyelle kaynakları sınırlı, rekabetin yaşamsal olduğu Hindistan'da basit bir hayatta kalma stratejisi olmanın çok ötesinde, getirdiği yaratıcı ve dinamik tasarım anlayışıyla farklı bir gelişim olanağı sunuyor. Otomobil sektöründen örnek verirsek, Hindistan bugün dünyanın en güvenilir araçlarını üretmekten çok uzakta. Ama üretim maliyeti düşük pratik tasarımları sayesinde dünya otomobil pazarında adını duyuruyor. Aynı şekilde, ürettiği ucuz uzay teknolojileri sayesinde Hindistan zaman baskısının giderek arttığı günümüz dünyasında uzay araştırmalarına katılan sayılı ülkelerden biri olma yönünde ilerliyor.

### Japonya ve Hindistan'da Döngüsel Görsel Kültür

Japonya ve Hindistan döngüsellüğün bambaşka renkleri. Farklılıklarına karşın her iki ülkenin tasarım anlayışı gibi görsel kültürü de döngüsel. Bahar aylarında çiçek açıp şehirleri beyaza



boyayan ülkenin dört bir yanına serpilmiş meşhur kiraz ağaçları Japonya'da kültürün doğanın döngüsüne paralel tasarımıyla örneklerinden. İlk tomurcuklanışlarından dallarından düşüp rüzgarda uçuştukları ya da parkların ve sokakların üzerine ince narin bir örtü gibi serpildikleri döneme kadar bahar aylarında kiraz çiçeklerini seyretmek, kiraz ağaçları altında içkili, yemekli, müzikli eğlenceler düzenlemek Japonya'da bir gelenek. Böylece bu aylar boyunca kiraz ağaçları peyzajı ele geçirmekle kalmıyor sosyal yaşama da yön veriyor. Hanami, yani kiraz ağaçlarını seyretme pratiği, Japonya'da döngüsel yaşam deneyimi tasarımının sayısız örneklerinden biri yalnızca.

Benzer biçimde Hindistan'da da neredeyse bütün bir yıl aralıksız olarak insanı döngüsel bir varlık olarak kodlayan festival kutlamalarıyla geçiyor. Evlerin, şehirlerin, sokakların, insanların görünüşünü bu festivaller belirliyor. Dokuz gün kutlanan Navratri festivali boyunca kadınlar her gün belirli bir renk sari giyerek her günü farklı bir renge boyuyor adeta. Holi Festivali'nde insanlar sokaklarda tanıdık tanımadık demeden birbirinin üzerine rengarenk boyalar savurarak tüm şehri kutsal renklere boyuyor. Diwali ışık festivali şehirleri rengarenk ışıklara boğuyor... Muson yağmurlarının gelişini, kışın bitişini, bir tanrının doğuşunu, bir kralın asırlar önce umutsuz bir yolculuktan evine dönüşünü kutlayan bitmek bilmez festivalleri, renkleri, idolleri, giysileri, takılarıyla Hindistan'da görsel bir takvim kullanılıyor.

### Uzlaşma ve Dönüşüm

Ne içe kapalı, muhafazakar, ada kültürüne sahip Japonya'yı, ne de asırlarca istila ve talan edilmiş çoğulcu Hindistan'ı sömürge tarihinden ayırmak mümkün. Bir düşünce rejiminin başka bir düşünce rejimiyle karşılaşması, üstüne üstlük bir düşünce rejiminin başka bir düşünce rejimi üstüne güç uygulaması, yani insanın sömürgeci tarihi bu dünyanın maddi ve düşünsel yapısını zorunlu olarak dönüştürdü, dönüştürüyor. Bugün kapitalizm yeni sömürge biçimleri oluştururken eski dünyanın kalıntıları yeni dünyayı dönüştürüyor. Mühendis ve el işçisi arasındaki ikilik yine Levi-Strauss'ın çalışmalarında bilimsel düşünce ve mitik düşünce arasında da görülür. Levi-Strauss geçtiğimiz yüzyılın ortalarında mühendis ve el işçisinin üretim biçimleri gibi bu düşünce biçimlerinin de kronolojik olmadığı, birbirinin yerine geçmediği, aksine birbirini tamamlayıcı olduğunu ve bütünleşmeleri gerektiğini düşünüyordu.<sup>2</sup> Bugün ilerlemeci tarih anlayışını döngüsel bir tarih anlayışıyla birlikte okumaya çalışmak benzer bir gereksinimi işaret etmiyor mu? Çağdaş düşünürlerden Deleuze aşkın Batı ve içkin Doğu düşüncesinin karşıtlığına rağmen birlikteliğini<sup>3</sup> ve bu birlikteliğin tek bir kapitalizm fikrinin altını kazdığını<sup>4</sup> ve bunun açtığı dönüşüm ve direniş olanaklarını işaret ederken, ister uzun isterse kısa vadeli, ister süreç isterse sonuç odaklı olsunlar Doğu kültürlerinin ve bu kültürlerle birlikte döngüsel bir yaşam ve tasarım bilincinin de Dünya'nın entelektüel tarihine artan bir güçle katılışına işaret etmiyor mu? ■

<sup>1</sup> Strauss, 1962, *Vahşi Düşünce*, [İngilizce'ye] çeviren George Weidenfeld ve Nicholson Ltd., Parris: Chicago Üniversitesi Yayını, 11-15.

<sup>2</sup> Levi-Strauss, *Mit ve Anlam*, 2005, Londra/New York: Routledge Klasikleri.

<sup>3</sup> Deleuze & Guattari, 2005, *Bin Plato: Kapitalizm ve Şizofreni*, [İngilizce'ye] çeviren Brian Massumi. Minneapolis, Londra: Minnesota Üniversitesi Yayını, 18.

<sup>4</sup> Ibid, 20.

# Avrupa Pilot Kenti İzmir Programı Final Konferansı ve Ufuk Çalıştayı



İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2015 yılında İspanya'nın Bilbao şehrinde, Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler [UCLG] tarafından gerçekleştirilen 'Sürdürülebilir Kentlerde Kültür' toplantısında yapılan davet üzerine, İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi'nin aldığı karar doğrultusunda, 'Sürdürülebilir Kentlerde Kültür: Avrupa'da Kültür 21 Çalışmaları ile Öğrenmek, Avrupa Pilot Kentler 2015-2017 Programı'na katıldı. Bu karar aynı zamanda, 2009 yılında gerçekleşen İzmir Kültür Çalıştayı'nda oluşturulan kültür stratejisi doğrultusunda hayata geçirildi.

Çeşitli Avrupa kentler arasında uygulanan Avrupa Pilot Kentler 2015-2017 Programı; UCLG, Avrupa Kültür Eylem Ağı [Culture Action Europe-CAE] ve uluslararası uzmanlarca desteklendi ve kamu, özel girişim, sivil toplum temsilcilerini içeren bir yerel ekibin çalışmalarıyla uygulandı. Pilot Kentler arasında iş birliği ve iletişimi de içeren program, farklı ülkelerle eş düzeyli öğrenme sürecinden ve etkinliklerden oluştu.

Programın Öz Değerlendirme Çalıştayı ve Eş-Öğrenim Etkinlikleri, İzmir Akdeniz Akademisi koordinatörlüğünde 2016, 2017 ve 2018 yıllarında yapıldı. Program kapsamındaki son etkinlik olan Final Konferansı ve Ufuk Çalıştayı ise, yurtdışından uzmanların ve kültür yöneticilerinin katılımıyla, 22 Şubat 2019 tarihinde Tarihi Havagazı Fabrikası'nda gerçekleştirildi.

Final Konferansı, iki bölümden oluştu; 'Avrupa Pilot Kentler Programı ve İzmir-Bir Değerlendirme' başlıklı ilk bölümde, yürütülen faaliyetlerin özet bir sunumunun ardından genel bir değerlendirme yapıldı. 'Ufuk Çalıştayı' başlıklı ikinci bölümdeyse, katılımcılar İzmir'in geldiği noktayı değerlendirdiler ve program süresince odaklanılan temalarda, politika geliştirmek için kolektif önerilerini sundular.

Program hakkında; Pilot Kent İzmir ekibinin ve UCLG yetkililerinin görüşlerini aldık.

*"Bugün İzmir, kültür alanındaki iddiasını açıkça ispatlamış bir kent konumundadır."*

**Doç. Dr. Serhan Ada [İzmir Akdeniz Akademisi Kültür Sanat Koordinatörü ve UCLG Uzmanı]**

**İzmir'in kültür politikaları oluşturma konusunda son on yıldaki çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?**

2009 yılında yapılan Kültür Çalıştayı'ndan itibaren İzmir kenti, özellikle yerel yönetim ve kültür alanında faaliyet gösteren sivil toplum temsilcilerinin çabalarıyla ve bir sonraki aşamada, Akdeniz Akademisi'nde yaratılan çalışma ortamıyla kültür politikası önceliklerini belirleyerek önemli ve tutarlı adımlar attı. Burada yapılan çalışmaları, gerçekleştirilen projeleri yinelemeye gerekli görmüyorum. Bence bu çalışmaların

en önemlileri İKPG'nin kurulması ve bugüne kadar kentteki bileşenleri iletişime geçirme ve onlara görünürlik kazandırma konusunda atılan adımlardır. Özellikle, aşağıdan yukarı, sivil inisiyatifle toplanan veriler üzerinden gerçekleştirilen Kültür Envanteri [Mekânlar] çalışması, sürdürülebilirlik tohumlarını taşıması bakımından vurgulanmaya değer. Bugün İzmir, kültür alanındaki iddiasını açıkça ispatlamış bir kent konumundadır.

Ancak, bir sonraki aşamada yapılacak çalışma olarak bugüne kadar yapılanları göz önünde bulundurarak tüm kenti kapsayacak yeni bir kültür politikasının önceliklerinin ve ilkelerinin saptanması, ilgili kesimlerin önünde görev olarak durmaktadır. Aynı zamanda, İzmir'de yaşayan geniş toplum kesimlerinin kentle ilişkilerini kültür ve sanat üzerinden kurmalarında görev, bu alanda çalışan tüm kişi, kolektif ve girişimlerin sorumluluğu olmalıdır.

**Program kapsamında Mart 2016'da İzmir'in kültürün kalkınmayla ilişkili farklı alanlardaki mevcut durumunu saptamak amacıyla bir öz değerlendirme çalışması yapılmıştı. Aynı çalışma, Mart 2019'daki Final Konferansı'nda yinelendi. 'Radar' adlı bu değerlendirme, ne gibi sonuçlar ortaya koydu?**

Kültür İçin Gündem 21 için kaleme aldığım sonuç raporunda, İzmir'in "pilot kent" aşamasını 'Radar'ın tüm kriterlerinde gelişme kaydederek, Dünya ortalamasının üzerinde tamamladığını grafik üzerinde göstermiştim. Son aşamaya katılanların ortak görüşleriyle oluşan bu kolektif çalışma sonunda çıkan söz konusu tablo, Dünya'daki Pilot Kent çalışmaları bakımından da bir ilk olma özelliğini taşıyordu. Daha sonraki gelişmelerde, İzmir'e 'Yön Veren Kent' [Leading City] statüsünde Kültür İçin Gündem 21'deki varlığını devam ettirmesi önerildi. Umarım bu da Büyükşehir Belediye Meclisi'nde pek yakında kabul görür ve İzmir kısa sürede farklı bir kategoride kültür politikası geliştirme çalışmalarını geliştirerek sürdürür. Yine aynı doğrultuda, İzmir'in ve Akdeniz Akademisi'nin, 'iyi uygulama' olarak diğer kentlere örnek gösterildiğini de hatırlatmak isterim.

İzmir sanat ve kültür alanında on yıl önce, deyim yerindeyse 'içine kapalı' bir kentti. Kentteki sanatçılar ve kültür aktörleri zaman içinde kendilerine güvenlerini kazandılar ve şimdi çok sayıda ulusal, Avrupa ölçeğinde ve uluslararası

projede İzmir'in başı çektiğini görmek hiçbirimi-  
zi şaşırtmıyor. Birçok yapının çok sayıda proje  
yaptığını memnuniyetle görüyoruz. Ancak, bir  
kültürel planlama yaklaşımının varlığından söz  
etmek ne yazık ki zor. Bunda kuşkusuz Akdeniz  
Akademisi Kültür Danışma Kurulu'nun gereken  
sıklıkta toplanmamasının payı var. Alanda var  
olan insanlar, kültürel planlamaya, araştırmaya  
gönüllü olarak zaman ayırmayacaksa, ayrı ayrı  
odaklarda yapılacak çalışmalar, bir anlamda  
'dağınık' olarak sürecektir.

Çok tekrarladım ama bir kez daha belirtmekte  
sakınca yok; İzmir'deki üniversitelerden birinin  
bünyesinde bir 'kültür yönetimi, kültür politi-  
kası' programı açılmadan bu alanda çalışacak  
kritik zihin enerjisinin ortaya konması mümkün  
olmayacak.

Bundan sonra yapılacaklar konusunda, Kültür  
İçin Gündem 21 internet sitesinde yer alan sonuç  
raporunun öneriler kısmına göz atılabilir.

#### **Gökçe Süvari [Avrupa Pilot Kenti İzmir Prog- ramı Yerel Odak Kişisi]**

#### **Programın üç yıllık uygulama süresince, İz- mir'de hangi projeler hayata geçirildi?**

Pilot Kent İzmir Programı, Mart 2016'da kültür  
üreticileri ve yöneticilerinin katılımıyla, gerçek-  
leştirilen, 'Öz-Değerlendirme Çalıştayı' çıktıları  
doğrultusunda oluşturuldu. UCLG uzmanları  
tarafından hazırlanan Radar belgesi ve rapor-  
lar, kültürün eğitim, ekonomi, sosyal içerme ve  
enformasyonla ilgili alanlarının gelişime ihtiyacı  
olduğunu ortaya koymaktaydı.

Program oluşturulurken öncelikle belirlenen  
sorunlara cevap verme potansiyeli taşıyan ha-  
lihazırdaki projelerin hayata geçirilmesi ve Pilot  
Kent programına dahil edilmesine karar verildi.  
Bu projelerden ilki, 'İyi Tasarım İzmir' oldu. Kül-  
tür ve ekonomik kalkınmaya eğilen bu projeye,  
tasarımı kentin ayırıcı özelliği haline getirmek  
ve rekabet potansiyelini artırmak hedeflendi.

'Kültür ve Sosyal İçerme' alanındaysa, belediye  
tarafından üstlenilen 'Basmane Çevresel Tasa-  
rım Projesi' programa eklendi. Bölgenin canlan-  
masına katkıda bulunmak, kültürlerarası etki-  
leşimi pozitif yönde destekleyerek, farkındalık  
yaratmak amaçlarını taşıyan projenin tasarım  
aşaması, 2017 yılında tamamlanmıştır.

Çalıştay çıktılarına göre, aciliyet taşıyan diğer  
alanlardan biri olan kültür ve eğitim için, İz-  
mir'de faaliyet gösteren müzeler, sanat merkez-  
leri gibi kültür kurumlarını bir araya getirerek  
eğitim programlarının savunuculuğu yapmak  
adına, kültürLab platformu hayata geçirildi. Bu  
proje, ilk defa 'Pilot Kentler Programı' kapsa-  
mında oluşturuldu.

Son olarak, İzmir Kültür Pla+formu Girişimi'nin  
katkılarıyla; kentte yer alan kayıtlı, kayıt dışı  
tüm kültürel kuruluşlar, aktörler ve girişimle-  
rin haritalanması çalışması yapıldı. Sonuçları  
yayınlandı.

#### **'Radar' değerlendirmesine göre İzmir, 2016- 2019 arasında özellikle 'Kültür, Eşitlik ve Sos- yal İçerme' ile 'Kültür ve Eğitim' başlıklarında gelişme sağlamış görünüyor. Bu tabloya, etki eden faktörler nelerdir?**

2019 yılında gerçekleşen Ufuk Çalıştayı'nda ka-  
tılımcılar, kültürLab girişiminin; kültür ve eğiti-  
mi, kurumsal gündemlerine ve programlarına  
almalarında olumlu etkisi olduğunu belirttiler.  
Proje, farkındalık yaratma bağlamında başarılı  
oldu.

'Kültür, Eşitlik ve Sosyal İçerme' alanında, bele-  
diyenin ilgili birimleri sivil toplumun yürüt-  
tüğü başarılı çalışmaların daha görünür hale  
gelmesi ve kurumlarla, birimler arası deneyim  
paylaşımı olumlu kazanımlar arasında yer aldı.

#### **Jordi Baltà Portolés [UCLG Kültür Komitesi]**

*"Pilot Kentler programının kentlerin  
sürdürülebilir yerel kalkınmada kültürü  
dikkate almalarına nasıl etki ettiği  
konusunda, İzmir'in mükemmel bir  
örnek olduğunu düşünüyoruz."*

#### **Lizbon, Barselona, Elefsina ve Leeds'in de içe- risinde olduğu farklı kentlerden kültür yöneti- cileri ve uzmanları 2018 yılında İzmir'e, 'Pilot Kentler Eş-Öğrenim Ziyareti' gerçekleştirmiş- lerdi. Dört gün süren bu ziyaretin amacı neydi ve bu ziyaret ne gibi bir kavrayış sağladı?**

Pilot Kentler programı, Birleşmiş Kentler ve Ye-  
rel Yönetimler Dünya Teşkilatı [UCLG] Kültür  
Komitesi ve Avrupa Kültür Eylem Ağı tarafın-  
dan başlatılan, kentler arasında eş-öğrenimi  
geliştirmeyi amaçlayan bir girişim. Yerel bağ-  
lamlar ve ihtiyaçlar çok çeşitli olsa da kentlerin  
üstesinden gelmeleri gereken şeyler genellikle  
ortaktır ve kentler birbirlerinden öğrenebilirler.  
Diğer kentlerin gerçekliğine bakmak, ilham ve-  
rici olabilir ve ilgi çekici yansımalar sağlayabilir;  
hem ziyaret eden kent, hem de ev sahibi kendi  
gerçekliklerini başkalarının gözünden gözden  
geçirebilir.

İzmir, Pilot Kentler programına katılım anla-  
mında oldukça ilgi çekici bir iş yaptığı için pek  
çok kent İzmir'i ve projelerini keşfetmekle ilgi-  
lendi. Bu nedenle, ziyaretin amacı hem İzmir'in  
kültür ve eğitim, sanatsal gelişim, kültür yöne-  
tişimi, kültürün kentsel planlama ve yenileme  
gibi alanlardaki aktivitelerini sunmak hem de  
bu yaklaşımların diğer kentlerdeki geçerliliğini  
sorgulamaktır. Uluslararası kültürel ağ oluşturma  
ve kültürün sosyal içermedeki rolü konula-  
rını da içeren, İzmir'in de ilgi gösterdiği belirli  
tartışmalar da düzenlendi.

Ziyaretin sonunda, katılımcılar özel olarak,  
İKPG'nin çalışmalarına, İKPG'nin İzmir Akdeniz  
Akademisi'yle ve İzmir Büyükşehir Belediyesi'yle  
iş birliğine, kentin Akdeniz'e açık ve gelenekle  
yeniliği harmanlayan haline, sunulan projelerin  
çeşitliliğine, Abila-Ağabey-Kardeş Projesi gibi  
inisiyatiflere güçlü gönüllü katılımı sağlanıyor  
olmasına dikkat çektiler.

#### **UCLG Kültür Komitesi, İzmir'in Pilot Kentler Programı uygulama süresince sağladığı gelişi- mi nasıl değerlendiriyor?**

Pilot Kentler programının kentlerin sürdürü-  
lebilir yerel kalkınmada kültürü dikkate alma-  
larına nasıl etki edebildiği konusunda İzmir'in  
mükemmel bir örnek olduğunu düşünüyoruz.  
Program bir çerçeve sunarken, gerekli sıçramayı  
sağlayacak olan, her bir şehrin gösterdiği bağ-  
lılık ve enerjidir. İzmir bunu, başlangıçtan itiba-  
ren, başlangıçtaki öz değerlendirmede eleştirel  
olarak ortaya çıkan konulara ayrıntılı biçimde  
yoğunlaşarak ve bu konularda projeler üretmek  
gösterdi.

Kültür ve eğitim, kültür, eşitlik ve sosyal içe-  
rme gibi konularındaki gelişmeyi gözlemledik.  
Aynı zamanda İzmir; kamu, özel ve sivil toplum  
sektörleri arasında oldukça ilginç ortaklıklar ge-  
liştirerek kültür yönetişimi gibi alanlardaki gü-  
cünü elinde tutup, derinleştirebilmiştir. Bunlar  
uluslararası alanda iyi uygulama örneği olarak  
değerlendirilebilir ve sonuç olarak hem İzmir'in  
kültür yönetişimi modeli hem de İKPG, UCLG  
Kültür Komitesi'nin OBS veritabanına iyi uygu-  
lama olarak eklenmiştir.

Elbette, Pilot Kentler yalnızca üç yıllık bir prog-  
ram ve daha uzun vadeli öğrenme süreçlerinin  
bir parçası. Şubat 2019'da İzmir'de gerçekleşen  
final konferansı yeni fikirler geliştirmiştir ve  
hem kentin başardıklarını uluslararası alanda  
sunmak, hem de yeni yerel politikalar ve prog-  
ramların gelişmesini desteklemek için gelecekte  
İzmir'le birlikte çalışmayı sürdürmekten mutlu-  
luk duyacağız.

#### **Jordi Pascual [UCLG Kültür Komitesi Koordi- natörü]**

#### **İzmir'in, Kültür 21 Eylemleri doğrultusundaki uygulamalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce üç yıllık uygulama sürecinde İzmir başa- rılı oldu mu?**

Kültür 21 Eylemleri adlı aracımız, kültürün kent-  
lerin sürdürülebilir kalkınmasındaki rolüne iliş-  
kin 9 yükümlülük ve 100 eylemin bir özetidir. Bu  
araç, bir aynadır. Kentleri kendilerini görmeye  
ve yerel bağlama göre etkinin garanti edildiği  
alanlarda yeni eylemleri uygulamaya davet eder.  
İzmir, harika bir uygulama gerçekleştirmiştir. İlk  
olarak, İzmir'de gerçekleştirilen eylemler kültü-  
r sürdürülebilir kalkınmanın diğer üç ayağıyla  
ilişkilendirmiştir; sürdürülebilir kalkınma, aynı  
zamanda entegrasyonla ilgilidir. İkinci olarak,  
kamu kurumlarıyla birlikte akademisyenler ve  
toplulukları da içinde olmak üzere çok sayıda  
aktörün dahil olması nedeniyle; sürdürülebilir  
kalkınma, dahil etme ve sahiplikle ilgilidir. İzmir  
deneyimini Dünya'daki diğer kentler için bir ör-  
nek olarak kullanacağız. Tebrikler İzmir! ■

# Dr. Dilek Akyalçın Kaya

## “İzmir-Selanik kardeşliği, çok romantik olarak ele alınıyor; hâlbuki kardeşlik çatışma, rekabet, hayranlık, kıskançlık da barındırır.”



Yunanistan'ın Selanik kentiyle İzmir, tarihsel olarak daima iletişim ve etkileşim içinde olmuştur. Doğu Akdeniz'in bu iki önemli liman kenti, iki kardeş gibi birbirine benzetilir. İzmir tarihinin, Akdeniz tarihi içinde ele alınması konusunda çalışmalar yapan İzmir Akdeniz Akademisi, Türkiye ve Yunanistan'daki çeşitli kişi ve kurumlarla iletişime geçerek İzmir-Selanik ilişkisi üzerine, bir araştırma sergisi hazırladı. Hem birbirlerine benzetilen, hem de kendilerine özgü yönleri olan bu iki kenti, tarihsel süreçte birbirleriyle ilişkileri içinde ele alan 'Ah Kardeşim 1880-1912 Bölgesel Merkezler, Küresel Liman Kentleri' başlıklı sergi, İzmir Tarihi Havagazı Fabrikası Sanat Merkezi Galerisi'nde, 3 Ekim-30 Kasım 2019 tarihlerinde gezilebilecek.

Sergi kapsamında, 2 Kasım Cumartesi günü, moderatörlüğünü Dr. Dilek Akyalçın Kaya'nın yapacağı, Prof. Dr. Vassilis Colonas [Thessaly Üniversitesi, Mimarlık Bölümü], Dr. Öğretim Üyesi Erkan Serçe [Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı] ve Yiannis Epaminondas'ın [Mimar, Yunanistan Ulusal Bankası Selanik Kültür Merkezi Müdürü, MIET] bildiri sunacakları bir panel de düzenlenecek.

İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Mustafa Tunç Soyer'in açılış konuşmasıyla başlayacak olan panel ve sergi hakkında, Dr. Dilek Akyalçın Kaya ile konuştuk.

İzmir Akdeniz Akademisi tarafından 2016 yılında 'Mediterranean Urban Portraits: Thessaloniki and İzmir' [Akdeniz Kent Portreleri: Selanik ve İzmir] başlıklı uluslararası bir çalıştay düzenlenmişti. Fransa, Yunanistan, ABD ve Türkiye'den 16 bilim insanının katkı verdiği çalıştaya katılanlar arasında, siz de bulunuyordunuz. Çalıştay ne amaçla düzenlenmişti?

Amaç, İzmir Akdeniz Akademisi'nin yaratmaya çalıştığı ortama katkı sunmak yani "İzmir'in tarihini, Akdeniz perspektifiyle nasıl ele alabiliriz? Akdeniz tarihinin içine, İzmir'i nasıl yerleştirebiliriz?" sorusuna somut cevap aramaktı. Katılımcı bilim insanlarının bir kısmı Selanik uzmanı, bir kısmı da İzmir uzmanıydı. Amaç, İzmir'e başka

bir şehirden bakmak, başka bir şehre İzmir'den bakmak ve bu ikisi çerçevesinde proje geliştirmekti.

Çalıştay'da bilim insanları kendi yaptıkları işleri, uzmanlaştıkları konuları tanıttılar. Hepsinin dokunduğu yer, tarih olsa da bir kısmı mimarlık tarihçisi, bir kısmı iktisat tarihçisiydi, bazıları da politik tarih alanında çalışıyordu; bu kişiler, kendi bakış açılarıyla bu soruya cevap aradılar. Hiçbirinden, yeni bir çalışma beklemedik. Çalıştay öncesinde, hâlihazırda var olan çalışmalarını bu soru etrafında düşüncelerini istemiştik. Hazırlıklı geldiler ve orada buna yönelik sunumlar yaptılar.

*"19. yüzyıl sadece İzmir ve Selanik değil, bütün Akdeniz için büyük bir dönüşüm dönemi."*

İki şehrin 19. ve 20. yüzyıllardaki tarihinin ele alındığı Çalıştay'da, İzmir ve Selanik'in geçirdikleri tarihsel evrim, sahip oldukları sosyal ve kentsel doku bağlamında ne gibi ortak özellikleri olduğu değerlendirilmişti?

Çalıştay'a katılan bilim insanlarının seçilmesinin nedeni, bu dönemi çalışıyor olmalarıydı. Katılımcılar arasında, 'Bizans Dönemi Selanik' ya da 'İzmir' çalışan kişiler yoktu. En geç 18. yüzyıl çalışan ama ona da biraz 19. yüzyıl perspektifiyle bakan insanlar vardı. Bu dönemi seçmemizin

çok özel bir nedeni var; 19. yüzyıl, çok ciddi bir dönüşüm dönemi. Sadece iki şehir için değil; Akdeniz için, tüm taşların yerinden oynadığı ve dönüştüğü bir dünyadan bahsediyoruz. Buna, kapitalist sistemin yerleşmesi veya Sanayi Devrimi'nin etkisi diyebiliriz. Batı Avrupa'da artık iyice oluşmaya başlayan ve ülkeleri dönüştüren yeni bir dünya düzeni kurulmaya başladığı için özellikle bu dönemi seçtik. Bu dönemin çalkantıları içinde bu iki şehir nasıl gelişiyor, tarihsel olarak bu dönüşümden nasıl etkileniyor ve benzerlikler var mı, ona bakmak istedik.

Bu süreç, Doğu Akdeniz liman kentlerini çok derinden etkiliyor. İzmir ve Selanik iki örnek. Beyrut'u alabiliriz yanına, İskenderiye'yi alabiliriz; merkez olduğu için belki bambaşka bir tarihi var ama İstanbul'u da alabiliriz. Bütün bu Doğu Akdeniz liman kentleri, ticaret hacminin artmasıyla birlikte, özellikle ticari temelli bir dönüşüm yaşıyor. Bu çok teknik bir konu gibi gözüküyor ama bütün şehri, bütün sakinlerini, yaşamın her noktasını çok derinden etkileyen ve hayatlarını dönüştüren bir süreç. 'Kentsel doku' dediniz; çok büyük tonajlı buharlı gemilerin hareket etmesiyle birlikte limanların yenilenmesi, hem hammadde almak hem de Batı'dan gelen mamul ürünlerin tekrar iç piyasaya sunulabilmesi için tren sistemlerinin gelişmesi gibi dönüşümler yaşıyor.

Sanayinin gelişimi söz konusu. Ticaretten biriken sermayeyi, buradaki girişimciler önce hafif

sanayiye, sonra ağır sanayiye yatırmaya başlıyorlar. O dönemde kurulan fabrika sayısı çok fazla, her tür ürün için. Böylece gelişen, burjuvalaşan bir girişimci grubu söz konusu. Bu defa hem içeriden hem başka yerlerden, fabrikalarda çalışan işçileri çeken birer merkez haline geliyor bu şehirler. Bu, toplumsal dokuyu tamamen dönüştüren, ayırışmayı çok daha derinleştiren bir öge haline geliyor.

Bir yandan, Osmanlı Devleti'ni de unutmamak lazım; 19. yüzyılın ikinci yarısı çok önemli çünkü idari reformların gerçekleştiği bir dönem. Vilayetlerin ortaya çıkışı, idari yapının daha merkezileşmesi... Sadece liman kentlerini değil ama taşrayı kontrol altında tutmak için artık araçların olmadığı, merkezden gelen memurlar tarafından yönetilen bir yerel yönetim sistemi yerleştirilmeye çalışılıyor. Belediyeler kuruluyor, şehrin işleyişini yönetebilmek için. Merkezi yönetimin tüm bu hareketleri de kenti, kent sakinlerinin yaşayışlarını tamamen değiştiriyor.

Liman'ın ortaya çıkışı, oradaki kent dokusunu tamamen değiştiriyor. Otellerin, kafelerin, farklı sosyalleşme mekânlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamış oluyor. Bu bahsettiğimiz burjuvalaşan grupların, yeni sosyal alanları oluşturuyor. Bir yandan etnik ve dini ayırışmanın yerini, daha iktisadi temelli bir ayırışmanın aldığını görüyoruz. Osmanlı kentlerindeki; Ermeni, Yahudi, Müslüman mahalleleri ayırımı zaten hiçbir zaman çok katı değildi ama o var olan düzende bile artık o ayırışmaların yerine daha ziyade, varsıllar ve yoksullar arasındaki ayırışmanın hâkim olmaya başladığı bir dönem başlıyor.

Bütün bu çalkantılar tabii çok heyecan verici, araştırmak, karşılaştırmak, bakmak için... Bu yüzden, kent dokusu ve toplumsal dokunun dönüşümünü anlamak amacıyla yaptık bu çalışmayı.

*"Ortak özellikler, her kentin kendi hikâyesini yok etmemeli."*

**İzmir ve Selanik'in karşılaştırmalı analizi, Doğu Akdeniz'in karakteristik özellikleri konusunda bize bir şeyler anlatıyor mu?**

Fark ettiyseniz, "İzmir böyle, Selanik şöyle" demiyorum çünkü ikisi için de, belki Beyrut veya İskenderiye için de bu dönemdeki dönüşümler çok benzer. Yani 'ortak noktalar' diye sordunuz anda, çok büyük bir nüfus artışı, önce ticaret temelli, sonrasında daha sanayi temelli büyük bir iktisadi dönüşüm ve bütün bunlarla birlikte değişen toplumsal yapı ortaya çıkıyor. Çok genel olarak özetlediğinizde, ortak noktaları bu. Sadece bu iki şehrin değil, Doğu Akdeniz liman kentlerinin, bu dönem için konuşabileceğimiz ortak özellikleri bunlar.

Bu ortak özellikler, her kentin kendi hikâyesini yok etmemeli. Her kentin de kendine ait bir işleyişi, bir tarihi ve tabii ki toplumsal ve iktisadi yapısıyla dokusu var. Bütün bunların üstünü kaplayan, bir büyük hikâyeden bahsetmiyoruz. Ondan bahsetsek bile -Çalıştay'da da çıktı, sergide de bunu çok önemsiyor ve ele alıyoruz- farklılıklar

da barındırıyor bu kentler. Mutlaka aynı sistem içinde işleyen şehirler değiller. Yani, aynı sürece maruz kalıyorlar ama farklı cevaplar veriyorlar. Mesela İzmir, sayısal olarak Selanik'le karşılaştırılamayacak derecede büyük bir kent. Nüfus olarak büyük, ticaret hacmi büyük, İstanbul'dan sonra Osmanlı'nın en büyük kenti. Dolayısıyla, o dönüşümden, Selanik'le kıyaslanamayacak derecede fazla etkileniyor. Her kentin kendi özelliklerini de düşünerek, bu büyük hikâyeyi kurgulamak istiyoruz.

**'Ah Kardeşim 1880-1912 Bölgesel Merkezler, Küresel Liman Kentleri' başlıklı araştırma sergisinin içeriğinden biraz bahseder misiniz? Sergide neler göreceğiz?**

Sergi fikri, Çalıştay'da ortaya çıktı, bizim özellikle düşündüğümüz bir şey değildi. Şundan yola çıkılarak kurgulandı; liman kenti olsun ya da olmasın, Osmanlı'nın her kenti, özellikle taşra kenti, hep Batı'yla ilişkisi ya da merkezle ilişkisi çerçevesinde ele alınır. Ama hiç iki taşra kenti, "Acaba kendi aralarında bir ilişkileri var mı?" sorusu üzerinden düşünülmemiştir. Bu sebeple, bu ilişkiyi ele almak üzerine kuruldu bu sergi fikri. Yenilikçi tarafı bu. Günümüzde İzmirli sorsanız, "Selanik... Ah kardeşim, ne kadar benziyor!" der, Selanik'te de aynı şey söz konusu. Bu ne kadar gerçek ya da ne kadar tarihi bir zemini var bu kardeşlik, benzerlik hikâyesinin, bunu sorgulamak istedik.

Coğrafi ve topoğrafik olarak da benziyor iki şehir, liman kenti olması, her iki şehrin de uzunca bir süre Osmanlı egemenliğinde kalması, iki kenti çok benzeştiren öğeleri de barındırıyor. Bir yandan da mübadeleyle değişen insanlar, kendilerine tanıdık bir yer arıyorlar ya da tanıdık bir yer kurma arzusu, hissi, düşüncesi taşıyorlar. Özellikle 1980 sonrasındaki kimlik çalışmaları, araştırmaları, 'mübadil' kimliğinin iyice ön plana çıkması, konuşulur, araştırılır hale gelmesi, 1990'lardan sonra gidilip gelinmeye başlanması, bu kardeşlik hissini daha da güçlendirdi. Biz tarihsel olarak bunun nerede durduğu, 19. yüzyılın sonunda iki kentin arasında böyle bir ilişki olup olmadığı sorusu üzerinden yola çıktık.

**Sergiyi nasıl kurguladınız?**

Bu sergiyi nasıl kurgulayacağımız konusunda çok zorlandık çünkü sergiler, somut obje üzerinden hareket ediyor. Böyle bir soru üzerinden, kitap ya da makale yazabilirsiniz ama sergi yapmak biraz zor. Biz de şu yola gittik, dünyada bulabildiğimiz kütüphane ve sergi mekânlarının kataloglarından, arşivlerinden, o dönem İzmir ve Selanik kartpostalları, resimleri, panoramaları, fotoğraflarını inceleyip benzerlikleri ve farklılıkları yan yana ortaya koyan bir sergi yapmaya çalıştık. Bazen biraz algıyla oynayan, iki farklı kare görünce "Hangisi İzmir? Hangisi Selanik?" dedirtmeyi amaçlayan, yani o kardeşlik ve benzeşmeyle biraz oynayan bir sergi... 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında, özellikle gemilerin iki kenti bağlamasıyla yavaş yavaş ortaya çıkıyor bu kardeşlik. Gemiler, sadece mal ve insan taşımıyor, bunun yanında hem ticari, hem de iki kent hakkında bilgi de taşıyorlar.



**Ne gibi bilgiler?**

"Orada bir otel açılmış, bir sinema açılmış" gibi bilgiler de taşıyor. İki şehrin insanları arasında evlilik hikâyeleri, işçilerin topluca gidip gelme hikâyeleri var. Bu tür ilişkileri biraz ortaya çıkarmaya çalıştık.

**İki şehre atfedilen "kardeşliğe" dair neler söylemek istersiniz?**

'Kardeşlik' konusu, çok romantik olarak ele alınıyor. Bunu da sorgulamak istedik. Çünkü kardeşlik, her kardeşi olanın bildiği gibi, öyle kolay işleyen bir şey değil. Çatışma, rekabet, hayranlık, kıskançlık da barındırır. İzmir ve Selanik arasında, biz bunları da görmeye çalıştık.

**Kaynaklarınızdan söz eder misiniz?**

Kaynak olarak, o dönemin gazetelerini kullandık. Bu kadar somut olmayan bir şeyi yakalamaya çalışmak, devlet arşivlerinden de mümkün olmuyor. Zaten elimizde o dönemden günlükler, anılar çok çok sınırlı. Ama gazetelerde, "Selanik mi büyük, İzmir mi?" gibi yazılar var. "Tabii ki öyle değil" denen, karşılıklı cevap verilen seriler, atışmalar var. Onun haricinde mesela, 20. yüzyılın başında bu iki şehirde de olan Pathé Sineması'nın, iki şehrin de 5-10 saniyelik görüntülerinin oynatıldığı, 'Selanik-İzmir' gösterimleri var. İki şehrin kurgu olarak yan yana konması bile, bize bir şey anlatıyor. Günümüz tanımıyla bir kardeşlikten bahsetmesek de bir ilişki, merak, rekabet olduğunu hissedebiliyoruz.

Selanik'in Yunanistan'a geçiş tarihi olan Ekim 1912 ile bitiriyoruz sergiyi. Bunun nedeni de bu tarihte, gelişmeye başlayan kardeşlik ve ilişkilerin birdenbire kesildiğini düşünmemiz. İzmir ve Selanik iki ayrı politik birime ait şehirler haline geliyor ve sonrasındaki savaşlar bu ilişkiyi yok ediyor. Mübadelede yaşanan acıların birkaç nesil sessiz kalıp açığa çıkmasıyla, günümüzde kardeşlik temasının bu şekilde belirdiğini düşünüyoruz. Sergi, muhtemelen önümüzdeki yıl Yunanistan'da da düzenlenecek. ■

## Doç. Dr. Özge Samancı

**“Bugün Türk mutfağında önemli yer teşkil eden birçok ürünün Amerika’dan geldiğini öğrenmek, çoğu kişiyi şaşırtıyor.”**



Moderatörlüğünü İzmir Akdeniz Akademisi Bilim Kurulu Üyesi ve Tarih Koordinatörü Prof. Dr. Alp Yücel Kaya'nın yaptığı konferansta, Prof. Dr. Arif Bilgin [Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü] ve Doç. Dr. Özge Samancı [Özyeğin Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölüm Başkanı] konuşmacı olarak yer aldılar.

Bilgin konuşmasında, 18. yüzyıl sonlarından başlayarak Amerikan menşeli domates, biber, fasulye, patates gibi ürünlerin Osmanlı coğrafyasına girişini ve devletin yıkılışına kadar devam eden ürün göçünü ele aldı.

Osmanlı Türkçesi ve Ermeni harfli yemek kitapları aracılığıyla, Yeni Dünya ürünlerinin Osmanlı-Türk mutfağındaki etkilerini, Akdeniz coğrafyasının mutfak tarihiyle birlikte düşünerek konferansta yorumlayan Samancı ile bir söyleşi gerçekleştirdik.

**Bugün Türk mutfağında baş tacı olan birçok ürünün bu topraklara Amerika'dan geldiğini öğrenmek, tahmin ediyorum ki konferansa katılan çoğu kişiyi şaşırttı. Bunlar hangi ürünler ve Osmanlı topraklarına ne zaman gelmişler?**

Evet, özellikle domatesin bu topraklarda oldukça geç bir tarihten itibaren tüketilmeye ve

İzmir Akdeniz Akademisi yaklaşık dört yıldır, Akdeniz'in tarihsel anlamda da öneme sahip çeşitli tarım ürünlerini konferans dizileriyle ele alıyor.

'Zeytin', 'üzüm', 'buğday' ve 'incir' üzerine gerçekleştirilen konferans dizilerinden sonra, "Yeni Dünya Ürünlerinin Akdeniz'deki Yolculuğu" konferans dizisi başladı. Serideki ilk konferans, "Domatesten Patatese Osmanlı Coğrafyasında Egzotik Gıdalar" alt başlığıyla 27 Nisan 2019 tarihinde düzenlendi. Ahmed Adnan Saygun Sanat Merkezi'nde gerçekleşen konferansta, 18. yüzyıl'dan itibaren Osmanlı topraklarına giriş yapan Amerikan menşeli ürünler, bu ürünlerin tüketimi ve pişirme teknikleri, Akdeniz'in mutfak tarihiyle birlikte düşünülmeye ele alındı.

üretilmeye başlandığı bilgisi birçok kişi için şaşırtıcı oluyor. Amerika'nın keşfiyle, 16. yüzyıldan itibaren eski kıtalara gelen Yeni Dünya bitkileri içinde domates, kırmızı ve yeşilbiber, patates, mısır, fasulye, balkabağı, sakız kabağı gibi kabak çeşitleri, yer elması, karnabahar, vanilya, kakao ve yenibahar yer alır.

Amerika kökenli bu yenilebilir bitkiler, Osmanlı döneminde İstanbul mutfağına oldukça geç bir dönemde, 18. yüzyıldan itibaren gelmiş ve zaman içinde Türk mutfak kültürünün bir parçası olmuşlardır. Osmanlı saray mutfaklarının muhasebe kayıtlarına göre, Amerika menşeli bir meyve olan domates, saraya 1690'lı yıllarda ilk olarak kavata adıyla yeşil renkli bir çeşidiyle girmiştir. 19. yüzyılın başlarından itibaren, hem kırmızı hem de yeşil domatesin Osmanlı saray mutfaklarının muhasebe defterlerinde yer almaya başladığı görülüyor. Domates, 19. yüzyılda Osmanlı coğrafyasında ziraatı yapılan bir ürün haline gelmiş ve domatesin mutfakta kullanımı yavaş yavaş artmış. Domates ve domates salçasının Türk mutfağındaki kullanımı, 20. yüzyılda, özellikle de savaş ve yokluk dönemlerinde artacaktır.

Amerika menşeli diğer ürünler arasında yer alan fasulye, sakız ve bal kabağı, yeşil ve kırmızı biber de İstanbul ve Osmanlı saray mutfaklarına 18. yüzyılın sonlarından itibaren girmiş ve tüketimi esas olarak 19. yüzyılda yaygınlaşmıştır.

Mısır ziraatı Osmanlı coğrafyasında ilk olarak, Balkanlar'da 18. yüzyılda başlamıştır. 'Mısır-buğday' adıyla mısır, Osmanlı saray mutfak kayıtlarında ancak 1840'lı yıllarda yer almaya

başlar. Aynı dönemde bir başka Amerika kökenli sebze olan patates de saray mutfaklarına girmiştir. Az da olsa saray mutfaklarına, özellikle yabancı konukların ağırlandığı alafranga usulde düzenlenen saray ziyafetleri için gerekli olan erzak alım listelerinde patatesin [patata] yer aldığı görülmektedir.

**Domates ve salça kullanımının, savaş ve yokluk dönemlerinde arttığını söylediniz. Kıtık-yokluk, Osmanlı-Türk mutfağının şekillenmesinde nasıl bir rol oynamış?**

30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'yle başlayıp, 1922 tarihli Mudanya Mütarekesi'ne kadar olan sürede İstanbul, en başta İtilaf Devletleri'nin işgali ve Kurtuluş Savaşı'nın etkisiyle ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarda değişimlerin yaşandığı, bir yandan yokluk, sefalet ve bir yandan da varlık ve sefahate sahne olan zıtlıkların yaşandığı bir döneme şahit olmuştur. Savaş ve Mütareke dönemi İstanbul'unda, kente gıda iaşesinde yaşanan sıkıntılar neticesinde, sıradan halk yokluk ve açlıkla mücadele etmiştir.

1919 yılında İstanbul'da Hüseyin Hüsnü tarafından yayımlanan, *Etsiz Yağsız Tecrübeli Yemekler* adlı yemek kitabı, dönemin yokluk ve ekonomik sıkıntılarının yansıdığı yemek alışkanlıklarını ortaya koyuyor. Kitapta yer alan yemek tarifleri, kullanılan malzemeler ve pratik uygulamalar, İstanbul halkının mütareke ve işgal döneminde kentteki kalabalık nüfus, fiyat pahalılığı, gıda iaşesinde yaşanan sıkıntı ve yoksulluk karşısında geliştirdikleri yemek alışkanlıkları için örnek oluşturuyor.

Kitapta esas olarak, sebzelerle yapılan yemeklerin tariflerine yer verilmiş; 19. yüzyıl İstanbul mutfağında kullanımı yaygınlaşmaya başlayan Amerikan kökenli patates, biber, domates gibi malzemelerin tariflerde bolca yer aldığı gözlemleniyor. Kitaptaki yemek tarifleri incelendiğinde, sebzelerin domates ve soğanla beraber pişirildiği; dolma yapımında patates, ekmek, soğan, kırmızıbiber ve karabiberle hazırlanan bir iç kullanıldığı görülüyor. Bu dönemde yemeklere lezzet vermek için, domates kullanımının arttığını düşünüyorum.

*“Amerika kökenli domates, günümüzde sadece Türkiye’de değil, birçok Akdeniz ülkesinde çok tüketilen ve tercih edilen bir gıda.”*

Bahsettiğiniz, Amerika kökenli ürünlerin birçoğu, İtalya ve İspanya gibi Akdeniz ülkelerinin mutfaklarında da ana malzemeler arasında, değil mi?

Evet, özellikle domates günümüzde sadece Türkiye’de değil İtalya, İspanya, Güney Fransa gibi Akdeniz ülkelerinde de çok tüketilen ve tercih edilen bir gıda. Domates, biber ve patlıcan Akdeniz mutfağında bugün çok tüketilen sebzeler. Fakat patlıcan, Amerika’dan gelen bitkiler arasında değildir. Hindistan kökenlidir. Patates ve mısır da bugün kıta Avrupası’nda beslenmenin önemli bir ayağını oluşturmaktadır.



*Amerika menşeli ürünler Osmanlı-Türk mutfağında hangi pişirme teknikleriyle dönüştürülmüş?*

18. yüzyıl sonlarından itibaren Osmanlı dünyasına girmeye başlayan ve esas olarak, 19. yüzyılda mutfakta entegrasyon süreci tamamlanan domates, biber, kabak, fasulye, patates gibi Amerikan kökenli sebzeler, Osmanlı mutfağında daha önceden bilinen ve uygulanan pişirme teknikleriyle hazırlanmışlar. Bu sebzeler; kuşbaşı et veya kıyma, sadeyağla hazırlanan silkme, türlü, bastı, musakka gibi sıcak sebze yemeklerinde kullanılmıştır: Taze fasulye bastısı, yaz türlü, domatesin tepsi musakkası, yaz türlü, kabak bastısı, patates silkmesi, patates bastısı gibi...

Ayrıca domates, biber ve kabakla etli dolmalar hazırlanmış. Yine sebzelerin kızartması, mücveri yapılmış. Pilaki, salata, piyaz ve zeytinyağlı sebze hazırlama teknikleri, Amerikan kökenli bu yeni sebzelerin değerlendirilmesinde uygulanan diğer tekniklerdir: Patates piyazı, patates salatası, domates pilakisi, fasulye piyazı, domates salatası, zeytinyağlı taze fasulye gibi.

Domates lezzet verici bir malzeme olarak sebze yemekleri, pilav, et kızartma, çorba gibi tariflerde yavaş yavaş kullanılmaya başlanmış; zamanla domates peltesi ve domates salçası üretilmeye başlanmıştır. Osmanlı dönemi İstanbul mutfağında, acı veya tatlı kırmızıbiber hiçbir zaman baskın bir lezzet olarak yemeklerde kullanılmamıştır. Patates, Avrupa’da olduğu gibi beslenmenin temel gıda maddesi olmamış, herhangi bir sebze gibi daha önceden bilinen bastı, dolma, musakka, kızartma, salata gibi pişirme teknikleriyle dönüştürülmüştür.

*“Yeni bir gıda ürününün bir mutfak kültürüne adaptasyonu, o gıdanın yerel bir zirai ürün haline gelmesiyle doğrudan ilintilidir.”*

Yeni Dünya’dan ürünler halen bu topraklara gelmeye devam ediyor. Örneğin son yıllarda, Güney Amerika menşeli olan kinoa ve chia, özellikle büyük şehirlerde giderek daha fazla menüde yer almaya başladı. Sizce bu ürünler

de farklı tekniklerle dönüştürülerek mutfağımızda kalıcı bir yere sahip olacak mı?

Yeni bir gıda ürününün bir mutfak kültürüne adaptasyonu, o gıdanın yerel bir zirai ürün haline gelmesiyle doğrudan ilintilidir. Peru kökenli kinoa, bitkisel bir protein kaynağı olarak sağlıklı beslenme kaygısı olan kişiler tarafından, günümüz Türkiye’sinde büyük şehirlerde tüketilen lüks bir gıda ürünü. Aynı şekilde chia tohumu, mate çayı... Hepsi Güney Amerika kökenli olan bu bitkiler, restoran ve kafe menülerinde yer alsada da tüketimleri sınırlı miktar ve çevrede kalıyor.

Yeni bir gıda ürünü olup domates gibi yerelleşen bir ürün, avokadodur. Güney Amerika kökenli avokado, 1960-1970’li yıllarda Türkiye’ye Amerika’dan getirilmiştir. Avokado ziraatı, 1980’li yıllara kadar Antalya ve Alanya’da denenmiştir. Avokado üretimi, uygun iklim koşulları sayesinde bugün oldukça başarılı olmuştur. Günümüzde avokado artık Türkiye’de bilinen ve tüketilen bir meyvedir; özellikle Antalya, Alanya gibi avokado üretimi yapılan Akdeniz kentlerinde, Amerikan kökenli bu meyve yerelleşmiştir. ■



# Tarih Araştırma Seminerleri'nin Üçüncüsü, 'İzmir ve Akdeniz' Temasıyla Gerçekleşti



Araştırma yapmak isteyen amatörler tarafından faydalanabilecekleri kılavuz bilgiler sunarak araştırmalarını bilimsel yöntem üzerine oturtmalarını sağlamak amacıyla, İzmir Akdeniz Akademisi Tarih Koordinasyon Birimi tarafından, 6 Mart-22 Mayıs 2019 tarihlerinde üçüncü defa 'Tarih Araştırma Seminerleri' düzenlendi.

Teması, 'İzmir ve Akdeniz' olan seminerlerde; tarih biliminin en çok etkileşimde olduğu felsefe, arkeoloji ve iktisat alanlarıyla ilişkisi, arşiv kullanımı, görsel malzemelerin tarihsel kaynak olarak kullanılması, İzmir ve Akdeniz tarihi konuları ele alındı.

İzmir Akdeniz Akademisi'nin Kültürpark'taki seminer salonunda 12 hafta boyunca Çarşamba günleri 18.30-21.00 saatleri arasında, her hafta farklı bir akademisyen tarafından verilen seminerlerin konuk öğretim görevlileri ve konu başlıkları şöyledi; Doç. Dr. Mehmet KUYURTAR-"Tarih-Tarih Felsefesi-Tarih Bilimi", Prof. Dr. M. Erdem ÖZGÜR-"İktisat ve Tarih", Dr. Öğretim Üyesi İrfan KOKDAŞ-"Anadolu'da Tarım ve Hayvancılık Tarihi", Öğretim Görevlisi M. Ali DEMİRBAŞ-"Osmanlı/Cumhuriyet Dönemi Arşiv Kaynakları", Dr. Öğretim Üyesi Nuri ADIYEKE-"Tarihte Akdeniz ve İzmir", Dr. Öğretim Üyesi Serkan ŞAVK-"Filmlerdeki İzmir ve Hareketli Görüntülerin Tarihsel Kaynak

Olarak Kullanılması", Prof. Dr. A. Nükhet ADIYEKE-"İzmir ve Akdeniz Bağlantısında Adalar: Kaynaklar Yöntemler", Dr. Dilek AKYALÇIN KAYA-"XIX. Yüzyılda Doğu Akdeniz Liman Kentleri", Dr. Öğretim Üyesi Ahmet UHRİ-"İnsan Aklı Konusunda Bir Arkeoloğa Danışmak Gerekir Mi?", Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi [APİKAM]-"Ahmet Piriştina Kent ve Arşivi Müzesi'nde Araştırma Yapmak", Dr. Araştırma Görevlisi F. Hakan KAYA- "Türkiye'de Arkeoloji ve Koleksiyonerlik", Dr. Öğretim Üyesi Ahmet MEHMETEFENDİOĞLU-"Yüzüncü Yılında 15 Mayıs 1919 ve İzmir".

'Aile', 'biyografi', 'topluluk', 'göç', 'sosyal hayat', 'dönem', 'olay', 'konu', 'mekan', 'mahalle', 'kent', 'çevre' ve benzeri alanlarda, tarihsel bağlamda çalışma yapmaya meraklı amatörler ve öğrencilerin katıldığı seminerlerin sonunda, 41 kişi sertifika almaya hak kazandı. Bir sonraki Tarih Araştırma Seminerleri'nin, 2020 yılı başında düzenlenmesi planlanıyor. ■

2019

HER YAŞAM BİR TARİHTİR

TARİH

ARAŞTIRMA SEMİNERLERİ

info@izmeda.org | www.izmeda.org

 İzmir Akdeniz Akademisi

 İzmir Büyükşehir Belediyesi

# ÇOCUKLAR İÇİN AKDENİZ

## Görsel Öyküleme ve Felsefe Atölyeleri



Program kapsamında, önce Doç. Dr. Zehra Akdemir tarafından Akdeniz coğrafyasının oluşumu ve Akdeniz uygarlık tarihi üzerine kaleme alınan *Akdeniz: İlk Zamanlar Ülkesi* ve *Akdeniz: Batık Geminin Öyküsü* başlıklı iki öykü, görsel öyküleme yöntemiyle çocuklara aktarılacak. Sonrasında; 'çocuklar için felsefe' üzerine eğitim almış felsefe öğretmenleri, bu öykülerle de bağlantılı olarak Akdeniz'in değerleri üzerinden çocuklarla felsefe atölyeleri gerçekleştirecek. Felsefe atölyeleri çocukların kendilerini ifade edebilecekleri, değerler üzerine konuşup fikir geliştirebilecekleri, doğru-yanlış kaygısı gütmekten paylaşımda bulunabilecekleri bir yapıda kurgulandı.

5, 12, 19, 26 Ekim ve 2, 9, 16, 23 Kasım 2019 tarihlerinde pilot uygulaması gerçekleştirilecek olan program, 15-18 kişilik gruplarla 4 hafta boyunca cumartesi günleri, günde 3 saat olmak üzere Kültürpark içerisinde yer alan Pakistan Pavyonu'nda gerçekleştirilecek. Programın, 2020'de tüm yıla yayılması hedefleniyor. ■



İzmir Akdeniz Akademisi Tarih Koordinasyon Birimi, 'Akdeniz' ve 'Akdenizlilik' kavramının çok daha erken yaşlarda kazanılabilecek bir bakış açısı olduğu iddiasıyla Çocuklar İçin Akdeniz Programı'nı geliştirdi. Programın amacı; Akdeniz kültür ve uygarlık tarihini çocuklara eğlenceli ve ilgi çekici metotlarla aktarabilmek ve yaşadıkları coğrafyayı anlamlandırabilmeleri için farklı bir bakış açısı kazandırmak.

Program, 10-12 yaş grubu çocukların pedagojik seviyesine uygun olarak görsel öyküleme yöntemiyle desteklenen 2 tarih öykünün işlenmesi ve P4C [Philosophy for Children-Çocuklar İçin Felsefe] yöntemiyle uygulanacak felsefe atölyelerinden oluşuyor.



# Buğdayın Akdeniz'deki Yolculuğu ve İncirin Akdeniz'deki Yolculuğu Konferans Bildirileri Kitapları



Akdeniz'in ana tarımsal ürünlerinin Akdeniz coğrafyasındaki serüvenini ele almak amacıyla İzmir Akdeniz Akademisi'nin düzenlediği konferans dizisi, 2015 yılında 'zeytin' alt başlığıyla ilk kez gerçekleşmiş, 'üzüm' ve 'buğday' ile devam edip 2018 yılında da, 'incir' ile tamamlanmıştır.

"Buğdayın Akdeniz'deki Yolculuğu" konferansları; 13 Mayıs, 10 Haziran, 23 Eylül, 14 Ekim ve 9 Aralık 2017 tarihlerinde beş farklı alt başlıkta, "İncirin Akdeniz'deki Yolculuğu" konferanslarıyla; 28 Nisan, 26 Mayıs ve 22 Eylül 2018 tarihlerinde üç ayrı alt başlıkta düzenlenmiştir.

Moderatörlüğünü İzmir Akdeniz Akademisi Bilim Kurulu Üyesi ve Tarih Koordinatörü Prof. Dr. Alp Yücel Kaya'nın yaptığı konferansların 'buğday' serisinde; Yrd. Doç. Dr. Ahmet Uhri, Araş. Gör. Dr. Fatih Hakan Kaya, Yrd. Doç. Dr. M. Seven Ağır, Yrd. Doç. Dr. Antonis Hadjikyriacou, Prof. Dr. Suraiya Faroqhi, Mesut Yüce Yıldız, Prof. Dr. Tayfun Özkaya, Ersin Aylin Bostan, Abdullah Aysu, Mustafa Alper Ülgen ve Necdet Bayhan konuşmacı olarak yer aldılar. 'İncir' konferans serisineyse; Yrd. Doç. Dr. Ahmet Uhri, Dr. Eren Akçiçek, Dr. Öğretim Üyesi Derya Nizam, İzmir

Ticaret Borsası Ar-Ge Uzmanı Bilge Keykubat, Dr. Sunay Dağ, Dr. Öğretim Üyesi Erkan Serçe ve Doç. Dr. Elias Kolovos bildirileriyle konuşmacı olarak katıldılar.

Bu iki konferansın bildirileri, birer kitap olarak yayınlandı. *Buğdayın Akdeniz'deki Yolculuğu-Konferans Bildirileri* kitabının Mart 2019'da, *İncirin Akdeniz'deki Yolculuğu-Konferans Bildirileri* kitabının da Ağustos 2019'da birinci basımı yapıldı.

Buğdayın ıslahının, Neolitik Devrim'le insanın yerleşik hayata geçip tarımla uğraşmasıyla başladığı söylenebilir. Buğdayın kaderindeki ikinci büyük devrimse, XX. yüzyılın ikinci yarısında kapitalizmin verimlilik arayışında gündeme gelen Yeşil Devrim olmuş. Özellikle yüksek verimlilik arayışıyla, Meksika kökenli buğdayların ıslahı ve bu yeni tür buğdayın yaygınlaşması, tüm dünyada binlerce yıl insanoğlunun gıda ihtiyacını sağlayan buğday çeşitlerinin yavaş yavaş ortadan kaybolmasına neden olmuş.

XXI. yüzyılda bu süreç hızlanmış; tohumlar insanların ortak varlığı olmaktan çıkartılıp özel mülkiyet düzenlemelerine tabi tutulmuş ve kâr amacıyla piyasalaştırılmış. *Buğdayın Akdeniz'deki Yolculuğu-Konferans Bildirileri*, bu hikâyesinin farklı aşamalarını, Akdeniz'de ortaya çıkan mücadelelerle ele alan çalışmalardan oluşuyor.

Zeytin, yetişebildiği iklim şartları dolayısıyla, tarih boyunca bize Akdeniz coğrafyasının sınırlarını verip tanımlarken, üzüm aynı sebeple bizi coğrafyadan bağımsızlaştırıyor fakat tarihsel perspektifte, Akdeniz uygarlıklarıyla buluşturuyor.

Üzüm Kuzey Avrupa'da da yetişebiliyor ama Yunan ve Roma uygarlıkları üzüm ve şarapsız düşünülüyor. Aynı karşılaştırmaya incir de dahil edilirse, zeytinle benzer şekilde incirin de Akdeniz coğrafyasının sınırlarını tanımladığı görülüyor. Günümüzde en çok incir üreten ülkeler; yaş incirde sırasıyla Türkiye, Mısır, Cezayir, İran ve Fas iken kuru incirde Türkiye, İran, ABD, Yunanistan ve İspanya [2016/2017].

Bu sıralamada Akdeniz coğrafyası dışından bir ülke, ABD hemen göze çarpıyor. İncirin ABD'de yetişmesi, İzmir ve ardülkesinin incir ihracatındaki egemenliğiyle ortaya çıkan bir bitki nakli hikayesi. Bununla beraber günümüzde görünen o ki, inciri de üzüm gibi Akdeniz coğrafyasıyla sınırlamak mümkün değil. Bu anlamda, Akdenizlilikte zeytin birinci, incir ikinci, üzüm üçüncü denebilir mi? Yoksa Akdenizliliği yaymada üzüm birinci, incir ikinci, zeytin üçüncü mü denmeli?

*İncirin Akdeniz'deki Yolculuğu-Konferans Bildirileri* kitabı; incirin uygarlık, sağlık ve beslenme, piyasa, tarım-enerji sektörleri arasındaki rekabet, coğrafi işaret, bahçe ekonomisi, sermayeyle emeğin çatışması gibi farklı bağlamlarda ele alındığı bildirilerden meydana geliyor.

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin ücretsiz kültür hizmeti olarak yayınlanan bu iki kitap, İzmir Akdeniz Akademisi'nden temin edilebildiği gibi, yayınlara Akademi internet sitesinden de ulaşılabilir. ■



# İzmirKültür İletişim Toplantıları, Kültür-Sanat Aktörlerini Buluşturuyor



İzmir Akdeniz Akademisi tarafından 2014 yılından beri düzenlenen İzmirKültür İletişim Toplantıları, İzmir'de kültür-sanat alanında farklı disiplinlerde faaliyet gösteren üretici ve yöneticilerden oluşan davetlilerin katılımıyla gerçekleşiyor. Davetlilerin kendileri veya temsil ettikleri kurum, sivil toplum kuruluşu, kolektif ya da inisiyatif hakkında bilgi verdiği toplantılar, kültür-sanat alanındaki aktörleri bir araya getirerek, birbirlerinden haberdar olmalarını sağlıyor ve yeni işbirliklerine zemin hazırlıyor.

18 Mayıs 2019 tarihinde düzenlenen ilk toplantıya katılan, Yaşar Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü'nde görev yapan Dr. Öğr. Gör. Aslı Davaz, iyi bir çevirmenin nasıl yetiştirileceğinden bahsetti. Hikâye ve masal anlatıcısı Didem Köktaş, hem çocuklara hem de yetişkinlere masal anlatmaktan ve anlatım sanatı eğitimleri vermekten mutluluk duyduğunu belirtirken Duygu Kanakaysın, bir tiyatrocunun ve akademisyen olmasının yanı sıra şair kimliğinden ve sahnelenen oyunlarından söz etti. Yaşar Üniversitesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü Öğretim Üyesi Hasan Işık-ı ise, akademisyen kimliğinin yanında Didem Köktaş ile sürdürdükleri proje hakkında bilgiler verdi.

İzmir Korumucu Aile Derneği Başkanı Naciye Güven, derneğin faaliyetlerinden bahsederken Heykeltıraş Ozan Ünal, 'Bir Varlık Bir Yokluk' isimli sergisine değindi. İlgin Özmen, animasyon alanında yaptığı çalışmaları aktardı. Mülteci çocuklara yönelik nefret söylemlerine karşı geliştirilen, 'Çocuk Gibi Bak' projesinin mimarları Serra Evcı ve Ece Lara Alanyalı, projenin nasıl oluşturulduğunu ve ileride neler yapacaklarını anlattılar. Mekân tasarımı yapan Stephanie Gallia,

diskjokey [DJ] ve prodüktör kimliklerinden bahsetti. DJ ve prodüktör olan bir diğer katılımcı Timur Çelikyay da, radyocu olarak başladığı çalışmalarının nasıl ilerlediğinden söz etti.

Bu yıl, ikinci İzmirKültür İletişim Toplantısı 22 Haziran tarihinde gerçekleşti. Toplantının katılımcılarından sanatçı Tuğçe Akay, resim ve fotoğraf alanında yaptığı projeler hakkında konuştu. Grafik tasarımcısı Cem Sonel, sokakta üretimini nasıl gerçekleştirdiğini ve çalışmalarını anlattı. İzmir Ekonomi Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü'nde görev yapan Dr. Öğr. Üyesi Özgül Kılınçarslan, bir sivil inisiyatif olan 'Dahili Bellek'in faaliyetlerine dair bilgiler aktardı.

'Agora Bir Arada Yaşam Atölyesi' temsilcileri Duygu Öz ve Yelda Şimşir, çalışmalarından ve mülteci meselesinden söz ettiler. Bir diğer katılımcı Şevket Uyanık, Toplumsal Bilgi İletişim Derneği ve Korsan Parti Hareketi'ni anlattı. Ege Derneği'ni temsilen toplantıya katılan Hale Er-yılmaz ve Murat Gültekin, derneğin Ege Bölgesi için yürüttüğü çalışmalar hakkında bilgi verdiler. Tiyatrocunun Nebil Sayın, tiyatro geçmişi hakkında konuştu ve 'Nebil Abi ve Yolda' projesine değindi.

## İzmir Körfezi Potansiyel Varlıkları ve Stratejik Hedefler Çalıştayı



İzmir'i denizel planlama üst perspektifiyle değerlendirmek amacıyla, İzmir Akdeniz Akademisi tarafından 28 Haziran 2019 tarihinde İzmir Körfezi Potansiyel Varlıkları ve Stratejik Hedefler Çalıştayı düzenlendi.

Çalıştayda, uzman akademisyen ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinden oluşan toplam 22 katılımcı, üç grup halinde çalıştı. Tüm gün süren çalıştayda, İzmir'in denizel planlama yol haritasına ilişkin konu başlıkları ve somut proje önerileri ortaya konuldu. Bu konuya odaklanan çalıştayların devam etmesi planlanıyor.

# Akdeniz'in Geniş Coğrafyasında Şeker Ürününün Tarihi



Hindistan üzerinden, önce Ortadoğu'ya daha sonra da Haçlı Seferleri aracılığıyla Avrupa'ya ulaştığını öğrendik.

*Gülbeşeker-Türk Tatlıları Tarihi, Osmanlı Mutfak Sözlüğü, Osmanlı Mutfak İmparatorluğu, Avcılık-tan Gurmeliğe: Yemeğin Kültürel Tarihi* kitaplarının yazarı Priscilla Mary Işın'ın, 'Osmanlı Döneminde Şeker' başlıklı konuşmasında; Türklerin, şekerle tanışmalarının Orta Asya'ya dayandığı ve şekerin, mutluluk ve iyi niyet gibi sembolik anlamlar taşıdığını öğrendik.

Başta *Cumhuriyet* olmak üzere, *Metro Gastro*, *The Guide İstanbul*, *Hürriyet Daily News*, *Al Monitor* olmak üzere pek çok yayın organında gastronomi yazıları yazmış Aylin Öney Tan'ın, 'İzmir'de Başlayan Tatlı Bir Bağımsızlık Öyküsü' başlıklı konuşmasında; bugün kanıksadığımız şekerin Dünya'daki önemli ticaret metalarından biri olduğunu ve modern Dünya'nın bu tatlı lezzetinin, gerçekte acıyla dolu, kan, ter ve gözyaşıyla örülmüş bir geçmişe sahip olduğunu öğrendik.

Hububat Üreticileri Sendikası Genel Başkanı-Çiftçi Sendikaları Konfederasyonu Kurucu Genel Başkanı Abdullah Aysu konuşmasında; şekerpancarının, Türkiye için stratejik bir ürün olmasının yanında, endüstriyel ürünlerin, baş sınırlarında yer aldığının yanında nişasta bazlı şekerin insan sağlığı açısından değerlendirip, şeker fabrikalarının özelleştirilmesinin olumsuzluklarından, denetim yapan kurumların kapatıldığını söz etti.

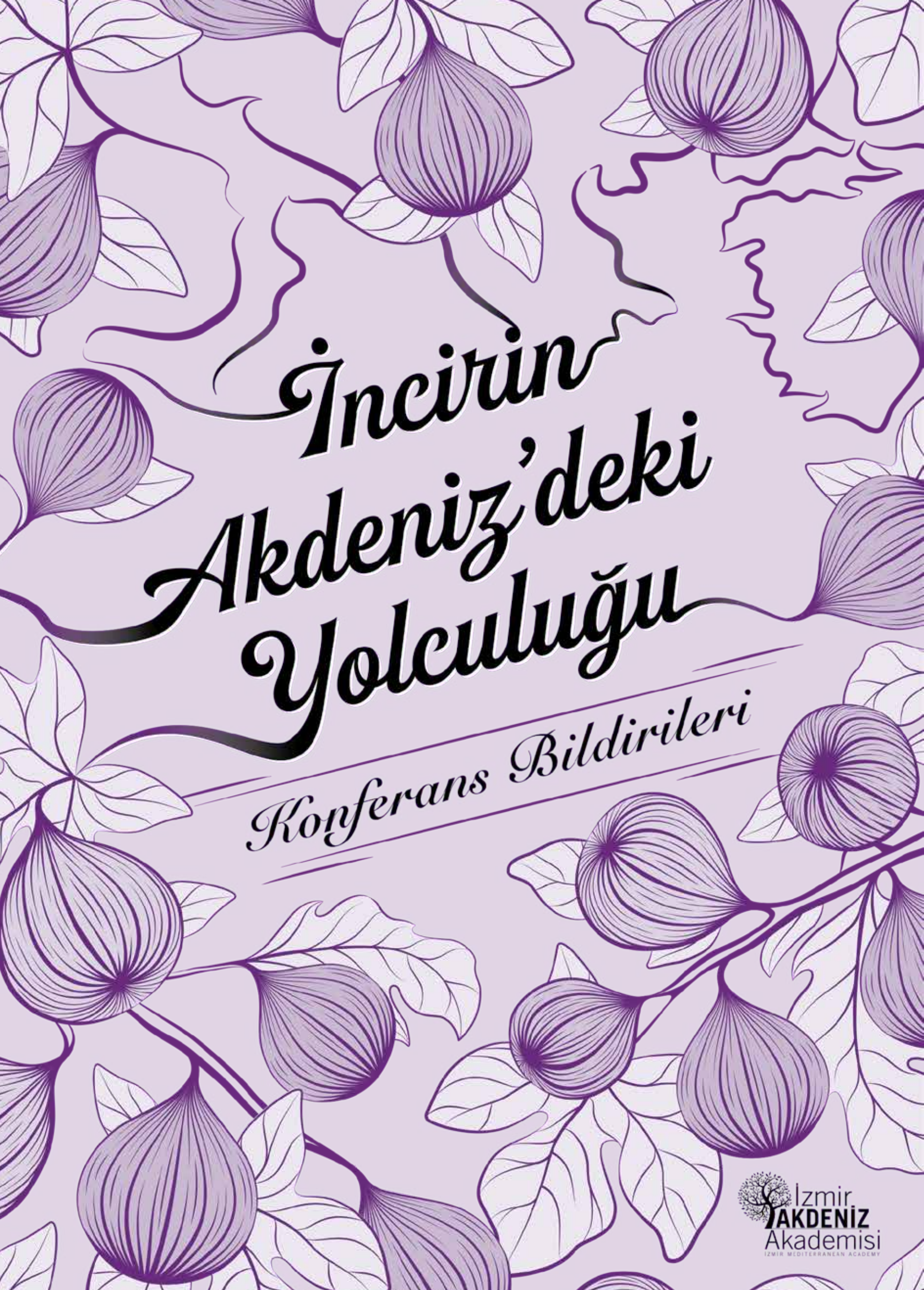
Şeker ve şeker ürünlerine, farklı odaklardan bakan konuşmacıların içerik moderatörlüğünü, Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi İzmir Akdeniz Akademisi Bilim Kurulu Üyesi ve Tarih Koordinatörü Prof. Dr. Alp Yücel Kaya tarafından gerçekleştirilmiştir. ■

İzmir Akdeniz Akademisi 'Tarih Birimi' yaklaşık dört yıldır, Akdeniz'in tarihsel anlamda da öneme sahip çeşitli tarım ürünlerini konferans dizileriyle ele alıp, bu ürünler konusunda uzman kişileri davet edip, konferanslar yapmaya devam ediyor. 12 Ekim 2019 tarihinde de, *Dünya'nın Acı Tadı: Şeker* başlığı altında, 'Tarihten Günümüze Şeker ve Şeker Ürünleri'ni konusunu ele aldı.

Hiç şüphesiz şeker ve şeker ürünleri üretiminin, Dünya'nın siyasi ve ticari tarihinde son derece önemli bir yer tuttuğunu biliyoruz. Bu bakış açısıyla; Dr. Öğr. Ahmet Uhri, Yazar Priscilla Mary Işın, Mimar, Restoratör, Yemek Kültürü Araştırmacısı, Köşe Yazarı Aylin Öney Tan ve Hububat Üreticileri Sendikası Genel Başkanı-Çiftçi Sendikaları Konfederasyonu Kurucu Genel Başkanı Abdullah Aysu, konferansın dinleyicilerine şekerin; tarihsel, kültürel, geleneksel, ticari yönlerini ve köklerini ayrı ayrı pencereden değerlendirdiler.

Peki, dinleyiciler olarak bu konferanstan ne öğrendik? Aynı zamanda bir arkeolog olan Ahmet Uhri'nin konuşmasında, şekerin ana vatanının Hindistan olmadığını, botanikçilerin iddiasına göre M.Ö. 8000 gibi çok erken bir tarihte, Yeni Gine'de evcilleştirildiğini ve





# İncirün Akdeniz'deki Yolculuğu

Konferans Bildirileri



# İZMİR MÜZELERİ

Bir Akdeniz Kenti'nin Kültürel Arka Planı /  
İzmir Müzeleri, Sürekli Sergi ve Koleksiyonları



## ΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ

Το Πολιτιστικό Υπόβαθρο μιας Μεσογειακής Πόλης /  
Τα Μουσεία της Σμύρνης, Μόνιμες Εκθέσεις και Συλλογές

## MUSEUMS IN İZMİR

The Cultural Background of a Mediterranean City /  
Museums, Permanent Exhibitions and Collections in İzmir

